

Բ. ԲԱՇԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՐԱՆ

Գ- ԳԻՐՔ

(Բարեփոխում)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱԿԷ ՄԵԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Բ. Թ Ա Շ Ե Ա Ն

ՀԱՅԿԱՐԱՆ

Գ. ԳԻՐԳ

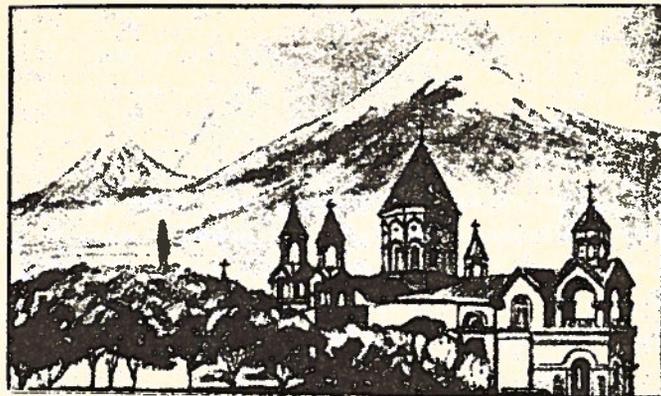
Ժ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՎԱԿԷ ՍԷԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1980

ՊԵՏՐՈՒԹ

1. Ի Մ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Ո Ւ Ս Ո Ւ Ց Ի Չ Ս

1

Մասիսն է իմ առաջին ուսուցիչս, հայոց աշխարհի տիտանը:

Մինչեւ Արաքսի ափերը ու քիչ անդին, Մասիսը միշտ զոյգ է՝ Մեծ Մասիս եւ Փոքր Մասիս, կամ, ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը, Սիս-Մասիս, հայր ու զակի պէս քով քովի, յար եւ նման իրարու:

Ես ալ, երբ աչքերս բացի, Մասիսը տեսայ մեր դրանը եւ իր ստուերը՝ գլխուս վրայ: Մեր այգիին այնքան մօտ էր ան, որ ամբան պայծառ օրերուն կը սիրէի միս-մինակ նստիլ ծառին տակ եւ ժամերով նայիլ Մասիսին:

Մայրս կը պատմէր, թէ Մասիսի կատարին թառած է Նոյեան տապանը, եւ ոեւէ հողեղէնի կրունկը պիտի չկոխէ երբեք սրբազան լեռան դադաթը:

Կ'ուզէի շատ մօտէն տեսնել Մասիսը, բայց նաեւ կը վախնայի անկէ:

Վտիտ ու երազուն մանուկ էի, գրեթէ միշտ հիւանդ: Ծնողներս որոշեցին զիս ուխտի տանիլ Սուրբ Յակոբի աղբիւրը: Ես թէ՛ ուրախ էի եւ թէ տխուր: Ուրախ էի, որ Մասիսը մօտէն պիտի տեսնեմ. տխուր էի անոր աղբած սարսափին պատճառով:

Հասաւ ուխտադնացութեան օրը:

Ամբան վերջն էր. երեկոյեան՝ ուխտաւորներու բազմութիւնը հասաւ լերան ստորոտի վերջին հայ զիւղը, ուր զիշերեցինք: Յաջորդ օրը, առաւօտ կանուխ, սկսաւ վերելքը: Պէտք եղաւ ձիերը թողուլ ձորի մը մէջ եւ լեռն ի վեր բարձրանալ ոտքով:

Կը քալէինք նեղ, վտանգաւոր կածանէ մը, իրարու ետեւէ: Հայրս, ձեռքէս բռնած, կանգ առաւ ահագին ժայռի մը առջև, որուն տակ, — կ'ըսէին, — թաղուած են Ակոռին եւ Ս. Յակոբի վանքը իր վանականներով:

— Հա՛յրիկ, — հարցուցի ես վախէս դողդալով,
— Ի՞նչ կայ այս ձորին միւս կողմը:

— Զո՛ր, — եղաւ հօրս պատասխանը:

— Յետո՞յ:

— Նորէն ձոր...

Աշխարհի ծայրը ձոր է, մտածեցի ես:

Ահա՛ վերջապէս Սուրբ Յակոբի աղբիւրը. քարէ փոքրիկ աւազան մը՝ վճիտ ջուրով լի, որ ո՛չ կ'աւեցնայ, ո՛չ ալ կը պակսի: Երբ դաւաթ մը ջուր առնես, անմիջապէս կը լեցուի տեղը եւ կը մնայ անշարժ: Այսպէս է Աստուծոյ կամքը:

Ծնողներս խմցուցին ինձի նուիրական ջուրը եւ ձեռք ու ոտքս լուացին անով:

Մասիան ու Սուրբ Յակոբը փրկեցին զիս:
Ես ասոյջացայ...

ԱՒԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԱՌԱՄ — Կոյրիմ ի՞նչ փոյրք, քէ մոմը քանկ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տիտան — Շատ խոշոր, հսկայ, վիթխարի:

Արա՛ս — Կամ Արազ, Հայաստանի մայր գետը:

Ստուեր — Շուք:

Կատար — Գաղաթ, գլուխ (լերան):

Տաղան — Ես նահապեաին չիմած նոր, որ, բայտ աւանդութեան, ջրհեղեղն ետք հանդիպու Մասիս լերան գաղաթը:

Հոյեղէն — Հոյէ չիմուած, փոխարեւարար՝ մարդ:

Վախ — Նիհար, սկարակազմ:

Կաճան — Նեղ ճամբայ:

Ակոռի — Առանն է այն զիւղն, որ կործանեցաւ 1840ի Լրկրաշարժն եւ թաղուեցաւ լերան մէջ:

Վնիտ — Մտքուր, յստակ, ջինջ:

Թանկ — Սուր:

ԱՒԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ (1866 - 1948). — Ականաւոր գրագետ: Ինձ է Իգաիր-Մաւա գիւղը. Մասիսի մօտ: Ուսումը ստացած է նախ ձնհովտայրից, ապա Էջմիածնի Գեորգեան ձեմարանին եւ տեղի ու՛ր՝ Լօզանի (Չուիցերիա) համալսարանին մէջ: Գրած է «Ազատութեան քանակարիւն», «Արցունքի հովիտը», «Իտալիայում», «Կարօտ հայրենի», «Հայրենիքիս համար», «Ճամբորդը», «Իմ գիրքը» եւ այլն: Մեռած է Ֆրանսա:

ՀԱՅՍՏԱՆԻՍՏՐԱՆՆԵՐ — Ի՞նչ գրացումներ արտայայտուած են այս գրուածքիմ մէջ: — Ի՞նչ իմաստով գործածուած է «Մասիան է իմ

առաջին ուսուցիչս» խօսքը լեռը կրճա՞յ ուսուցիչ ըլլալ: — Ի՞նչ գիտէ՞ք Մասիսի, Արաֆսի եւ Նոյեման տապանի մասին: — Կրճա՞ք ըսել, թէ ի՞նչ է Սուրբ Յակոբի աղբիւրը: — Ուխտագնացութիւն կատարած է՞ք դուք ալ, ո՞ւր, ինչո՞ւ: — Ո՞րն է Հայաստանի երկրորդ մեծ լեռը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Երբ գոյականի մը ինչպէս ըլլալը հասկցնել ուզենք, քովը կը դնենք բառ մը, որ կը կոչուի ածական. օրինակ՝ բարի տղայ, ճերմակ քուղիք. սեւ մատիտ: *Բարի, ճերմակ, սեւ* բառերը ածական են:

Ածականը ընդհանրապէս գոյականէն առաջ կը դրուի, թէեւ վերջն ալ կրնայ դրուիլ, մանաւանդ ոտանադրութեան մէջ:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ ածականներ կա՞ն. ո՞րո՞նք են:

2. «ԱԶԱՏՆ ԱՍՏՈՒԱԾ» ԵՒ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

1

Աչնան իրիկուն մը, հայրս փայտէ ձողիկներ կը դամէր մեր սենեակին պատերուն վրայ: Մայրս, մօտս նստած, լուռ ու մունջ կը հետեւէր մուրճի համաչափ շարժումներուն:

Դուրսը աշնանային վերջալոյսը կը բոցափառէր երկինքը: Յանկարծ թոթով լեզուով սկսայ արտասանել:

Ազատն Աստուած այն օրից,
Երբ հանեցաւ շունչ փչելի,
Իմ հողանիւթ շինուածքին
Կենդանութիւն պարգեւելի,

Ես՝ անբարբառ մի մանուկ՝
Երկու ձեռքս պարզեցի,
Եւ իմ անգօր թեւերով
Ազատութիւնն գրկեցի:

Հայրս զարմացած թողուց զործը, եկաւ քովս,
Կիրկր առաւ դիս եւ սկսաւ եռանդով խօսիլ մօրս հետ:
Այդ ոտանաւորը հայրս կարգացեր էր քանի մը անգամ
հօրեղբորս տղուն սորվեցնելու համար եւ աննկատելի
կերպով զրոշմուէր էր մտքին մէջ:

2

Նոյն տարուան ձմեռը չորս տարեկան էի, երբ կարգալ
սորվեցայ: Մութը իջնելէ ետք, հայրս կը դառնար
տուն, կը լուացուէր, հազուատները կը փոխէր եւ մուշտակը
հալած կը նստէր ցած բազմոցի մը վրայ:

Կրակարանին մէջ, եռանդով վրայ, ջուրը կ'եռար
թէյի համար: Այն ժամանակ թէյի զործածութիւնը
տարածուած չէր Պոլսոյ մէջ, բայց հայրս այդ սովորութիւնը
բերէր էր Կովկասէն: Ինք իր ձեռքով կը պատրաստէր
թէյը, կը լեցնէր բաժակներուն մէջ, հարկ եղած բոլոր
արարողութիւնները ընելով:

Մինչեւ թէյի ջուրին եռայր՝ հայրս կը բանար օրուան
թերթը եւ կը կարդար: Ես կը նստէի կիրկը եւ աչքով
կը հետեւէի թերթի տառերուն: Երբեմն մատս կը
դնէի տառի մը վրայ եւ հօրս կը հարցնէի այդ տա-

ռին անունը: Ան կ'ընդհատէր ընթերցումը եւ կը պատասխանէր ինծի:

Յաճախ, մայրս կամ մօրաքոյրներէս մէկը կը միջամտէր.

— Հայրդ հանգիստ ձգէ:

Բայց հայրս ձեռքով նշան կ'ընէր, որ ինք հանգիստ է եւ մեծ համբերութեամբ գոհացում կու տար իմ հետաքրքրութեանս:

Եւ օր մըն ալ կարդացի: Հայրս չկրցաւ հաւատալ, որ իրաւամբ կը կարդամ: Թերթին զանազան էջերուն վրայ տառեր կը մատնանշէր եւ ես հեզելով կը կարդայի:

Անկէ ետք, ամէն տեղ, ուր տառեր կը տեսնէի, միտքս կը մտնէր գործունէութեան մէջ, մինչեւ չարաչար յոգնէի:

Չորս տարեկան էի այն ատեն:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԱՌԱԾ.— Լեզի խոտը դեզ կ'ըլլայ,
Լեզի խօսքը կեզ կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Ազատն Աստուած».— Ասիկա առաջին մասն է «Ազատութիւն» խորագրով ոտանաւորին, զոր գրած է Միքայէլ Նալբանդեան (1829-1866):

Համաչափ.— Ներդաշնակ, նոյն չափով:

Աշնամայիմ.— ձիւղը՝ աշնային, բառը աշուն է, այիմ մասնիկը աւելցնելով՝ կ'ունենանք աշնային:

Հոգամիւք շիմուածք.— Փոխաբերաբար՝ մարմին:

Անբարբառ.— Զիտող, դեռ լեզու չեւած (մանուկ):

Դրոշմուիլ.— Տպաւորուիլ, փորագրուիլ (մտքին մէջ):

Եռոտամի.— Երեք ոտք ունեցող (խոհանոցի կազմած):

Բաժակ.— Գաւաթ:

Ընդիտուիլ.— Կէս ձգել, դադարեցնել:

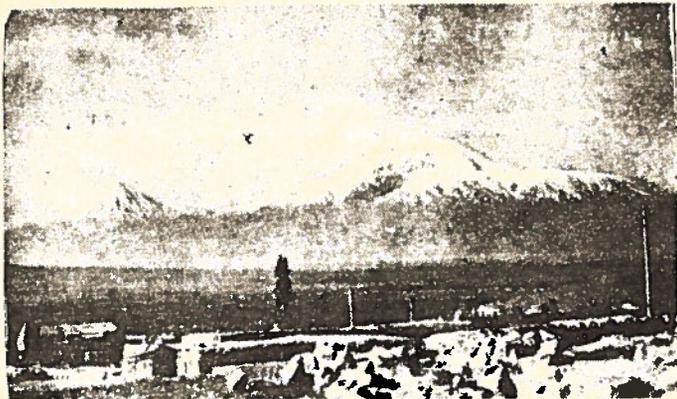
Մատնամշել.— Մատով ցոյց տալ:

Կեզ.— Վէրք:

ՏԻԿԻՆ ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ.— Գրագիտուիլ: Ծնած է Պալիս, 1878 Փետրուարին: Գրած է վէպեր եւ պատմութեան: Ուսումը ստացած է Պոլսոյ եւ Փարիզի մէջ: Հրատարակուած գործերն են «Շնորհեմով մարդիկ», «Կեզծ համեմարներ», «Աւերակներու մէջ», «Պրոմէթէոս ազատագրուած», «Սիլիստարի պարտէզները»: Մեռած է 1938ին, Հայաստան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Օր մը ի՞նչ պատահեցաւ, երբ հայրը փայտէն ձողիկներ կը գամէր պատին վրայ: — Կարդացած էք «Ազատն Աստուած» ոտանաւորը: — Ուրիշ ի՞նչ ոտանաւորներ գրած է նալբանդեան: — Դուք ե՞րբ եւ ո՞ր սկսաք սորվիլ այբուբենը: Կը յիշէ՞ք, թէ առաջին անգամ ո՞ր տառը սորվեցաք: — Ո՞վ գտաւ մեր այբուբենը:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրութեան նիւթը պիտի ըլլայ «Առաջին օրը դպրոցին մէջ»: Պիտի պատմէք, թէ ի՞նչ տեսաք եւ ի՞նչ գգացիք, երբ այս տարի դպրոց գացիք առաջին անգամ:

3. Ա Ր Ա Ր Ա Տ

Արարատի ծեր գմբեթէն
Դար է եկեր վայրկեանի պէս
Ու անցեր :

Անհուն թիւով կայծակներու
Թուրն է բեկուեր աղամանդին
Ու անցեր :

Մահախունապ սերունդներու
Աչքն է դրպեր լոյս գագաթին
Ու անցեր :

Կարգը պահ մը քուկդ է հիմա.
Դո՛ւն ալ նայէ սէգ ճակատին
Ու անցիր :

ԱԻ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱԻՈՐ.— Գրուածք մը կա՛մ
արձակ է եւ կամ *ոտանաւոր*. արձակ է՛ երբ չափ եւ
յանգ չունի, ոտանաւոր է՛ երբ չափ եւ յանգ ունի :
Երէկուան դասը արձակ գրուածք մըն էր, իսկ այսօր-
ուանը ոտանաւոր է :

Ոտանաւորին քերթուած կամ բանաստեղծութիւն
ալ կ'ըսեն :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թուր.— Սուր, սուսեր :

Բեկել.— Կոտրել, փշրել :

Մահախունապ.— Մահուան վախը ունեցող :

Սէգ.— Հպարտ :

ԱԻԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ.— Բանաստեղծ եւ գրագէտ : Ծնած է
1875ին. Ալեքսանդրապոլ (Լեյիմակսն) : Գրած է «Երգեր ու վեր-
բեր», «Աչքան ծաղիկներ», «Հայրենի աղբիւրից», «Արու լալա
Մահարի» եւ բազմաթիւ փոքր պատմութեանք : Մեռաւ 1957ին,
Երեւանի մէջ :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ է Արարատը. ո՞ր կը գտնուի. քանի՞
մեքք բարձրութիւն ունի. ուրիշ ի՞նչ տնօնով կը կոչուի. ի՞նչ
աւանդութիւններ գիտէք անոր մասին : — Ինչո՞ւ դարը վայր-
կեանի կը նմանցուի հոս. քանի՞ տարին մէկ դար կ'ընէ. քանի՞-
երորդ դարուն մէջ կ'ապրինք մենք : — Ի՞նչ գաղափարներ արտա-
յայտուած են երկրորդ եւ երրորդ «տուն»երուն մէջ : — Զորքորդ
«տուն»ին մէջ հեղինակը որո՞ւ կ'ուզէ իր խօսքը : — Այս ոտա-
նաւորին մէջ տիրող զգացումը ի՞նչ է :

4. Շ Ա Ր Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ե Ա Ն Դ Ա Ս Ը

1

Շարագրութեան գասի օրն է : Մեր ուսուցիչը, սեւ գրատախտակին առջև կեցած, քունքը կը քերէ, կաւիճր կը դարձնէ մատներուն մէջ ու վայրկեան մը լսու կը մտածէ : Յետոյ ետ կը քաշուի եւ նայուածք մը կը նետէ բաց պատուհանէն դուրս :

Քիչ մը ետք գրատախտակին կը մօտենայ նորէն ու կը սկսի գրել : Կր գրէ՝ ու կը գրէ : Երբեմն կանդ կ'առնէ, գրածը կը կարգայ մտովի, կը ջնջէ բառ մը, սասոր բառ կամ ամբողջ տասը տող : Ապա կրկին կը գրէ, կրկին կը ջնջէ : Մենք, աշակերտներս, բաց տետրակները առջևեմս, բառ առ բառ կ'ընդօրինակենք ուսուցչին գրածը, երբ վերջնական ձև մը առնէ ան :

Յանկարծ դուրսէն կը լսուի զանգակին սուր ու մետաղեայ հնչիւնը : Պահը վերջացած է : Տետրակ ու գատագիրք հաւաքած՝ դուրս կ'ելլենք գասարանէն : Գիրուկ կոպձով, կլարիկ զէմքով սղայ մը կը գառնայ ուսուցչին ու համարձակ շեշտով մը կը հարցնէ անոր .

— Շարագրութեան նիւթ մը կու տա՞ք, պարոն :

— Գացէ՛ք, — կը հրամայէ ուսուցիչը ձեռքի արայ շարժումով մը, — գացէ՛ք եւ այս անգամ այ այդ պոսոր հարցումին վրայ բան մը գրեցէ՛ք : «Շարագրութեան նիւթ մը կու տա՞ք» :

2

Շարագրութեան տափակ ու սոփորական նիւթեր չէր տար ընտ : Շատ անգամ կ'ըսէր մեկի .

— Ձեր աչքերովը դիտեցէք, ձեր մատներովը շօշափեցէք ամէն բան եւ ձեր տպաւորութիւնները գրի առէք անկեղծութեամբ ու մաքուր լեզուով :

«Զգուշացէք աւելորդ բառերէ, մանաւանդ անպէտ ածականներէ, որոնք նախադասութիւնը կը ծանրաբեռնեն եւ գրութեան մը շինուածքը կը խաթարեն : Կարճ նախադասութիւնները յաճախ պատգամի մը ուժը ունին . բայց կարճ ըսելով պէտք չէ հասկնալ բոլորովին չորն ու ցամաքը :

«Բառերը մի՛ ծամծմէք եւ գրածնիդ սրբագրեցէք միշտ : Պատուեցէք, եթէ հարկ ըլլայ, ու նորէն գրեցէք : Հետեւող մի՛ ըլլաք, ուրիշին ըսածը մի՛ ընդօրինակէք, դուք ձեր սեփական ոճը ունեցէք : Ուշադրութիւն ըրէք, որ պարզութեան եւ մանաւանդ անկեղծութեան սահմանէն դուրս չելլէք : Մի՛ մոռնաք դաւառին աղն ու պղպեղը խառնել ձեր գրուածքին, եւ այնպէս գրեցէք, որ կարդացողը համ առնէ» :

Մեր ուսուցչին անոյշ լեզուն լռած է ընդմիշտ, եւ իր սուր զրիչը փշրուած է վաղուց . բայց իր հոգին դեռ կը փսփսայ կարծես մեր ականջներուն .

— Գացէք ու այսօր ալ իմ վրաս բան մը գրեցէք :

Բ. ՆՈՒՐԻԿԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Խօսիլը ցամել է . մտիկ ընելը՝ քաղի :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քուճֆ.— Ճակատին ու ականջին մէջտեղի մասը :

Մտովի.— Մտքովը, մտքէն :

Խարտերի: — Առեկ, վնասել:

Պատգամ: — Հրաման, պատուհր:

Սեփական: — Մէկու մը յատուկ, մէկու մը պատկանող:

Ոճ: — Մեր մտածումներն ու գրացումները արտայայտելու եղանակ, գրելու մե:

Բե՛նեւա՛նի Նո՛ւբիկե՛ան: — Գրագետ: Գրած է կարճ պատմութեան բնույթով մտաւորականութեան մը՝ «Այգեկութեան» անունով: Անգլիերէնէ բարգմանած է «Երկրանն ու մարտիկը» վեպը: Երկարատեան երատարակած է «Խոր Գիր» պոքրերոտերը:

ՀԱՐՅԱՆՄԱՆԵՐ: — Ի՞նչ տեսակ մէկն է, ձեր կարծիքով, այս գրութեան մէջ նկարագրուած ուսուցիչը: — Ինչո՞ւ ան միշտ կը ջնջէր իր գրածը: Գրել չէր գիտեր, թէ ուրիշ պատճառ մը կար: — Ի՞նչ տեսակ նիւթեր կու տար շարադրութեան համար: — Ի՞նչ կ'ըսէր իր աշակերտներուն: — Ի՞նչ կը նշանակէ «գաւառի մը աղ ու պղպեղը» բացատրութիւնը: Կրնա՞ք դուք ալ գաւառական ասացումներ գտնել: — Այս գրութեան եղիմակը ի՞նչ գրացումներ ունի իր ուսուցչին հանդէպ: — Գիտե՞ք, թէ ո՞վ էր այդ ուսուցիչը եւ ե՛րբ ու ի՛նչպէս մեռած է:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ: — Ածականները թիւ եւ հոլով չունին եւ յօղ չեն առներ. կարելի չէ ըսել աշխատասէրը աշակերտը, աշխատասէրին աշակերտին, աշխատասէրը աշակերտներ. պէտք է ըսել աշխատասէր աշակերտը, աշխատասէր աշակերտին, աշխատասէր աշակերտներ:

Բայց երբ ածականները առանձին գործածուին, գոյականի տեղ կ'անցնին եւ թէ՛ յագնակի կ'ըլլան, թէ՛ կը հոլովուին եւ թէ՛ յօղ կ'առնեն. օրինակ՝ աշխատասէրն, աշխատասէրին, աշխատասէրը:

5. ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

1

Այրուբներ ինծի սորվեցուցած է Նւփիմէ հօրաքոյրս: Այնչափ պինդ էր գլուխս, այնչափ դժուար կ'ըմբռնէի գիրերը, որ խեղճ հօրաքոյրս հոգին կ'եւէր դաս տուած ժամանակ: Իմ անընդունակութիւնս տեսնելով՝ երբեմն նոյնիսկ կատաղութենէն կու լար, ինչ որ չափազանց կը յուզէր զիս, ու ես ալ կը սկսէի արցունք թափել:

— Ասանկ բան մը չսորվելով՝ լուսբրանի պիտի ըլլաս, — կ'ըսէր ինծի յաճախ:

Ի՞նչ ընեմ, — կ'ըսէի, — լուսբրանի կ'ըլլամ:

Թերեւս անհաւատալի թուի, եթէ ըսեմ, որ տասներկու քերականը միասին կ'առնէին ինծի համար. ամէնքն ալ կը հինցնէի, առանց այրուբներ ամբողջովին ճանչնալու: Ասիկա տեւեց գրեթէ երկու տարի, եւ այդ միջոցին հաւանարար 25-30 քերական մաշեցուցած էի:

Կատարեալ տանջանք էր ինծի համար այրուբների դասը: Բարեբախտաբար, դասէն ետք մեծ հօրաքոյրս ինծի կը պատմէր երկար հեքիաթներ, որոնց կ'ունկընդդէի բերանարաց յափշտակութեամբ, թէեւ հարիւրերորդ անգամն էր, որ կը լսէի զանոնք ու գրեթէ ծայրէ ծայր դոց գիտէի արդէն:

2

Երկու տարի ետք, հօրեղբայրս Նւրոպա մեկնեցաւ: Նւփիմէ հօրաքոյրս, մայրիկս ու ես ընկերացանք իրեն:

Այս ուղեւորութիւնը, որ ինը ամիս տեւեց եւ որու
րնթացքին այցելեցինք Փարիզ, Վիշի, Նիս, Հոռոմ, Նա-
փուլի, խոր սպաւորութիւն թողուց մանկական երե-
ւակայութեանս վրայ: Երանութիւնս կատարեալ պիտի
ըլլար, եթէ դասի մղձաւանջը կրկին չդառնացնէր իմ
օրերս:

Այս անգամ հայերէն չէր սորվելիքս, այլ Փրանսե-
րէն էր: Հօրեղբայրս կը պահանջէր, որ օրական հինգ
Փրանսերէն բառ զոց ընեմ: Պարտաւոր էի այդ հինգ
բառերը ամէն իրիկուն կրկնել իրեն, ճաշէն անմիջա-
պէս ատաջ:

Հինգ բառ զոց ընելը իրական տառապանք էր ինծի
համար: Ժամերով երեսոս պատին գարձուցած, ծունկի
վրայ օրօրուելով կը կրկնէի բառերը: Ի վերջոյ կը
կարծէի, թէ անոնք մտքիս մէջ լաւ մը տպաւորուած
են, իսկ երբ դանոնք մօրեղբօրս կրկնելու ժամը կը
հասնէր, յանկարծ կը մոռնայի: Ասոր հետեւանքը
կ'ըլլար զրկուիլ անուշիղէնէ կամ պտուղէ:

3

Իրիկուն մը դասս ընաւ չգիտցայ:

— Այս դիշեր կերակուր պիտի չուտես. անօթի
պիտի մնաս, — մճուկ հօրեղբայրս:

Գիտէի, որ այդ միտը անմերաքննելի էր. ու ան-
տրտունջ համակերպեցայ անոր:

Գացինք մեր պանդոկին ճաշարանը ու բազմեցանք
հասարակոց սեղանին առջեւ, ուրիշ հարիւրաւոր ան-
ձերու հետ: Ամէն անգամ որ սպասաւորը կերակուր կը
հրամցնէր ինծի, հօրեղբայրս կը միջամտէր՝ ըսելով.

— Ո՛չ, անիկա պիտի չուտէ:

Իսկ ես, տրտում-տխուր, հաւանօրէն կ'անիծէի
Բարելոնի շատարակը շինողները, որոնք, լեզուները
բազմապատկելով, պատճառ կ'ըլլային այսպէս, որ
անօթի մնայի:

Հօրեղբօրս դաժան կերպարանքը, իմ խեղճուկ վի-
ճակս, ի նպաստ ինծի հօրաքրոջս ըրած միջամտու-
թիւնները վերջապէս ուշադրութիւնը գրաւեցին մեր
քովը նստած ամերիկացիի մը եւ իր կնոջ:

— Ինչո՞ւ այս տղուն կերակուր չէք կերցներ. հի-
ւա՞նդ է արդեօք, — հարցուց մարդը հօրեղբօրս:

— Ո՛չ, հիւանդ չէ, բայց դասը չգիտցաւ եւ ասոր
համար իրրեւ պատիժ ճաշէն զրկուած է, — պատաս-
խանեց հօրեղբայրս:

Այս պատասխանը դարմացուց աղատամիտ ամերի-
կացին:

— Ի՞նչպէս կարելի է իրրեւ պատիժ տղայ մը կե-
րակուրէ զրկել, — գոչեց ան:

Եւ ահա իր եւ հօրեղբօրս միջեւ սկսաւ վիճարա-
նութիւն մը, որուն մասնակցեցաւ նաեւ ամերիկուհին:
Ի վերջոյ տիկինը խնդրեց, որ ներում շնորհուի ինծի:

Տիկնոջ խնդրանքը ընդունուեցաւ:

Այն ատեն տասը տարեկան էի, եւ իրաւցնէ ամօ-
թալի էր ինծի համար չկարենալ օրական հինգ բառ
զոց ընել:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Ով մարդու մէջ չէ մտեր,
իսկ պտուղ է, մի՛ ուտեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լուսօրացի.— Թուրքերէն լառ. կը նշանակէ ներկարար, կօշիկ ներկող:

Հեռապատկեր.— Հեռաուր, ազգայի պատկեր:

Խրտչեցնել.— Աչքը վախցնել:

Ունկնդրել.— Մտիկ ընել:

Յափշտակութիւն.— Վերացում, զմայլում:

Երանութիւն.— Երջանկութիւն, բախտաւորութիւն:

Մղձաւանջ.— Այստեղ կը նշանակէ հող:

Անվերաբեցնել.— Նորէն քննելը անկարելի, անդառնալի (վճիռ):

Անտրտունջ.— Առանց տրտնջալու, առանց զանգատելու:

Հասարակաց.— Ընդհանուր, ամենուն յատուկ:

Դաժան.— Խիստ, խոժոռ:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՏԵԱՆ (1869-1926).— Համբաւաւոր երգիծագիր: Ծնած է Պոլիս եւ մեռած՝ Գահիրէ: Գրած է բազմաթիւ վէպեր: Մշակած է առաւելարար երգիծական սեռը: Իր գործերն են «Առաքելութիւն մը ի Ծաղկաբար», «Տասներկու տարի Պոլսէն դուրս», «Ազգային բարերար», «Մատնիչը», եւ այլն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ մէկն էր հեղինակը մամկուրեան ատեն: — Ի՞նչ կ'ըսէր հորաֆոյրը իրեն: — Գիտե՞ք, թէ ո՞վ էր իր հօրեղբայրը, հորաֆոյրը: — Ի՞նչ պարտականութիւն տուած էր իրեն հօրեղբայրը: — Ո՞ր երկիրները ճամբորդեց: — Ի՞նչ պատահեցաւ Փարիզի մէջ: — Ինչո՞ւ գարմացաւ ամերիկացին: — Ի՞նչ էր ամերիկացիին եւ հօրեղբօրը վիճարանութեան միւթը: — Ձեր ծնողքն ալ պատժած են ձեզ դասի համար:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Յարմար ածականներ դրէ՛ք հետեւեալ գոյականներուն առջեւ.— գեփիւռ, գիրք,

սրահ, գլխարկ, պատուհան, բարեկամ, ձեռք, մեղր: Օրինակ՝ *անոյշ* գեփիւռ:

Յարմար գոյականներ դրէ՛ք հետեւեալ ածականներուն ետեւ.— համեղ, կծու, աղի, զուարթ, մեծ, բարձր, յատակ, փայլուն: Օրինակ՝ համեղ *կերակուր*:

6. Զ Ա Ն Գ Ո Ի Ի Կ Ա Մ Ո Ի Ր Զ Ը

Զուրը կը հոսի, կը հոսի վարար.
Փա՛ռք գետի վըրայ կամուրջ կապողին:
Համբայէն լաւ բան ի՞նչ ունի աշխարհ.
Հագա՛ր, հագա՛ր փառք ճամբայ շինողին:

Հոգին կը հրճուի լաւ խօսք լըսելով.
Լաւ խօսքդ խառնէ դուն Զանգու գետին:
Փա՛ռք անոր, որ այս ճամբէն անցնելով
Կը յիշէ անունն աւագ վարպետին:

Թո՛ղ հոսի Զանգուն, բո՛ղ միշտ զըլզըլայ,
Այս նոր կամուրջէն անցնողներուն՝ փա՛ռք:
Համբորդը կ'երթայ, ճամբան կը մնայ,
Փա՛ռք ճամբաներուն մեր աշխարհին, փա՛ռք...

Երգն ալ կը հիւսուի ճամբաներուն հետ,
Եւ անոնց հետ ալ կը մնայ կանգուն:
Լաւ երգն ու ճամբան կ'ապրին առ յաւէտ,
Փա՛ռք, փա՛ռք նոր ճամբու գովք հիւսողներուն...

ԽԱԶԻԿ ԴԱՇՏԵՆՑ

ՉԱՓ.— Չափ կը կոչուին ոտամաւորներուն վանկերը կամ «ոտք»երը: Սովորաբար գործածուած չափերն են 4÷3, 4÷4, 4÷3÷4÷3, 4+4+3, 5+5, 5÷5÷5: Վերի ոտամաւորին չափը 5÷5 է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զանգու.— Կամ Զանդի, Հայաստանի գետերէն մէկը, որ կը բիւ Սևանայ լիճէն եւ Երեւանէն անցնելով կը թափի Արաքս գետը: Կը կոչուի նաև Հրազդան (Հուրաստան):

Հրճուիլ.— Ուրախանալ, խայտալ:

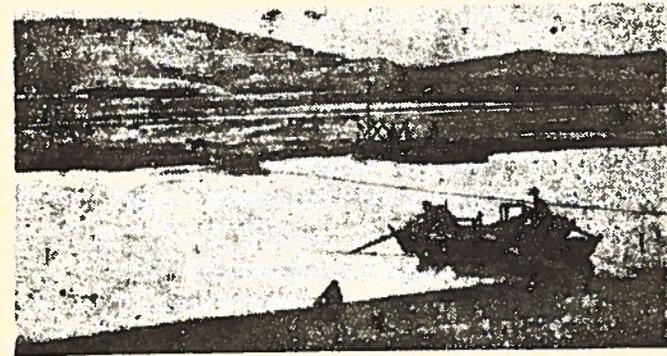
Աւագ.— Մեծ, զլխաւոր:

Գլգլալ.— Գըլ-գըլ ձայն հանելով հոսիլ:

Առ յաւէտ.— Միշտ, շարունակ:

ԽԱԶԻԿ ԳԱՇՏԵՆՑ.— Բուն անունն է Խաչիկ Տօնոյեան: Ծնած է Սասուն, 1910ին: Գրած է քերթուածներ, քատերախաղ մը՝ «Տիգրան Մեծ», վէպ մը՝ «Խոզեղան»: Կատարած է մանւ անգլիերէնէ քարգմանութիւններ: Այժմ կ'ապրի Երեւան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս ոտամաւորին հեղինակը ինչո՞ւ փառք կու տայ կամուրջ շինողներուն: — Ի՞նչ օգուտ ունին կամուրջները: — Մեծ լիճերուն կամ ծովերուն վրայ կարելի՞ է կամուրջ շինել: — Կամուրջ տեսած է՞ք դուք: — Կա՞ն կամուրջներ, որոնց վրայէն շոգեկառք կ'անցնի: — Ի՞նչ գետեր կան Հայաստանի մէջ:

7. Գ Ե Տ Ը

1

Երեք եղբայրներ էին անոնք ու Երեքն ալ նոյն ճամբան պիտի կարէին: Եթէ չէին ուղեր անօթի մեռնիլ, մուրը չկոխած պէտք է հասնէին իրենց երթալիք տեղը:

Դիւրին չէր ճամբան. բայց երեքն ալ առոյգ, կըտրիճ եւ կենսայից երիտասարդներ էին: Դեռ բնաւ ճամբորդած չէին. ո՛չ կոշտ ունէին իրենց ոտքերուն, ո՛չ կնճիո՛ ճակատներուն վրայ: Ծամբայ ելեր էին ուրախ ու անհոյգ:

Ամէն մէկը առեր էր հետը ինչ որ կրցեր էր ձեռք բերել: Ամէն մէկը կը քալէր՝ որքան ուժ ունէր:

Ի վերջոյ երեքն ալ միաժամանակ հասան գետի մը առջեւ:

Լայն, պղտոր ջուրերով, արագավազ ու խորունկ
գետ մըն էր: Անոր մէջ կային լարծուն ժայռեր, եւ
ահաւոր էին յորձանքները: Ո՛չ կամուրջ կար, ո՛չ հուն:

Անդրանիկ եղբայրը ըսաւ.

— Անկարելի է անցնիլ առանց կամուրջի: Փնտը-
ռե՛նք կամուրջը:

Նայեցան, կամուրջը չէր տեսնուեր:

Միջնեկ եղբայրը ըսաւ.

— Լողալով պէտք է անցնիլ: Մերկանանք եւ ջուրը
նետուինք:

Ջուրերը իրենց հետ կը բերէին քար, ծառի կոճղեր
ու տիղմ: Անկարելի էր լողալով անցնիլ:

— Յատկենք գետին վրայէն. միակ միջոցը այս է:

Միւս երկու եղբայրները ծիծաղեցան. ցատկե՛լ
այսքան լայն գետի մը վրայէն, կարելի՞ բան էր:

Մութը կը կոխէր հեղհեղէտէ, թանձր ու սպառնա-
լից: Մտաւայայ անտառին խորերէն կը լսուէին բուռն
եւ դազաններու ձայներ: Ու ոչ մէկ ապաստան կար,
որ կարելի ըլլար պատսպարուիլ:

Անդրանիկ եղբայրը կը պնդէր, որ պէտք էր կա-
մուրջը վնասել. իր կարծիքով՝ ամէն գետ պէտք էր
կամուրջ մը ունենար. ուստի՝ ամրացուց ունեցածը
կռնակին վրայ, առաւ դաւազանը ու ելաւ գնաց: Շու-
տով անոր ստուերն անգամ անհետացաւ իջնող խաւա-
րին ու թանձրախիտ անտառին մէջ:

Միջնեկը կը պնդէր, որ պէտք էր լողալով անցնիլ.
Իր կարծիքով՝ ջուրի ամէն տարածութիւն կարելի էր
անցնիլ լողալով: Այսպէս կը մտածէր ան: Ուստի՝ ամ-
րացուց ունեցածը դիտուն վրայ եւ նետուեցաւ գետը:

Կրտսերը, լո՛ւռ, պրկից չրթունքը ու մտածեց
պահ մը, յետոյ երկար դաւադան մը պատրաստեց եւ
վճռեց, որ պէտք էր ցատկել գետին վրայէն: Իր կար-
ծիքով՝ ամէն հեռաւորութիւն կարելի էր կտրել-անց-
նիլ ուսումով: Այդպէս կը մտածէր ան: Ուստի՝ ամ-
րացուց ունեցածը կուրծքին վրայ, դաւազանը նեցուկ
ըրաւ իրեն, լարեց մկաններուն ամբողջ ուժը եւ նետ-
ուեցաւ առաջ:

Այստեղ այլեւս կանգ կ'առնէ պատմութիւնը: Ի՞նչ
եղան եղբայրները, ո՞րը անցաւ, ի՞նչպէս անցաւ, —
յայտնի չէ:

ՎՐԹ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Ճամբան երթալով կը հատնի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առոյգ.— Կայտառ, աշխոյժ, վառվռուն:

Կտրիմ.— Քաջ, անվախ:

Կենսալից.— Կեանքով լեցուն:

Մկան.— Դնդեր:

Լարծուն.— Սահուն:

Յորձանք.— Ջուրի արագ եւ զօրաւոր հոսանք:

Հուն.— Գետին ծանծաղ սեղը, ուրկէ կարելի է անցնիլ քալելով:

Տիղմ.— Ցէխ:

Ապաստան.— Պատսպարուելու տեղ:

Կրտսեր.— Եղբայրներուն մէջ տարիքով ամենէն փոքրը:

Նեցուկ.— Կոթնելու տեղ, յենարան:

ՎՐԹԱՆԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ (1866-1920).-- Գրագետ եւ ուսուցիչ: Յնած է վամ եւ մեռած Երեւան: Գրած եւ հրատարակած է բազմաթիւ գիրքեր, մօտ 40 հատոր: Անոնց մէջ կարեւորներն են «Պատմութիւն հայոց գրականութեան», «Հաջի Բէգ», «Սամթօ», «Պատկերներ գիւղից», «Պարկերներ քիւրֆահայոց կեանքից» եւ այլն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Երեք եղբայրները կեանքի ո՞ր շրջանները կը ներկայացնեն: - Ի՞նչ ըսաւ անդրամիկ եղբայրը. միջնե՞կ եղբայրը. կրտսե՞ր եղբայրը: - Ձեր կարծիքով որո՞ւմ ըսածը աւելի ուղիղ էր: - Եթէ դուք ըլլայիք այդ եղբայրներում տեղը, ի՞նչ պիտի ընէիք: - Կրնա՞ք լրացնել պատմութեան մնացած մասը. եղբայրներէն ո՞րը կը կարծէք, որ անցաւ գետէն:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրութեան նիւթը պիտի ըլլայ «Իմ շնիկս». նախ պիտի նկարագրէք ձեր շնիկին արտաքին երեւոյթը.— հասակը, մազերը, աչքերը եւլն.: Պիտի ըսէք, թէ ի՞նչ աչքի զարնող յատկութիւններ ունի. ի՞նչ խաղեր կ'ընէ. կը սիրէ՞ք գայն. ինչո՞ւ:

8. Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Ն Ե Ր Կ Ա Յ Ա Յ Ո Ւ Մ Ը

1

Թատերական առաջին ներկայացումը պիտի տրուէր մեր վարժարանի սրահին մէջ: Բեմադրուելիք խաղին անունն էր «Արշակ Բ.»:

Ի՞նչ ուրախութիւն մեզի համար. ութ օր առաջ դասերը բոլորովին դադրեցան: Ամէնքը, տնօրէնէն սկսեալ մինչեւ աշակերտները, ճարտարապետ ու բանուոր դարձած էին: Մենք գամերը, գործիքներն ու տախտակները կը փոխադրէինք, գիրքերը մէկդի նետած ու ազատ շունչ առնելով:

Տասնըչորս օր առաջ սկսած էին փորձերը չորրորդ դասարանին մէջ, ուր մտնել արդիւուած էր մեզի եւ որուն դրան քովէն ամէն անցնիլ-դառնալնուս կը լըսէինք բարձրագոյն կարգի աշակերտներուն ձայները, իրենց դերը արտասանելու ստեն:

Օր մը Արշակ Երկրորդն էր, որ կը դռչէր բանտին մէջ, ուրուականներու տեսքէն սարսափած.

— Ահա... Պապ. բայց այս Պապ չէ...

— Կարտինալ է, — կը պատասխանէր անդիէն պատրաստարան տղայ մը, ու խնդալէն կը մարէին:

Երբեմն Դրաստամատն էր յաղթական զօրավարի ցնծութեամբ լեցուած, երբեմն Ալանողան, նոյնպէս բարձրագոյն կարգի աշակերտներէն մին, կանաչ դէմքով տղայ մը:

2

Ներկայացումը տեղի ունեցաւ չքեղ ու հանդիսաւոր կերպով. աշակերտներու ծնողներ, ազգականներ

Թատերասրահի փոխուած նախակրթարանը լեցուցին: Թաղական Սորհուրդի ատենապետը, հողարարձունները մէկ կարգի վրայ նստած էին, ճիշդ լիմ գրասեղանիս տեղը, ու անոնց կոնակը՝ շուկայի արհեստաւորներ:

Մեր մանկական սրահը մէկ զիշերուան մէջ քառասուն տարի ծերացած էր:

Մեծ յաջողութիւն մը եղաւ այս ներկայացումը. կիները լացին ու էրիկ մարդիկ ապշեցան: Երբոր Արշակ Բ. գետին փոռեցաւ իր ցնորքին մէջ, հանդիսականներէն շատեր կարծեցին, որ օգնութեան փութալու էր, ա՛յնքան պարզամիտ էին այն ատենուան պէշիկթաշցիները: Օրթագիւղէն եկած հանդիսական մը միայն անոնց փէշէն քաշեց ու արզիւեց:

Դերասանները, այդ զիշերէն ետք, մէյ մըն ալ իրենց իշխանական կեանքին երեսը չտեսան: Շապուհէի զերը կատարողը ոսկերիչի մը քով մտաւ, ուր այդ ներկայացման յիշատակներովը մինչեւ իրիկուն վարպետը կը նեղացնէր: Հալոցը խառնելու համար բռնած ունելին մէջքը կը տանէր շարունակ, իրրեւ թէ սուր մը բլլար այդ երկաթի կտորը: Վարպետը անոր մենախօսութիւնը կ'ընդմիջէր ու խստութեամբ կը պոռար երեսին.

— Ծօ՛ղործիդ նայէ, ապո՛ւշ. կրակը մարեր է:

Միւսները Շապուհէն աւելի բախտաւոր չեղան. Ալանոզան ու Դրաստամատը, այս երկու անհաշտ թշնամիները, իրենց ընդգրկած ասպարէզովը միացան. պասմայի վաճառականներու քով մտան երկուքն

ալ: Առաջինը, իր տեղոյն կանաչ դէմքովը, կրկնատմարի հաստ ու անազին տետրակներու վրայ հակած մնաց ու ա՛լ աւելի կանաչցաւ: Միւսը շուկային զլուխը խանութպան դարձաւ եւ խանութին լայնքին դրուած նեղ ու երկայն սեղանին վրայ կերպասներու ծրարները բանալով մէկիկ-մէկիկ, ցոյց կու տար անոնց զեղեցիկ ու փայլուն զոյնները եւ կը պոռար.

— Աղուոր ապրանքնե՛ր ունինք, աժան ապրանքնե՛ր...:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

ԱՌԱՄ. — Քիչ սիրէ, որ քիչ ցաւիս.
Քիչ յուսա, որ քիչ յաբուիս:

ԲԱՒԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Արշակ Բ.» — Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի գրած մէկ թատերադրան անունն է. նիւթը ատնուած է մեր Արշակ Բ. թագաւորին կեանքին:

Պապ. — Արշակ Բ.ի սրդին, որ թագաւորեց հօրը մահէն ետք: Պապ կը կոչուի նաեւ կաթոլիկներու հոգևոր գերագոյն պետը:

Կարսիմուլ. — Կաթոլիկներու յատուկ կղերական աստիճան մըն է:

Դրաստամատ. — Արշակ Բ.ի արքունիքին վերակացուն:

Յնծուրիւն. — Մեծ ուրախութիւն:

Ալանոզա. — Արշակ Բ.ի ազգակից պահլաւ իշխան մը:

Շէնգ. — Փառասոր:

Յնորք. — Չառանցանք:

Շապուհ. — Պարսից թագաւոր, որ իշխեց 320էն մինչև 390:

Հայրոց.— *Կրակարան, որուն մէջ մետաղներ կը հալեցնեն:*

Պասա՛մ.— *Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ տպածոյ: Կերպասի տե- սակ մըն է:*

Կրկնատումար.— *Առնելիք ու տալիքը ցոյց տուող տետրակ:*

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ (1861-1915).— Գրագէտ եւ փաստաբան: Ծնած է Պոլիս եւ մահատակուած՝ 1915ին: Գրած է նորավեպեր, որոնք ամփոփուած են «Եղգնատանքի ձայներ», «Կեանքը ինչպէս որ է» եւ «Լուս ցաւեր» հատորներում մէջ: Գրած է նաեւ «Էջեր ուղեւորի մը օրագիրէն» եւ ուրիշ գործեր:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ բանի համար ուրախ է եեզիմակը: — Ի՞նչ է տեղի ունենալիքը: — Մօտաւորապէս ի՞նչ տարուան դէպք մըն է պատմուածը. այն ատեն թատերական ներկայացումներ շատ կը տրուէի՞ն: — Ի՞նչ էր բեմադրուելիք խաղին անունը: — Ուրկէ՞ առնուած է անոր նիւթը. կրնա՞ք պատմել զայն: — Որո՞նք էին դերակատարները. յետոյ ի՞նչ եզրան անոնք: — Հիմա ի՞նչն է, որ մասամբ կը փոխարինէ թատրոնը: — Ի՞նչ կը մշա- նակէ «մեր մանկական սրահը... քառասուն տարի ծերացած էր»:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Երբ յատուկ անուն մը իբր ածական գործածուի կամ անկէ ածական մը կազմուի, գլխազարով չի գրուիր. օրինակ՝ *ամերիկեան* սովորու- թիւն, *հայ* դպրոց, *անգլիացի* կին մը եւն.: Սխալ է գրել Ամերիկեան սովորութիւն, Հայ դպրոց, Անգլիացի կին մը եւն.:

9. Ի Ն Ձ Ո՞ Ի . . .

Ինչո՞ւ կը խօսիս, — ինձ կը հարցընեն, — Բու շուրջդ ամէն մարդ երբ լուռ է կեցեր. Սրբուէն եկածը դուրս չի տար բերնէն հոսեմ անձն, ըլլայ ծաղկահաս կամ ծեր. Ինչո՞ւ կը խօսիս, — ինձ կը հարցընեն:

— Ինչո՞ւ... բայց ինչուն ես ալ չեմ գիտեր. Ամպրոպը գիտէ՞՞ կը գոռայ ինչու, Ինչո՞ւ կը հոսին, կը սուրան գետեր, Կամ կը սրլանայ թռչնիկն օդաչու. Ինչո՞ւ... բայց ինչուն ես ալ չեմ գիտեր:

Ինչո՞ւ կը խնդաս, — ինձ կը հարցընեն, — Երբ սեւ ձանձրոյթ կայ յատակն իրերուն, Երբ ծաղիկները կը սառին ձիւնէն, Եւ այնքան կարն է մեր սրտին գարուն. Ինչո՞ւ կը խնդաս, — ինձ կը հարցընեն:

Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ճերմակ, Մինչ մենք ցուրտէն կամ տաքէն կը նեղուիմք, Անոնք ուրախ են, կը խնդան համակ, Իրենց սէգ նակատն ուղղելով երկինք. Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ճերմակ:

— Ինչո՞ւ... բայց ինչուն ես ալ չեմ գիտեր:

ՅԱՆԳ.— Յանգ կը կոչուին այն բառերը, որոնք ոտանաւորի մը իւրաքանչիւր տողին ծայրը կը գրտնըին եւ իրարու նման հնչիւններ ունին. օրինակ՝ նըման-լման, վսեմ-կ'ըսեմ, պայծառ-անտառ, ծառ-մայառ:

Առանց յանգի ոտանաւորներ ալ կան:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մազկահաս.— Դեռատի, տարիքով փոքր:

Ամպրոպ.— Մրրիկ, փոթորիկ:

Համակ.— Ամբողջ, ամբողջովին, բոլորը:

ՍԻՊԻԼ (1863-1934).— Գրագիտուհի եւ բանաստեղծուհի: Բուն անունն է Տիկին Զապէլ Ասատուր: Ծնած է Պոլիս: Գրած է «Աղջկան մը սիրտը» վէպը, «Կնոջ հոգիներ»՝ փոքր պատմածներու ժողովածուն եւ «Յուլիեր», որ կը պարունակէ իր բանաստեղծութիւնները:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Դուք կրնա՞ք պատասխան մը տալ այս ոտանաւորին մէջ յիշուած «իմչու»ներուն: — Իմաստ մը չկա՞յ խօսելուն եւ խնդալուն մէջ: — Եթէ պէտք ըլլար շարունակել «իմչու»ներուն շարքը, ուրիշ ի՞նչ հարցումներ կրնայիմք ընել: — Դուք ի՞նչ պատասխան պիտի տայիք սա հարցումին. «Իմչա՞ն դպրոց կ'երթաք»:

10. Ս Ա Յ Լ Ո Ր Դ Ը

1

— Ա՛խ, — կ'ըսէր բունցքի հարուածի մը տակ թնդացնելով իր լայնչի եւ մազոտ կուրծքը, — հէջ մէկ պան մը չեմ կարօտցած. նէ՛ մարս, նէ՛ քուրերս... մինակ քուլումպաս. էօ՛Ք, սանկ մէյ մը օմուզնիս կ'առնէինք տէ եա՛ եո՛ւ... երլտըրըմի պէս կը վազէինք մի... հոս անանկ քուլումպա-մուլումպա չիկայ... պան չունիս նէ պտըտէ... սո՞նը:

Գրեթէ միշտ ասոր նման պատասխան մը կ'առնէի, երբ Համբիկին հանդիպելով հարցնէի իրեն.

— Ի՞նչ լուր, Համբի՛կ:

— Իօ՛Ք, մի՛ հարցունե՛ր պէ... զործ չիկայ... ա՛խ, պարէ քուլումպա մը ըլլար:

Յճի պաղթականութեան հոսանքը Համբիկն ալ նետեր էր վառնա, յանկարծ բաժնելով զինք ջրհանէն, որուն վրայ անահման էր իր սէրը: Պոլսոյ քաջընթաց ջրհանկիրներէն էր, յանդուզն, հուժկու եւ կոռւազան: Հրդեհներու ստեն իր շահատակութիւնները սքանչալուցում կը պատճառէին. մրցակիցներու դէմ մղուած պայքարներու մէջ ահ ու սարսափ թողած էր, այնքան որ ետման Համբիկ յորջորջումին արժանացած էր:

Իր հաւատքը, իր իտէալը, իր ակնկալութիւնները, ըզձանքներն ու ձգտումները ջրհանին վրայ կ'ամփոփուէին: Այնպէ՛ս էր ջրհանիկ էր: Այրող տուններու ճարճատը, անջրպետը լլող բոցերուն դալարմունքը եւ վատնպուածներու աղեկէղ ճիչերը իր հողին կը յուզէին, ջրդերը կը զրգռէին:

Հիմա, Վառնայի մէջ, զրկուած էր բոլոր այս հեշտալի բաներէն, ջրհան չկար եւ, ո՛վ դժբախտութիւն, չկար նաեւ հրդեհ:

— Ատա՛մ, այստեղ էղած կրակները քանի՞ կ'առնես, — կ'ըսէր դառն արհամարհանքով, — թուքովս կը մարեմ պէ, թուքովս...

Եւ իր արհամարհանքին սաստկութիւնը ապացուցանելու համար, անդամ մը, դիչերանց, եւ ո՛չ իսկ անկողնէն ելած էր, երբ իր բնական տան դէմը հրդեհ պատահած էր:

Մուսալլայէն հիւանդանոց տանող ճամբուն վրայ ճորճորալէն կը պտըտէր հայ ճովինան, սալթան ուսէն կախուած, մինչեւ ընքուինները իջնող թուխ Փէսին տեղ յարդէ աղտոտ փոքր գլխարկ մը դէպի աջ ականջը հակած եւ ձեռքերը փոթուռին գրպաններուն մէջ:

Բաւական ատեն այսպէս անցուց. օր մը, սակայն, տեսայ զինք, որ սայլի մը վրայ, ձեռքը խարազան մը, արշաւակի կ'երթար:

Համբիկ սայլապանութեան սկսած էր:

— Ախպա՛ր, — ըսաւ ինծի, երբ իրեն հանդիպեցայ, — անօթի պտըտիլը աղուոր պան չէ. ես պաշխասիններուն պէս հաց չեմ կրնար մուրալ: Ամա առապաքի կ'ըլլամ էղեր, խե՛րն էմ անիծեր...

Ա՛լ ամէն առտու կանուխ՝ Համբիկ, սայլակին հետ մէկտեղ, գաղթական հայերու գլխաւոր ապաստանարանին՝ հիւանդանոցին դրանը առջեւ կը կենար, բեռ փոխադրելու համար:

Երբեմնի հպարտ թուումպահին սայլապան եղած էր հիմա, բայց հաց չէր մուրացած պաշխասիններուն պէս...

ԵԴ. ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

ԱՌԱԾ. — Դուն աղա, ես աղա,
Մեր աղունը ո՞վ աղայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լայճի.— Լայն, լայնկեկ:

Հուժկու.— Ուժով, զօրաւոր:

Շահատակութիւն.— Քաջգործութիւն:

Եամամ.— Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ կռուարար: Թուրքերէն են նաեւ թուրումպա՝ ջրհան, օմուզ՝ ուս, սոն՝ վերջը, ետքը, պարէ՛ գոնէ, պաշխասի՛ ուրիշ, առապաքի՛ կառապան:

Քաջընթաց.— Արագ վազող:

Յորջորջում.— Անուանում, անուն մը տալ:

Ակնկալութիւն.— Յոյս, բանի մը սպասել յուսալով:

Զգտում.— Բանի մը հետամուտ ըլլալ, փափաքիլ:

Ճարնատ.— Ճաթիլի, այրելով փլշող շէնքի մը հանած ձայնը:

Անջրպետ.— Միջոց, տարածութիւն:

Աղեկէգ.— Սրտածմլիկ, աղիքները կտրտող, սիրտը այրող:

Ճովիմա.— Իտալերէն բառ. այստեղ կը նշանակէ քաջ երիտասարդ:

Սալթա.— Զրհանկիրներու յատուկ զգեստ մը:

Փոքուռ.— Տեսակ մը զգեստ, որ հիմա չի գործածուիր:

Ընճուի.— Յօնք:

Արշաւակի.— Արշաւելով, արագ վազելով:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՍՐՄԱՔԷՇԵԱՆՆԵԱՆ (1870-1915).— Գրագէտ եւ ուսուցիչ: Ծնած է Պոլիս եւ նահատակուած 1915ին: Գրած է գեղեցիկ վէպեր եւ վիպակներ: Առանձին հատորներով հրատարակուած են «Ամիրայիմ աղջիկը», «Կեանքիմ մէջ», «Հարազատ որդի»:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ մէկն է Համբիկ. ի՞նչ են իր գլխաւոր յատկանիշները: — Արեւստով ի՞նչ էր. կը սիրէ՞ր իր արեւսը: — Ի՞նչ յատկութիւններ ունենալու է ջրհանկիր մը: — Համբիկ ինչո՞ւ կ'արհամարհէր իր նոր բնակավայրիմ հրդեհները: — Ի՞նչ բան մղեց զինք սայլապանութիւն ընելու: — Ի՞նչ են իր մէջ գերիշխող զգացումները: — Ի՞նչ զգացում կ'արթնցնէ ան ձեր մէջ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Հինգ տեսակ ածական կայ. որակական, ցուցական, ստացական, բուական եւ անորոշ:

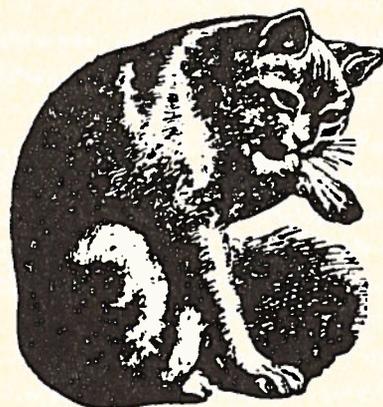
Որակական ածականը գոյականի մը ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ եւ ինչպիսի՛ հարցման կը պատասխանէ. օրինակ՝ բարեկիրթ տղայ. ինչպիսի՛ տղայ, բարեկիրթ. բարեկիրթը որակական ածական է:

Ցուցական կը կոչուին այն ածականները, որոնք իրենց քովի գոյականը ցուցնելով որոշելու կը ծառայեն. օրինակ՝ այս գիրքը, այդ տետրակը, այն գրիչը: Այս, այդ այն ցուցական ածական են:

11. Բ Ա Ր Ե Կ Ա Մ Ն Ե Ր

1

Դուրսը ձիւն կու գայ, սպիտակ փաթիլները կ'իջնեն ձերունի Պողոսի ուսերուն ու գլխուն: Վերարկուին օձիքը ձիւնչեւ ականջները բարձրացուցած՝ Պողոս տուն

կը դառնայ հագուստեղէնի խոնութէն, ուր վաճառորդ է երկար տարիներէ ի վեր:

Ան բոլորովին տոնածին կ'ապրի եւ միշտ տունը կը ճաշէ: Կը քնանայ երեկոյեան ժամը իննին եւ կ'արթննայ առտուն վեցին: Մօրը ժաշկէն հտք, իր վիշտն ու

ուրախութիւնը կը բաժնէ տան կատուին հետ:

Հակառակ ցուրտին, ձերունի Պողոս տուն կը դառնայ ուրախ տրամադրութեամբ: Կը նայի պատէն կախուած մօրը պատկերին ու մահճակալին տակ նստած կատուին: Կը սպասէ, որ կատուն ամէն օրուան պէս քսուի ոտքերուն եւ մյուսելով հասկցնէ, թէ անօթի է: Բայց կատուն բոլորովին անտարբեր է. ի՞նչ է պատահեր արդեօք:

Այսօր ձուկի զլուխ կայ տունը:

— Ո՛ւր ես, է՛յ, — կը կանչէ ծերունի Պօղոսը կատուին: Փիսի՛, փիսի՛, փիսի՛:

Կատուն դանդաղօրէն դուրս կ'ելլէ մահճակալին տակէն եւ գլուխը կախ, անշարժ կը կենայ տիրոջը առջեւ:

— Քէֆը նորէն վատ է, հա՞, — կը խօսի ծերունին: Ո՛վ դիտէ՝ անօթի ես: է՛հ, հիմա բան կու տամ՝ կ'ուտես:

Եւ կ'ուղղուի դէպի ճաշի սեղանը. դեռ սեղանին չհասած՝ յանկարծ կանդ կ'առնէ: Պնակը պարա՛պ է...:

— Ասոր համար մոռութիւն կախեր ես, հա՞, — կը գոչէ ծերունին բարկացած: Այս քանի՞ քրորդ անգամն է, որ այսպէս կ'ընես, անամօ՛թ: Կը կարծես, թէ մինակս պիտի ուտէի... Քեզի ալ բաժին պիտի հանէի հարկաւ. իսկ դուն, ազա՛հ անասուն, վերցուցեր կերեր ես բոլորը:

Կատուն երկիւղով կը շարժէ պոչը եւ կ'երթայ անկիւն մը կը կծկտի: Կը զգայ, որ յանցաւոր է եւ գլուխը կը կախէ կուրծքին:

— Չէ՛, ինչպէս կը տեսնեմ, դուն արդէն չափը կ'անցընես, — կը շարունակէ Պօղոս ձեռքերը շարժելով: Անցեալ օր դաւաթ կոտրեցիր, ձայն չհանեցի. միւս օր սերը կերար, նորէն ձայն չհանեցի. այսօր ալ ձուկը կ'ուտես, հա՞. իսկ ինչ որ քու պարտք է, չես կատարեր. մուկերը հանդիստ չեն տար ինձի, անոնց չես նայիր, ձուկը կ'ուտես, հա՞...:

Կատուն պոչը կը սեղմէ ոտքերուն միջեւ եւ գլուխը աւելի կը կախէ:

Ծերունին կը շարունակէ բարկացած անց ու դարձ ընել: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ կատուն կը համարձակի ամբողջ ձուկը ուտել եւ միայն փուշերը ձգել իրեն: Գոնէ միայն մէկ կո՞ղմը ուտէր...

Ու չկրնալով զսպել բարկութիւնը, կը պոռայ կատուին երեսն ի վեր.

— Դո՛ւրս, դո՛ւրս այստեղէն, անամօ՛թ...:

Եւ դուռը բանալով՝ կատուն կը քչէ պատշգամ, իսկ ինք կը նստի ու կը մտածէ. — Ի՞նչ պիտի ուտէ հիմա. ո՛չ հաց կայ, ո՛չ պանիր, ո՛չ թէյ, ո՛չ շաքար: Դուրսը՝ կատուն կը քսուի դրան, կը մլաւէ, վեր կը ցատկէ եւ ապակիները կը ճանկոտէ:

— Սատկէ՛, — կը գոչէ Պօղոս ներսէն: — Ձուկը կ'ուտես, հա՞, մինակդ կ'ուտես, հա՞...:

Կատուն կը սաստկացնէ մլաւիւնը: Ծերունին այնպէս կը թուի, թէ ան կ'ուղէ բսել. «Ներէ՛, ներէ՛... ա՛լ չեմ ընէր»:

Պօղոս կը նայի պատէն կախուած մօրը պատկերին. կարծես ան ալ կ'ուղէ բսել իրեն. «Ներէ՛, Պօղո՛ս, մեղք է. ներէ՛»: Ծերունին կը սկսի մտածել. կը գտնէ, որ իր ըրածը այնքան ալ լաւ բան չէ, անդթութիւն է: Պահ մը կը վարանի, քայց ի վերջոյ կը բանայ դուռը ու կը յարէ.

— Հը՛, նորէն ասանկ բաներ պիտի բնե՞ս...: Տուրտը կերա՛ր... ասիկա թող խրատ ըլլայ քեզի:

Կատուն ներս կը մտնէ, կը քսուի տիրոջը ոտքերուն՝ շնորհակալութիւն յայտնելու ձեռով մը եւ կ'երթայ կը կծկտի սեղանին տակ:

— Ասիկա քեզի խրատ. ուրիշ անգամ ասանկ բան չընես, իսկ եթէ ընես, վա՛յ քեզի...: Այն ժամանակ

ա՛լ դուռը չեմ բանար, կը հասկնա՞ս. երբ ես կ'ըսեմ՝
չեմ բանար, կը նշանակէ՝ չեմ բանար:

Սակայն կատուն կը մտածէ, որ ինքը ի՛նչ ալ ընէ,
ո՛րքան ալ բարկանայ տէրը ու դուրս նետէ զինք, մի-
եւնոյնն է, դուռը ի վերջոյ պիտի բացուի իր առջեւ...

ՍՏ. ԶՕՐԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Զեռնոց դնող կատուն մուկ չի բռներ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փաթիլ.— Զիւնի հատիկ:

Մաուք.— Վարի չրթուհ:

Վարանիլ.— Տատամսիլ, երկու մտքէն ըլլալ, որոշում մը չկա-
րենալ տալ:

ՍՏԵՓԱՆ ԶՕՐԵԱՆ (1890-1967).— Արեւելահայ գրագետ եւ վի-
պագիր: Մեռաւ 1967ին, Երեւան, խոր ծերութեան մէջ: Իր կրա-
տարակուած գործերուն մէջ կարեւորներն են «Մի կեանքի պատ-
մութիւն», «Զմբան գիշեր», «Պապ Բագաւոր», «Հայոց բերդը»:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ մէկն է Պօղոս: - Ո՞վ էր միակ
ընկերը: - Ի՞նչ զգացումներ կը տածէր իր կատունին հանդէպ: -
Ինչո՞ւ յանկարծ բարկացաւ: - Իր բարկութիւնը ինչո՞վ եւ ի՞նչ-
պէս արտայայտեց: - Ի՞նչ պատիժ տուաւ կատունին: - Յետոյ
ինչո՞ւ անքեց: - Ներումէն առաջ ի՞նչ զգացումներ ունեցաւ: -
Եթէ կատուն խօսիլ կարենար, ի՞նչ կը կարծէ՞ք, որ ըսէր:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Զեր այսօրուան շարադրու-
թեան նիւթը պիտի ըլլայ «Իմ ընկերս»: Պիտի նկարա-
գրէ՞ք ձեր մէկ ընկերը կամ ընկերուհին. պիտի թուէ՞ք
անոր լաւ եւ գէշ կողմերը. ի՞նչ առաւելութիւններ ու-
նի եւ ի՞նչ թերութիւններ. ինչո՞ւ կը սիրէ՞ք զայն:

12. Բ Ժ Ի Շ Կ Ա Գ Ռ Ա Ի Ը

Կաչաղակն ըսաւ բժիշկ ազոաւին.

— Եկո՛ւր ճար մ'ըրէ՛ իմ վերք ու ցաւին:

Լոյսը աչքերուս շատ է նուագեր,
ձիշո՞ պատմառն ի՞նչ է, չեմ կրնար ըսել...

— Աչքի կուրութի՞ւն,

Սակայն ծեր չես դում.

Մօտ եկուր տեսնեմ, ի՞նչ է պատահեր:

Ղա՛ - դա՛...

Մե՛ր տրդայ,

Քու ձախ աչքիդ մէջ

Մագ մըն է ինկեր.

Այդ բարակ մագն է

Քեզ լոյսէն զրկեր:

Հանդարտ կեցիք դուն,

Կը հանեմ իսկոյն:

Միայն, կը խնդրեմ, քիչ ազաղակէ,
իսկ կարեւորը՝ աչքդ բաց պահէ, —
Ըսաւ ազոաւը եւ կտուցը կեռ
Խեղճ կաչաղակին աչքին մէջ խըրեց,
Բիբը հանելով մէկ կողմ շարտեց:

Հիւանդը ճչաց.

— Վա՛յ դուն, անաստուած,

Մագի փոխարէն՝ աչքըս հանեցիր...

Ագոար կռաց.

— Մագն ալ կը հանեմ, քիչ մը դիմացիր...

ԱՌԱԿ.— Այն այլաբանական գրուածքները, — արձակ կամ ոտանաւոր, — որոնց նպատակն է բարոյական նշմարտութիւն մը երեւան հանել, կը կոչուին առակ: Նշանաւոր առակախօսներ են Եզարա, Լափոնթէն, Տլորիան, Կրիլով, Եւայլն:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Կաշազակ.— Անծեղ, շողակրատ ու շատախօս թռչուն մը:
- Նուազիլ.— Քիչնալ, պակսիլ:
- Կեռ.— Ծայրը ծուռ, կոր:
- Շպրտել.— Մէկ կողմ նետել:

ԱՐՇԱԻՐ ԳԱՐՔՆԻ.— Առակագիր: Հայաստանի մերկայ գրողներէն: Ծնած է 1910ին: Գրած է «Առակներ», առանձին հատորով հրատարակուած 1955ին, Երեւան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Օր մը ի՞նչ ըսաւ կաշազակը ագռաւին: — Ի՞նչ էր իր ցաւը: — «Հիւանդ»ը քննել է ետք ի՞նչ ըրաւ ագռաւը: — Գիտէ՞ք սա առածը. «Յօմք շինելու տեղ աչքը հանել»: — Այս առածը ձեզի կը յիշեցնէ՞ ագռաւին ըրածը: — Ի՞նչ եզրակացու- թիւն պէտք է հանել այս առակէն:

13. Ե Ր Ե Ք Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

1

Պաղտատի Խալիֆային անունը ելած էր իբրև իմաստուն մարդ եւ շատ արդար դատաստան ընող: Երեք ընկերներ ճամբայ ելան, երթալ տեսնելու ճամբայ այս իմաստուն ու արդարադատ Խալիֆան:

Ճամբան, անոնցմէ մէկը պահ մը գետինը զննեց ու ըսաւ.

— Ընկերներ՛ր, ուղտ մը անցեր է այս ճամբէն, մէկ աչքը կոյր եւ առջևի ախտները թափած:

— Այո՛. — հաստատեց երկրորդը, — մէկ կողմը ցորեն, միւս կողմը մեզը բեռցուած:

— Եւ վրան ալ ծերունի մը նստած, — շարունակեց երրորդը:

Նոյն պահուն նկատեցին, որ մարդ մը հեւ ի հեւ իրենց կողմը կը վաղէր:

— Տեսա՞ք ուղտ մը այս ճամբուն վրայ, — հարցուց մարդը մօտենալով:

— Մէկ աչքը կոյր եւ առջևի ախտները թափած: Մէկ կողմը ցորեն, միւս կողմը մե՞զը բեռցուած: Վրան ծերունի՞ մը նստած, — յարեցին երեք ընկերները իրարու ետեւէ:

— Այո՛, այո՛, — ուրախացաւ մարդը: Ո՞ր կողմը գնաց:

— Մենք շտեսանք դայն, — պատասխանեցին միւսները:

Մարդը շատատուց, դող կարծեց դանոնք եւ գնաց Խալիֆային դանգատելու:

Երեք իմաստունները, որովհետև իսկական իմաստուններ էին անոնք, հասան Խալիֆային պալատը: Իրենցմէ առաջ, ուղտին տէրը եկած եւ ամէն բան պատմած էր արդէն արդարադատ Խալիֆային:

— Եթէ չէք տեսած ուղտը, — հարցուց Խալիֆան կասկածանքով, — հապա ինչն զիտէք, որ մէկ աչքը կոյր էր եւ առջևի ակռաները թափած, մէկ կողմը ցորեն, միւս կողմը մեղր բեռցուած եւ վրան ալ ծերունի մը նստած:

— Ես, — ըսաւ առաջին իմաստունը, — եղրակացուցի որ ուղտին մէկ աչքը կոյր էր եւ առջևի ակռաները թափած, որովհետև ճամբուն մէկ կողմը միայն արածած էր եւ խոտերուն ալ միայն երկու քովերը կրծած, իսկ մէջտեղի մասը անեղծ կը մնար:

— Ես ալ, — բացատրեց երկրորդը, — հասկցայ որ մէկ կողմը ցորեն, միւս կողմը մեղր բեռցուած էր,

որովհետև նստած տեղին մէկ կողմը թռչուններ կային, միւս կողմը՝ ճանճեր:

— Իսկ ես, — շարունակեց երրորդը, — հասկցայ որ ծերունի մը նստած էր վրան, որովհետև ձեռքերը գետին դնելով բարձրացած էր ուղտին կռնակը. ձեռքին նշանները կը տեսնուէին գետնին վրայ:

Խալիֆան շատ դարձացաւ, բայց ձայն չհանեց: Հրաման բրաւ, որ զիչերը հացկերոյթի մը հրաւիրեն երեք իմաստունները: Հացկերոյթը փառաւոր անցաւ: Ամէնքն ալ կերան ու խմեցին մեծ ախորժակով: Ուշատեն, երեք ընկերները վերջապէս քաշուեցան իրենց յատկացուած սենեակը:

— Մեր կերած բրինձը աղէկ բրինձ էր, բայց մեռելահոտ կը բուրէր, — յայտնեց առաջինը:

— Մեր կերած միսը աղէկ միս էր, բայց շան հոտ կը բուրէր, — վրայ բերաւ երկրորդը:

— Մեր իմած գինին աղէկ գինի էր, բայց արիւնի համ ու հոտ ունէր, — լրացուց երրորդը:

Խալիֆան, որ յսած էր այս խօսքերը, քննութիւն մը բացաւ անոնց ճշգոյթիւնը հաստատելու համար: Քննութենէն երևան եկաւ, որ բրինձի արտը գերեզման է եղեր նախապէս. մորթուած դառոր շան մը կաթն էր ծծեր, իսկ խաղողը ճմլողին ոտքը դանակի մը հանգիպեր ու արխնուտեր էր, եւ արխնը խստնուտեր էր դիտիւն:

Խալիֆան կանչեց երեք իմաստունները, մեծ պատիւներ ընծայեց անոնց եւ խոստովանեցաւ, որ իրմէ

աւելի իմաստուն էին անոնք: Իսկ ուղտը կորսնցնողը
զլուխը կախ մեկնեցաւ ամօթահար:

Երկինքէն երեք խնձոր ինկաւ...

ԳԱՐ. ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

ԱՌԱՄ.— Կովը կը մեռնի, կաշին կը մնայ,
Մարդը կը մեռնի, անունը կը մնայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Խալիֆա.— Մարգարէի փոխանորդ, թագաւոր:
- Ջննել.— Քննել, դիտել:
- Հել ի հել.— Հեւալով, դժուարաւ շունչ առնելով:
- Անեղծ.— Անվթար, անկորուստ:
- Ընծայել.— Տալ, նուիրել:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ (1840-1892).— Ամիսնչ
հաւաքող մը եղած է հայկական հեփիաթներու, աւանդութեանց
եւ գրոյցներու: Այդ բոլորը հրատարակած է առանձին գիրքերով.
«Գրոց ու բլոց», «Մանամայ», «Թորոս ազրար», «Համով հոտով»
եւայլն: Ծնած է վան. մեռած է Պոլիս:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Երեք իմաստունները ի՞նչ ըբին ճամբան.
Ի՞նչ ըսին իրարու: — Ուզտին տէրը ի՞նչ կարծեց գանձմբ. որո՞ւ
դիմեց: — Ի՞նչ իսուակցութիւն տեղի ունեցաւ խալիֆային եւ երեք
իմաստուններուն միջեւ: — Ի՞նչ ըբաւ խալիֆան: — Հացկերոյթէն
ետք ի՞նչ կարծիքներ յայտնեցին իմաստունները: — Ճի՞շդ էին
այդ կարծիքները: — Այս պատմութեանէն կարելի՞ է եզրակացնել,
քէ խալիֆան արդարադատ մէկն էր. ինչո՞ւ: — Ի՞նչ բանի մէջ կը
կայաճար երեք ընկերներուն իմաստութիւնը: — Որո՞նց պէտք է
տալ երկինքէն ինկած խնձորները:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ստացական կը կոչուին այն
ածականները, որոնք բանի մը որո՞ւն պատկանիլը ցոյց
կու տան. օրինակ՝ ի՞մ պայուսակս, քու հագուստդ, իր
մատնին: Ստացական ածականներ են իմ, քու, իր,
մեր, ձեր, իրենց:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ ցոյց տուէ՛ք ստացական
ածականները եւ անոնց բով ձեր կողմէն դրէ՛ք ուրիշ
գոյականներ:

14. Թ Ռ Չ Ո Ի Ն Ն Ե Ր Ո Ի Ա Շ Խ Ա Ր Հ Է Ն

1

Շատ թուշուններ կատարեալ ճշդութեամբ կը նը-
մանցնեն մարդկային ձայնը: Այս տեսակետով ամենէն
ճարտարներն են թութակներն ու սպակները, բայց
ո՛չ ամէնքը, այլ քանի մը տեսակները միայն: Ասոնք
կը յաջողին կրկնել ամէն բան, նոյնիսկ աստիճան մը
կը հասկնան այդ բաներուն նշանակութիւնը եւ յար-
մար առիթներով կը դործածեն զանոնք:

Ժաքօ անունով թութակ մը կար, որ ճարտար խօ-
սող մըն էր: Ուշադիր էր ամէն բանի: Պատշաճ պա-
տասխաններ կու տար իրեն եղած հարցումներուն, կը
հնարանդէր տրուած հրամաններուն եւ կ'ողջունէր
եկող զոգոցները: Ուսելիք կ'ուզէր, երբ անօթեհար:
Վերջուպէս ճիշդ մարդու նման կը խօսէր, կ'երգէր, կը
սուլէր: Ահա՛ քանի մը օրինակներ իր արտասանած
խօսքերէն.— «Տէ՛ր երէց, կ'աղաչեմ, նուչ մը: — Ծա-

ուայ եմ, տիկի՛ն»։ Եթէ դուռը զարնուէր, մարդու պէս բարձրաձայն կը պոռար.— «Մտէ՛ք, ծառայ եմ։ Պատել ունիմ ձեզ սղջունելու»։

Երբ բան մը կոտորէր կամ թափէր, կը գոչէր աղերսաբար ձայնով մը.— «Մի՛ ծեծէք զիս. ի՞նչ ըրի, ի՞նչ ըրի»։ Երբ «կրա՛կ» ըսէին, կը ձայնէր. «Պո՛ւմ»։ Երբ տեսնէր, որ սեղանը կը շտկեն, կը պոռար.— «Ճաշի հրամեցէք»։ Երբ զիշերը ստիպուէր տիրոջը սենեակը անցընել, լուս կը մնար, որքան ատեն որ տէրը պառկած ըլլար։ Բայց երբ ուրիշ սենեակի մը մէջ գտնուէր, արևուր ծաղկալուսն պէս կ'երգէր, կը սուլէր, կը խօսէր։

Փաբոյի տէրը կտաքաւ մը ունէր. երբ առաջին անգամ երգեց ան, թութակը անոր զառնալով ըսաւ .

— Կեցցե՛ս, պղտիկ, կեցցե՛ս։

Երբ փաբոյին տէրը մեռաւ, խեղճ թութակը զգացած ցաւէն հիւանդացաւ։ Պարտաւորուեցան պղտիկ անկողինի մը վրայ դնել եւ դուրդուրանքով զարմանել զայն։ Այդ վիճակին մէջ կը խօսէր եւ տխուր ձայնով մը կը կրկնէր յաճախ .

— Փաբոն հիւանդ է. խե՛ղճ փաբոն։

Շատ շանցած ինքն ալ մեռաւ։

Կին մը պատմած է ուրիշ ոչ նուազ ճարտարախօս թութակի մը պատմութիւնը։

Այս թութակը մեկի տուող անձը,— ըսած էր այդ կինը, — երկար ատեն Արևելեան Հնդկաստան ապրած էր։ Թութակը կը խօսէր, բայց հոլանտերէն։ Սորվեցաւ նաև գերմաներէն ու ֆրանսերէն։ Շատ յստակ

կերպով կը խօսէր այս երեք լեզուներն ալ։ Ուշադիր էր եւ յաճախ կ'արտասանէր այնպիսի խօսքեր, զորս իրեն սորվեցուցած չէինք։ Հոլանտերէն լեզուով ամբողջ պարբերութիւններ զոց կ'ըսէր եւ գերմաներէն խօսքի մը մէջ երբեմն հոլանտերէն բառ կը խառնէր, երբ այդ բառին գերմաներէնը չգիտնար կամ չյիշէր։ Հարցումներ կ'ընէր, պատասխաններ կու տար, շնորհակալութիւն կը յայտնէր։ Վերջապէս կը խօսէր տեղին, ժամանակին եւ մարդուն համեմատ։

Շատ կը սիրէր իր տիրուհին։ Երբ ան ուտելիք տար իրեն, կոտուցը ձեռքին կը զպցնէր, իբր թէ համբուրելու համար։ Իսկ երբ տիրուհին մեռաւ, խեղճ թոչունը խոր տխրութեամբ համակուեցաւ։ Մեծ դժուարութեամբ սնունդ կու տային իրեն։ Յաճախ տիրուհին միտքը կ'իյնար ու կը հարցնէր .

— Ո՞ւր է տիկինը։

Տան բարեկամներէն մէկը, Գէորդ, երկար ատենէ ի վեր այցելութեան եկած չէր։ Անոր վրայ կը խօսէին եւ կ'ըսէին, թէ քիչ ատենէն պիտի գար։ Յանկարծ թութակը պոտաց .

— Գէորդը կու գայ կոր...

Պատուհանէն տեսած եւ ճանչցած էր։

ԱՌԱՄ.— Չեռիգ մեծդուկ մը ունեցիր,
Քան քէ աղաւնի մը՝ տսնիքիդ վրայ։

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱԾԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Ճարտար.— ձարպիկ, յաջողակ։
- Պսպիւ.— թութակի տեսակ մը։
- Պատշաճ.— Յարմար։

Երէց.— Քահանայ:

Ազնոսարկու.— Աղաչանք ընող, աղաչող:

Կախալ.— Վայրի թռչուն մը՝ համեղ միտով:

Համակուիլ.— Տողորուիլ, լեցուիլ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞ր թռչունները եւ ո՞ր կենդանիները կը
նմանցնեն մարդկային ձայնը: — Ո՞ր թռչունը աւելի ճարտար է
նմանցնելու եւ ո՞րը երգելու մէջ: — Ինչե՞ր կ'ընէր կամ կ'ըսէր
ժաֆոն: — Թութակները եւ առհասարակ կենդանիները կը զգա՞ն
ու կը մտածե՞ն: — Կրնա՞ք օրինակներ տալ: — Երկրորդ թութա-
կին մասին ի՞նչ կը պատմէ հեղինակը: — Այս երկու թութակնե-
րէն ո՞րը աւելի մտացի ու ճարտարախօս է:

15. Գ Ա Ի Ա Թ Ն Ո Ի Զ Ր Ա Մ Ա Ն Ը

(ՆՈՐ ԱՌԱԿ)

Բիւրեղ գաւաթն օր մը այսպէս
Ըսաւ ֆովի թիթեղ կամ գէնկ
Ջրբամանին — «Հըպարտ չեմ ես.
«Մենք երկուքս ալ, ուզենք-չուզենք,
«Կը ծառայենք գազան մարդուն.
«Բայց ես բերնին կը մօտեցնամ,
«Դուն՝ ոտքերուն.
«Յանախ գինին ախորժահամ
«Կը լրնու գիս, քեզ՝ ջուրը յար.
«Կը մեղքընամ ըզքեզ, իրա՛ւ,
«Բայց չեմ կրնար
«Օգնել բընաւ...»:

Ջրբամանին կախ շրթունքէն
Դող մը կարծես անցաւ յանկարծ.
Կ'ալեկոծէր զինք ոյս ու քէն.
Կ'ուզէր դուրս տալ բերնին եկած
ժահրը փրփրոս. սակայն չէ՞ որ
Ճշմարտութիւնն էր ըսած ան,
Եւ ինք ի՞նչպէս կրնար անոր
Սըլաֆներուն տալ պատասխան...:

Ճիշդ այդ պահուն՝

Տանը կատուն

Մէկ ոստումով ցատկեց սեղան...
Բիւրեղ գաւաթ, գէնկ ջրբաման,
Երկուքը մէկ ինկան գետին...
Երբոր եկան հաւաքեցին՝
Ջրբամանին չկար վնաս.
Գաւաթն եղած էր տասը մաս...:

* * *

Թէ իսկ կոտրիս՝ լաւ է բիւրեղ
Ըլլալ անշուշտ, քան թէ թիթեղ.
Սակայն լաւ չէ հպարտանալ,
Եթէ փայլիս, սըսպըղաս ալ...:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷՆԱՆ

ՀԱՅ ԱՌԱԿԱԳԻՐՆԵՐ.— Մեր մէջ գրական այս
սեռը — առակ — մշակած են Միլիթար Գօշ, Վարդան
Այգեկցի, Գաբրիէլ Եպս. Այվազովսկի, Քեր. Վրդ.
Քուշնեբեան, Վահան Վրդ. Տէր Մինասեան, Աթ.
Խնկոյեան, Արշաւիր Դարբնի Եւայլն:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բիւրեղ — Ջտուած ապակի. հոս կր նշանակէ զտուած ապակիէ շինուած (զաւաթ) .

Զէնկ կամ զինկ — Կապոյտի զարնող ճերմակ մետաղ մը .

Լնուլ — Լեցնել .

Յար. — Շարունակ, միւտ .

Ժաիր. — Թոյն .

Սլաբ. — Նետ, փոխարկրորար՝ նետի պէս սիրտ ծակող խոտք .

Պսպղալ — Փայտիլ .

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷՅԱՆ (1878-1945). — Գրագէտ եւ բանաստեղծ : Գրած է գեղեցիկ ֆերթուածներ որոնք հրատարակուած են վեց տասնձիւն հատորներով . «Հոգեք», «Հրաշա ի յ բուքիւն», «Կէս գիշերէն միմչել արշալոյ » «Սէր», «Հայերգութի ն» . «Տաղաբան» :

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՆ . Օր մը ի՞նչ ըսաւ քիւրեղ գաւաթը : — Ինչո՞վ հայրտ էր ամ : — Ջրամանը ինչո՞ւ չկրցաւ պատասխան մը տալ : — Ի՞նչ պիտի ըսէր, եթէ ուզէր պատասխանել : — Յամկարծ ի՞նչ պատահեցաւ : — Ի՞նչ դաս կրնամք քաղել այս առակէն : — Ասոր պէս ուրիշ առակներ կարդացա՞ծ էք : — Ի՞նչ է առակը :

16. ԱՐԻՍՏՈՂՈՄ ԱՂԱ ԿԸ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՒԻ

1

Արիստղոմ աղա քանի մը ժամ քնացաւ բազմոցի վրայ : Յետոյ ելաւ, լոյսը վառեց, լուացուեցաւ, հագուեցաւ եւ շիտակ գնաց պարոն Դերենիկի լուսանկարչատունը՝ իր լուսանկարը քաշել տալու համար :

Մտաւ սենեակ մը, որ լուսանկար պատկերներով զարդարուած էր եւ ուր պարոն Դերենիկ նստած լրագիր կը կարդար .

— Բարի եկաք, Արիստղոմ՝ աղա, սանկ հրամեցէ՛ք, — ըսաւ պարոն Դերենիկ :

Յետոյ աշակերտին դառնալով նշանացի հրամայեց, որ սուրճ ապսպրէ :

Արիստղոմ աղա կ'աճապարէր. դարձաւ ըսաւ լուսանկարիչին .

— Ժամ առաջ քաշենք սա պատկերս, որովհետեւ ստիպողական գործեր ունիմ . քանի մը մեծ մարդոց այցելութեան պիտի երթամ :

— Շատ լաւ, — պատասխանեց պարոն Դերենիկ :

2

Արիստղոմ աղա առաջին անգամ կը լուսանկարուէր . լաւ մը չէր գիտեր, թէ ի՞նչպէս պատկեր կը քաշեն :

— Կ'ուզեմ, որ, — ըսաւ, — պատկերս փառաւոր կերպով քաշուի : Կ'ուզեմ թիկնաթոռի մը վրայ նստիլ եւ առջեւ ունենալ երկու սպասաւոր ու մէկ աղախին : Այնպէս ըրէք, իբր թէ ազարակի մը մէջ ըլլամ . ասդին

վարուցան ընեն, անդին կուվերէն կաթ կթեն. ասդին ցանեն, անդին քաղեն. ասդին ոչխարները արածեն, անդին մածուն շինեն. ասդին ձմերուկ փրցնեն, անդին կարագ պատրաստեն. ասդին սագերը ջուրի մէջ լողան, անդին անտառին մէջ փայտ կտրեն, ասդին սայլերով ցորեն փոխադրեն, անդին վերջապէս ինչ որ կ'ըլլայ սպարակի մը մէջ, տեսնուի պատկերին վրայ:

— Այդ բոլորը կարելի չէ պատկերին մէջ դնել, միայն քանի մը սպասաւորներ կրնամ կեցնել քովդ:

— Ինչո՞ւ չ'ըլլար:

— Որովհետեւ անկարելի է:

— Մեծ մարդոց համար ի՞նչպէս կ'ընէք:

— Անոնք աթոռի վրայ նստած կամ ոտքի վրայ քաշել կու տան իրենց պատկերը:

— Ի՞նչպէս ուրեմն կը հասկցուի անոնց մեծ մարդ ըլլալը:

— Պատկերը մեծկակ ու փայլուն կ'ըլլայ:

— Իմի՞նս ալ սնանկ պիտի ըլլայ:

— Այո՛:

3

Արիսողոմ աղա կ'ուզէր, որ լուսանկարին մէջ յայտնի ըլլայ, թէ ինք մեծ մարդ է: Նորէն դարձաւ լուսանկարիչին եւ հարցուց.

— Ի՞նչպէս պիտի քաշէք պատկերս, ոտքի վրա՞ թէ նստած:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք:

— Դուք ի՞նչպէս կ'ուզէք. ի՞նչպէս հանեմ ցէ աղէկ կ'ըլլայ:

— Ձեզի համար ոտքի վրայ կը վայլէ:

— Շատ աղէկ. սպասաւորներս ալ դէմս պիտի կենան, այնպէս չէ՞:

— Այո՛:

— Ես դանոնք չախելու պէս կ'ըլլամ, անոնք ալ առջեւնին կը նային:

— Սքանչելի:

— Ծեծելու պէս կ'ըլլամ դանոնք, եւ վերջը բարկութիւնս իջած կ'ըլլայ:

— Աղէկ խորհած էք:

— Հազուատներս ի՞նչպէս են:

— Ընտիր:

— Ուրիշ ժամացոյց մըն ալ ունիմ, ան ալ կրնա՞նք մէկ կողմերնիս կախել:

— Մէկ ժամացոյցը բաւական է, աւելին աւելորդ է:

— Այս հազուատներուս համար յիսուն ոսկի տըլած եմ. անոնց կերպասին աղէկ եւ ընտիր ըլլալը ի՞նչպէս պիտի հասկցուի պատկերէս:

— Հոյ մի՛ ընէք, կը հասկցուի:

— Ինտո՞ր պիտի ցուցնես:

— Հանդիստ եղէք:

— Չկարծուի սակայն, որ հինգ ոսկինոց հազուատ է հազածս:

— Այդ մասին անհոյ եղէք:

— Շատ լաւ:

Քանի մը վայրկեան ետք, պարոն Դերենիկ լուսանկարի սրահը առաջնորդեց Արիսողոմ աղան:

Սը՛ս... Արիսողոմ աղան կը լուսանկարուի ներսը:

ՅԱԿՈՒ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԱՌԱԾ — Զադացոյանին վրայ-գլուխը ալիւրոտ կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Նշամացի.— Աչբը թարթելով նաև ընկել:
- Ազախիմ.— Սպասուհի:
- Զախել.— Կամ չեխել, յանդիմանել:
- Ընտիր.— Լաւ, պատուական:

ՅԱԿՈՒ ՊԱՐՈՆԵԱՆ (1843-1891).— Երգիծագիր: Ծնած է Ադրիանուպոլիս: Ուսումը ստացած է ծննդավայրի մէջ: Վարած է ուսուցչական եւ այլ պաշտօններ: Հրատարակած է գամագամ քերթեր. Գլխաւոր գործերն են «Ազգային ջոշեր», «Մեծապատիւ մուրացկաններ», «Քաղաքավարութեան վնասները» եւ այլն.

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Գիտէ ք, թէ ով է Արիստոս ազամ — Պարոնեանի ո՞ր գործէն առնուած է այսօրուան դասին միւթը: — Ուրիշ ի՞նչ «արկած»ներ ունեցած է Արիստոս ազամ: — Ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք համել լուսանկարուելու այս պատմութեանէն:

17. Զ Ա Յ Ն Ա Ի Ո Ր Գ Ա Ս Պ Ա Ր Ա Ղ Ա Ն

1

Մեր ուսումնասիրահին կառավարիչը՝ Զայնաւոր Գասպար, կունտ ու կլոր, կարմիր ալտերով, շատ պոռալէն ու զիէն ձայնը մարած, զուարթ ու կատակախօս մարդ մըն էր: Աստիճան առած էր եւ քահանայ պիտի ձեռնադրուէր, եթէ իր ամուրի ըլլալը արգելք չըլլար:

Նորեկ հոգարարները իր խեղդուկ ձայնին չէին հաւնէր. Անոնցմէ մէկը, երիտասարդ ոսկերիչ մը, ինքն ալ ձայնաւորութիւն ընելու տենչէն բռնուած, Կիրա-

կի առաւօտ մը եկու տնկուեցաւ դասին մէջ, Գասպար աղային քովիկը, եթէ ուր ըրտրովին կապտելու, գէթ մաս մը առնելու անոր իշխանութենէն:

Գասպար աղա չէր կրնար, առանց ձայնաւոր դասատուի մը անդական իրաւունքները զոհելու, այս

կացութիւնը ընչունիլ, ուսի՛ հրա արեցաւ: Բարով եկար, բսին իլեն, ու կիսաւարտ քահանան ըրտրովին բացը մնաց:

Հետզհետէ ուրիշ վարժարաններ մտաւ եկեղեցական երաժշտութեան դասատուի պաշտօնով. բայց ա՛լ առջի զուարթ մարդը չէր: Զբարտրութիւնը, ի դերեւելած իր կոչումը երիտասարդ ոսկերիչին ստուերը, ծերութիւնը, իր մարած ձայնը, — այս ամէնը միացան հէզ ձայնաւորին կեանքը դառնացնելու համար:

Անկէ ետք շրջուն տիրացու մը եղաւ. տօն օրե-

րուն՝ զիւղի աղքատ եկեղեցիները կ'երթար փոքրիկ վարձքի մը փոխարէն, անեղծ պահելով իր ձայնաւորի արժանապատուութիւնը: Քաշելով կ'երթար ամէն տեղ, լեռնէ լեռ, շարժելով կունտ գլուխը, կարծես թօթափելու համար դայն պաշարող մտմտուքները:

2

Վերջին անգամ Ալէմտաղի պատահեցայ իրեն. հետիոտն եկած էր Սկիւտարէն, չորս ժամ շարունակ քաշելով: Հեռուէն ճանչցայ զինք, միշտ կարմիր այտերով եւ ողկից ըմպելիներէ ուռած ու թմթռկած իր ղէմքը: Ինք չճանչցաւ զիս. յետոյ՝ իմ բարեւելուս վրայ, խորհեցաւ, յիշեց: Մաքրուհեան վարժարանի աշակերտ մըն էի ու սիրելի մնացած յիշատակներ կ'արթնցնէի մտքին մէջ. իր փայլուն, իր յաջող տարիները զիտէի:

— Ո՞ր են հիմա այն օրերդ, Գասպա՛ր աղա, — ըսի իրեն:

Երամիշտը սթափում մը ունեցաւ իր հողիին մէջ: Ի՛նչ, միթէ ինք չէ՞ր սողի Չայնաւոր Գասպարը:

— «Արի» մը ըսեմ տէ մտիկ ըրէ:

Ափսո՛ս, Երանի թէ չըսէր: Դասէն, ուր պացեր էի ունկնդրելու իրեն, ձայն մը չէր լսածս՝ որոշ ու հասկրնայի, այլ մարմրած հառաչանք մը, որ կ'ելլէր աւերակալ խոռոչէ մը ու փոքրիկ եկեղեցիին բարեպաշտները կը զարմացնէր:

— Ա՞յս է Պոլսէն եկած ձայնաւորը, — կը փսփսային մարդիկ իրարու:

3

Խեղճ մարդը ինքն ալ զդաց, որ իր անկումը անյոյս էր ու վերջնական:

Գոնէ այս պարտութիւնը տեղի ունենար այն եկեղեցիներէն մէկուն մէջ, ուր ա՛յնքան ատեն լսուած էր իր երգերուն ներդաշնակութիւնը, կամ այն կամարներուն ներքեւ, զորս իր որոտացող ձայնովը թնդացուցած էր ատեն մը. ո՛չ, այլ լերան գլուխը, այս փոքրիկ ու մթին մատուոին մէջ, բանէ չհասկցող այս գիւղացիներուն առջեւ, որոնք կը ծիծաղէին իր վրայ. Ի՛նչ վերջաւորութիւն:

Եւ ես, որ զինքը ամենուն զոված էի, ես իրմէ առաջ խոյս կու տայի, իր պարտութեան մասնակից չըլլալու զգուշութեամբ:

Ա՛լ անգամ մըն ալ չտեսայ զինք, բայց իմացայ, որ հիւանդանոցի մը մէկ անկիւնը մեռեր էր վերջապէս, պարտուած զօրապետի մը պէս:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՉՂՐԱՊ

ԱՌԱՄ.— Ապրիլ կայ՝ երկաթ է,
Ապրիլ կայ՝ արծաթ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կունտ.— Ճաղատ, մազերը թափած:

Ամուրի.— Չամուսնացած մարդ:

Տեմչ.— Փափաք:

Կապտիլ.— Յափշտակել, խլել:

Ի գերեւ ելիլ.— Պարապը ելլել, չյաջողիլ:

էգ. — Թուտու ի ելճ, շքախտ

Թ քափել. — Վրայէն նետել, մէկդի ձգել.

Հե խտտե. — Ոտքով, քուլելով.

Սքափում. — Արթնայ, խելքը գլուխը գալ:

« Լր » — Եկեղեցական Երգի մը անունն է.

ՀԱՐՑՈՒՍՆԵՐ. — Ի՞նչ տեսիլ տէ՛ն էր Ձայնաւոր Գասպար: — Ինչո՞ւ այլեւս չէին հաւներ իր ձայնին: — Ի՞նչ էր իր պաշտօնէն հրաժարելու պատճառը: — Հրաժարելէն ետք ի՞նչ ըրաւ: — Ի՞նչ պատահեցաւ Ալեմտաղի եկեղեցիին մէջ: — Գասպար ինչէ՞ն գրաց. որ իր անկումը անյոյս էր: — Ի՞նչ էին իր անկման պատճառները. — Ինչո՞ւ պարտուած գորապետի մը կը նմանցուի ան: — Ի՞նչ զգացումներ արտայայտուած են այս գրածին մէջ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Թուական կը կոչուին այն ածականները, որոնք գոյականի մը քանի հատ, քանի-երորդ կամ քանիական ըլլալը ցոյց կու տան. օրինակ՝ *Երկու արքա, Հինգերորդ կարգ, Վեցական խնձոր: Երկու, Հինգերորդ, Վեցական* քուական ածական են:

Այսօրուան դասին մէջ ցոյց տուէ՛ք քուական ածականներ, եքէ կան:

18. ԵՐԲ ԱՅՆ ՕՐԵՐՈՒՆ ԵՐԱԽԱՅ ԷՒՐ

Ձըմեռ իրիկուն մը ճախին մօտիկ,
Ծերունի մայրը իր մահիլ գաւկին
Այսպէս կը խօսէր.
— Ո՛րքան չար էիլ, երբ այն օրերուն երախայ էիր:
Երբ աշխարհ եկար՝ լացիր, գաւակըս.
Ու դուն անյատ սկ ծովուն մէջ դողդոջ լոյսին պէս էիր:

Աչքերդ օր մը լոյսին դէմ բացիր
Ծովեզերքն ելլող խեցիի մը պէս,
Դուն ալ արեւին առջեւ բացուեցար,
Ու ա՛լ խնդացիր, աղուոր գաւակըս:

— Որքան չար էիր, երբ այն օրերուն երախայ էիր.
Աւէն իրիկուն, երբ քեզ գիրկս առած՝
Աղբիւր կ'երբայի,
Դուն կը հրճուէիր
Ու գրկիս մէջէն կաք լուսընկային կը նետուէիր միշտ:
Ճերմակ քաթիկներդ վեր կ'երկարէիր
Ու կը փորձէիր աստղերը բռնել,
Լուսնակին լուսէ վարսերը քաշել:

Է՛հ, քանի՛ անգամ,
Իրկունները, տան հողէ մրազը
Դուն վար ձրգեցիր:
Կարծեմ քէ քեզի այսօրէս կը թրէր,
Թէ աստղ մը՝ գաղտուկ՝ լուսնակին քովէն
Մեր տունն էր եկեր
Ու միշտ կա՛ջեցիր,
Աստղերը վերէն միշտ վար կանջեցիր:

Ո՛րքան չար էիր, երբ այն օրերուն երախայ էիր,
 Ելր վերը քոչոռո աղանեակի մը
 Շուքը առջեւէդ կը սահէր հանդարտ,
 Դուն կը հրճուէիր, վեր կը նայէիր,
 Ձեռքերդ իրարու կը զարնէիր միշտ
 Ու կը բաղձայիր աղանեակ մ'ըլլալ,
 Թըռչելու համար քեւեր ունենալ:
 — Ո՛րքան չար էիր, երբ այն օրերուն երախայ էիր...

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

ԱԶԱՏ ՈՏԱՆԱԻՈՐ.— Ազատ ու անկանոն կը կոչուին այն ոտանաւորները, որոնց մէջ իրարու կը յաջարդեն ո՛չ քէ հաւասար, այլ երկար ու կարճ տողեր, առանց որոշ դասաւորութեան ու կանոնի եւ առանց յանգի:

Մեր այսօրուան դասին նիւթ կազմող ոտանաւորը ազատ ու անկանոն է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճահիլ կամ նահել:— Թորքերէն բառ. կը նշանակէ զեռատի, մանուկ:

Անյատակ:— Յատակ չունեցող, շատ խորունկ:

Գողգոթ:— Դողգոթացող, Լրերացող:

Խեցի:— Ծովային կենդանիներու կարծր պատեանը, կեղեւը:

Հրճուիլ:— Մաստիկ ուրախանալ:

Վարս:— Մազ, ծամ:

ՀԱՄԱՍՏԵՂ (1895—1966).— Գրագէտ եւ վիպագիր: Ծնած է 1895ին Խարքեթի փերչեմն գիւղին մէջ: Գրած է կարճ պատմութեան, իր հայրենի գիւղին մարդերը եւ բարքերը պատկերող:

բացնող: Այս պատմութեան մեծ մասը ամփոփուած է «Գիւղը», «Անճրեւ» եւ «Քաջ Նազար եւ 13 պատմութեան» անունով հատորներուն մէջ: Գրած է նաեւ ընդարձակ վէպ մը՝ «Ապիտակ ձիւտը», «Առաջին սէրը» վիպակը, «Ազօթարան»ը եւ այլն: Մեռաւ 1966 Նոյ. 27ին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ է այս ոտանաւորին մէջ խօսող անձը: Որո՞ւ կ'ուղղէ իր խօսքը: — Ի՞նչ գլխաւոր գաղափարներ արտայայտուած են մօրը խօսքերուն մէջ: — Ո՞րն է, ձեր կարծիքով, ամենէն գեղեցիկ պատկերը այս ոտանաւորին մէջ: — Ի՞նչ է անոր մէջ տիրող զգացումը:

19. «Ձ Ե Ր Մ Ա Զ Ա Փ» Ը

1

Երբեմն, Երբ կը մտածեմ իմ զպրոցական օրերէս մասին, կը յիշեմ մեր զպրոցի խոհարար պարոն Կարապետը, այն փոքրահասակ ու վտխո ծերունին, որ ահագին ազդեցութիւն ունէր մեր ուսումնարանին մէջ:

«Ջերմաչափ» կ'անուանէինք զինք, որովհետեւ իր ուսերուն նայելով մենք յստակ կերպով կ'որոշէինք տարուան չորս եղանակները: Երբ աշունը զար, ծառերը սկսէին մերկանալ եւ մշուշը ծածկէր Արարատի գալաթը, պարոն Կարապետի ուսերը աստիճանաբար վեր կ'ելլէին, իսկ մինչեւ ձմեռնամուտ՝ կը հասնէին սկանջներուն մօտ: Չմրան, Արարատեան դաշտի այն խիստ ձմեռը, որ եղեամբ կը սառեցնէ մարդոց պէխերուն ու յօնքերուն վրայ, պարոն Կարապետի ուսերը

այնքան կը բարձրանային, որ իր փոքրիկ գլուխը կը թաղուէր անոնց մէջ: Սակայն գարունը բացուելուն պէս, անոր ուսերը հետզհետէ կ'իջնէին նորէն եւ մինչեւ ամառ կը լտանային իրենց կանոնաւոր դիրքը:

Ահա այս պատճառով «Չերմաշափ» կը կոչէինք զայն. Բայց, ի հարկէ, մեզմէ ո'չ ոք կը համարձակէր այդ անունով կանչել զինք:

2

Պարոն Կարապետ արագախօս եւ արագաշարժ ծերունի մըն էր, կարճ հասակով ու երկար ձեռքերով: Ան շարունակ կը խօսէր դպրոցի կարիչ ու կանոնի մասին, եւ այնքան շատ կը կրկնէր այս երկու բառերը, որ աշակերտները սկսան նաեւ «կարգ ու կանոն» կոչել զինք: Երբ տեսնէր, որ աշակերտ մը անկարգութիւն կ'ընէ, կերպէ կամ կը վաղվղէ, մատը շարժելով կը պոռար.

— Կարգ ու կանոնով, կը հասկնա՞ս... այստեղ դպրոց է:

Երբ պէտք ըլլար տեսուչին տունը երթալ, հետը կ'առնէր իր բրդոտ կատուն եւ ճամբան կը պատուիրէր անոր.

— Կարգ ու կանոնով եղիր, անպիտա'ն, կարգ ու կանոնով: Որո՞ւն տունը կ'երթաս, դիտե՞ս...:

Իրրեւ դպրոցին խոհարարը, պարոն Կարապետ այնքան քիչ կերակուր կը շրջէր սեղանատուն, որ, ինչպէս կ'ըսեն, անօթի կը նստէինք՝ սոված կ'ելլէինք սեղանէն: Երբ տեսուչը բացատրութիւն պահանջէր իրմէ այս մասին, ան՝ ձեռքերը կախած՝ կ'ուզէր հասկըցընել, թէ դպրոցին մէջ պէտք է կարգ ու կանոն պահել:

— Կարգ ու կանոնը լաւ բան է, պարոն տեսուչ, — խորհուրդ կու տար ան: Եթէ աշակերտներուն շատ կերակուր տանք, մեզ մտիկ չեն ըներ. փորձով գիտեմ:

3

Պարոն Կարապետ յաճախ կը կատարէր նաեւ հըս-կիչի պաշտօն: Ո'չ միայն աշակերտներուն վրայ կը հսկէր բակին մէջ, ալ իրիկ ւնները կը շրջէր գիշերօթիկները: Ննջարանին լուսամուտներուն տակ տեսնեալ թէ ով ինչո՞ւ է դրաղած: Երբեմն ա, կը մտնէր ննջարանէն ներս, ուղելով ստուղել, թէ քնացա՞ծ ենք, «կարգ ու կանոն» ո՞վ ենք:

— Քնացէք, տղաք, — կ'ըսէր, եթէ արթուն տեսնէր մեզ:

Իսկ եթէ լոյսը մարած չըլլայինք, գլուխը կ'օրօրէր ու կը մրմռար քթին տակէն.

— Ինչո՞ւ լոյսը չէք մարած: աս ի՞նչ կարգ ու կանոն է:

Մենք բոլորս կ'ատէինք զայն, բայց բերաննիս չէինք կրնար բանալ. միայն խոհանոցի մրտաած պատերուն վրայ կը գրէինք հաստ կաւիճով. «Չափ-չափ չափ-չերմաշափ»:

Մեր այս արարքը անպատիժ չէր մնար. նախ մեր կերակուրները կը պակսեցնէր, յետոյ կը գտնագատէր տեսուչին եւ կը սաստկացնէր գիշերային հսկողութիւնը:

Օր մըն ալ, չեմ գիտեր ինչպէս եղաւ, պարոն Կարապետ արձակուեցաւ իր պաշտօնէն: Ու երբ կատուն գրկած եւ արցունքը աչքերուն՝ անցաւ դպրոցին բակէն, աշակերտներէն ոչ ոք մեղքեցաւ զինք:

— Կ'երթամ, — Կ'ըսէր ան ետին դառնալով, — Կ'երթամ ուրիշ տեղ խոհարար կ'ըլլամ, բայց կը վախնամ, որ կարգ ու կանոնը խախտի այս դպրոցին մէջ...

Ու զնայ՝ փոքրիկ գլուխը ուսերուն մէջ խրած:

ՍՏ. ՉՕՐԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Թէ որ եղունգ ունիս, քու գլուխդ քերէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վտիտ. — Նիհար:

Ուսումնարան. — Ուսում առնելու տեղ, դպրոց:

Եղեամ. — Սառած մէջ կամ նուրբ ցօղ:

Լուսամուտ. — Լոյս մտնելու տեղ, պատուհան:

Խրիլ. — Ընկղմիլ, թաղուիլ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ո՞վ էր զեքրմաչափքը. Ի՞նչ տեսակ մէկն էր ան: — Ինչո՞ւ այդ անունը տուած էին իրեն: — Ուրիշ Ի՞նչ անունով կը կոչէին գայն. Ինչո՞ւ: — Ի՞նչ պաշտօններ կը կատարէր պարոն կարապետ: — Աշակերտները կը սիրէի՞նք գինի: — Ի՞նչ թերութիւններ կը գտնէին իր վրայ: — Ինչո՞ւ համուսեցաւ իր պաշտօնէն: — Արդար կը գտնէ՞ր իրեն տրուած պատիժը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Անորոշ կը կոչուին այն անկանները, որոնք անորոշ իմաստ մը կու տան գոյականին. օրինակ՝ ուրիշ մարդ մը, ամէն գիրք, նոյն բառը, ոչ մէկ ձայն:

Անորոշ անկան են ամէն, բոլոր, ոչ մէկ, որեւէ, այսինչ, այնինչ, ուրիշ, միւս, իւրաքանչիւր, այսչափ, այնչափ, որքան, քանի քանի, այսպէս ելն:

20. ՅՈՎԱԶԻՆ ԵՒ ԱՐՁՈՒՆ ԿՈՒԻԵԼ

1

Յովազը դուրս եկաւ իր ժամանակաւոր որջէն: Կոր գլուխը եւ երկար պոչը կախ, կատուի նման մուտալով, դարբանդէն վար նայեցաւ, յօրանջեց ու զնայ ստուգելու, թէ փորձանքի չէ՞ր ենթարկուած արդեօք իր որսը:

Տեսաւ, որ քարայծին միայն ոսկորներն էին մնացած: Սաստիկ բարկացաւ, պոչով հարուածեց գետինը եւ զոռաց երեք-չորս անգամ. — Խուրա՛կ... Խուրա՛կ... Խուրա՛կ...

Հոտոտեց, ձիւնին մէջ կտոր մը մսախառն ոսկոր գտաւ եւ թաթը երկնցուց: Յանկարծ բան մը դուրս եկաւ ձիւնին մէջէն, ճանկեց յովազին թաթը եւ այնպէս սեղմեց, որ զողանք ցաւէն գոռաց:

Յովազը արիւնոտ աչքերով հետազօտեց շրջապատը եւ տեսաւ հեռուն ննջող արջը:

Սե՛ղճ բրդոտ... դեռ բոլորովին ուշքի չէր եկած, էրբ զդոց, որ մէկը իր շալակը թռաւ, ժանիքները խրեց վիզը եւ սկսաւ ծուտտել իր կողերը:

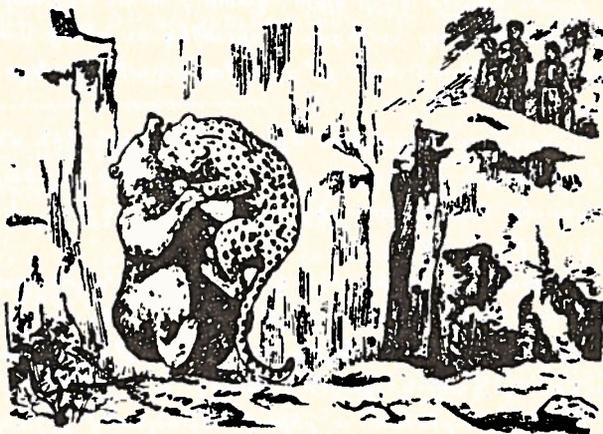
Անակնկալի եկած արջը վեր ցատկեց պառկած տեղէն եւ այնպէս զոռաց, որ ամբողջ ձորը զղրղաց:

2

Հիմա կեանքի ու մահուան կռիւ մը տեղի կ'ունենար երկու գաղաններուն միջեւ. մէկը օժտուած էր մեծ ուժով, միւսը՝ ճարպիկութեամբ: Արջը կ'աշխա-

տէր մէջքէն ցած նետել անկոչ հեծեալը, բայց ի զուր: Յովազը ակռաներով ու առջևի թաթերով ամուր բռնած էր իր հակառակորդին վիզը, իսկ ետևի թաթերուն սուր մագիլներով կը գզէր անոր կողերը:

Արջը, ցաւէն գոռալով, ժայռերուն եզերքը հասաւ, ապա ետ վազեց, գլխու վրայ դարձաւ ձիւնին

մէջ եւ յովազը առաւ իր տակը: Այն ատեն նենգ թչնամին ժանիքներով կախուեցաւ արջուն դունչէն եւ առջևի թաթերուն ճանկերը մխեց անոր վիզը:

Ուեղճ բրդոտը սարսափահար փախաւ, վազեց ժայռերուն կողմը, պահ մը կանգ առաւ, երեբաց ու զլորուեցաւ անդունդը: Իսկ յովազը, չարագործի նման զլուխը կախ, լուռ ու մունջ առաջ գնաց անհաստատ քայլերով եւ անհետացաւ ժայռերուն ծերպերուն մէջ:

Վ. ԱՆԱՆԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Մուկը իր դրան առիծ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Յովազ.— Կատուազգիներու պատկանող գիշակեր գազան, գեղեցիկ մորթով, երկայն ու թաւամազ պոչով:
- Կոր.— Կորացած, դէպի վար ծուած:
- Հետագօտիլ.— Քննել, պրպտել, ուսումնասիրել:
- Բրդոտ.— Բուրդը կամ մազը առատ. փոխաբերարար՝ արջ:
- Մուատիլ.— Պատառ-պատառ, բզեկ-բզեկ ընել:
- Անկոչ հեծեալը.— Ակնարկութիւն՝ յովազին:
- Նեմզ.— Խարդախ, խաբերայ:
- Դումչ.— Անասուններու կզակը, չիթ-բերանը:
- Մերպ.— Ճեղք, ճեղքուածք:

ՎԱԽՏԱՆԳ ԱՆԱՆԵԱՆ.— Գրագէտ: Ծնած է Գիլիգան (Հայաստան), 1905ին: Նախակրթութիւնը ստացած է իր ծննդավայրի մէջ: Գրել սկսած է 1928ին: Իր գլխաւոր գործերն են «Որսորդական պատմութեան մասին», «Մանկութիւնը լեռներում», «Սեւամիտի մասին», «Յովազաձորի գերիմները» եւ այլն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ ըրաւ յովազը եւ ի՞նչ տեսաւ: — Ձիւնին մէջէն յամկարծ ի՞նչ դուրս եկաւ: — Կրճա՞ք մկարագրել յովազին եւ արջուն կտիւր: — Ի վերջոյ յովազը յարեցաւ:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Նկարագրեցէ՛ք կատուի մը եւ շունի մը կտիւր:

21. Վ Ա Ղ Ո Ի Ա Ն Հ Ա Յ Ե Ր

Կր թափառէր. որբանոցէն խուսափած...
Ըմբստ մ'էր ան: Չէր հանդուրժեր, որ կրկին
Գտնուիէ ետք ծոցն ազգութեան գրկաբաց,
Խեղճ ու սղորմ ու անբռնիչ տրւայտի՛ն...:

Կր թափառէ՛ր...: Յանկարծ, շեշտին հիացած,
Հայ մեծատուն մ'ըսաւ.— «Կ'ըլլա՞ս իմ որդին:
Քեզի ուսում. քեզի պերճ կեանք, սիրոյ գա՛նճ...
Կերպարանքի՞դ. տե՛ս, չի վայլեր ցնցոտին»:

Լրտեց տրդան՝ խածած շրթունքը դողդոջ...
Եւ երբոր ետ վանեց արցունքն ու կսկիծ,
«Ո՛չ, ըսաւ ան: Հայրս ալ հարուստ մըն էր... Ո՛չ:

Պիտի մընամ ես որդեգիրն իմ ազգիս,
Լոկ ըլլալու համար անոր պարտական»:
Եւ աւելցուց.— «Գիտե՛մ ես պարտքս վաղուան...»:

ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹՈՒԼ

«ՏՈՒՆ» ԵՒ ՔԱՌԵԱԿ.— Ոտանաւորի մը իւրա-
բանչիւր հատուածը առհասարակ կազմուած կ'ըլլայ
չորս տողէ եւ «տուն» կը կոչուի: «Տուն»ը կրնայ կազ-
մըլի մասն երկու, երեք կամ ասելի տողերէ:

Չորս տողոց ոտանաւոր մը քառեակ կը կոչուի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Խուսափելի.— *Նոյս տալ, փախչիլ:*
- Ողորմ.— *Նկզճ, խղճալի, ողորմելի:*
- Տուայտիլ.— *Տառապիլ:*
- Մեծատուն.— *Հարուստ, աւնեւոր:*
- Պերճ.— *Ճշիւ, փաստօր:*
- Վանել.— *Խա մղել, զսպել:*
- Կսկիծ.— *Ուստիկ ցաւ:*
- Որդեգիր.— *Հսկկաւակ:*

ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹՈՒԼ.— Գրագէտ եւ բանաստեղծ: Գրած է քիչ
թիւով. բայց ազուր բերթուածներ, որոնք երկու առանձին հա-
տարներով լոյս տեսած են՝ «Աւենայն զգուշութեամբ» եւ «Հին
ու նոր տաղեր» խորագրով: Մեռած է 1943ին, Ֆրանսա:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Այս ոտանաւորին մէջ յիշուած որբը ինչո՞ւ
փախած էր որբանոցէն եւ ի՞նչ բանի շէր հանդուրժեր: — Հայ
մեծատուն մը ի՞նչ ըսաւ իրեն: — Ի՞նչ պատասխանեց իմ: — Ին-
չո՞ւ կ'ուզէր իր ազգին որդեգիրը մնալ: — Ի՞նչ իմաստով գոր-
ծածուած է «Գիտեմ ես պարտքս վաղուան» բացատրութիւնը: —
Կրնա՞ք ըսել. քէ ի՞նչ է այդ պարտքը: — Ի՞նչ նկարագրի տեր
մէկն է այս ոտանաւորին մէջ յիշուած որբը: — Հէղինակը որո՞նց
կ'ակնարկէ «վաղուան հայեր» բացատրութեամբ:

22. Ս Ա Փ Ր Ի Զ Ը

1

Օրիորդ կաման ըսաւ, որ պէտք է կտրել տամ մազերս: Մայրս ըսաւ, որ մազերս կտրուելու պէտք ունէին: Եղբայրս՝ Գրիգորը ըսաւ, որ անպատճառ կտրել տալու էի մազերս: Ամբողջ աշխարհ կ'ուզէր, որ մազերս կտրուէին: Գլուխս շատ խոշոր էր աշխարհին համար: Ուստի՝ աշխարհը ըսաւ.

— Շատ սեւ մազեր ունիս: Ո՞վ կը կարծես ինքզինքդ:

— Ինքզինքս, — պատասխանեցի ես, — ես ինքզինքս ունէ մէկը չեմ կարծեր: Շատ զբաղած եմ մազերս կտրել տալու համար: Այս է ամբողջ պատճառը: Ինչո՞ւ կտրել պիտի տամ մազերս. ի՞նչ յանցանք ունին առատ մազերը:

— Ե՞րբ պիտի կտրես մազերդ, — հարցուցին բոլորը:

— Ի՞նչ է պատճառը, որ մազերդ չես կտրեր, — հարցուց եղբայրս՝ Գրիգորը:

— Յիշէ՛ Սամսոնը, — պատասխանեցի ես: Յիշէ՛ Սամսոնի բարկութիւնը, երբ կտրեցին իր մազերը:

— Այդ տարբեր բան է, — առարկեց եղբայրս՝ Գրիգորը: Դուն Սամսոն չես:

— Ո՞հ, ո՛հ, — պատասխանեցի ես, — ի՞նչ դիտես, թէ ես Սամսոնը չեմ: Ի՞նչ բան ենթադրել կուտայ քեզի, թէ ես Սամսոնը չեմ:

Ուրախ էի, որ աշխարհը խռոված էր ինձմէ: Օր մը, սակայն, ճնճղուկ մը փորձեց բոյն շինել մազերուս

մէջ: Ուստի՝ աճապարանքով դացի սափրիչի խանութ մը, որ կը գտնուէր քաղաքին վերի մասին մէջ:

2

Մարիփողա փողոցին վրայ կար հայ սափրիչ մը, որուն անունը Արամ էր: Ան թերեւս ազարակապան մըն էր, կամ նոյնիսկ դարբին մը եւ կամ հաւանաբար փիլիսոփայ մը:

Ես իրապէս չէի գիտեր, թէ ան ի՞նչ էր: Միայն գիտէի, որ պղտիկ խանութ մը ունէր Մարիփողա փողոցին վրայ եւ իր ժամանակը կ'անցընէր հայերէն թերթեր կարդալով, զլանիկներ փաթթելով ու ծխելով եւ անցորդները գիտելով:

Ես երբեք տեսած չէի, որ ան մազ կտրէր կամ մէկը ածիլէր, թէ եւ կ'ենթադրեմ, որ մէկ-երկու անձեր իր խանութը կը մտնէին սխալմամբ եւ ամենայն անմեղութեամբ:

Ես դացի Արամին խանութը Մարիփողա փողոցին վրայ եւ արթնցուցի գինքը: Ան պղտիկ սեղանի մը առջեւ նստած կը քնանար, ու առջեւն ալ հայերէն բաց զիբք մը կար:

— Մազերս կը կտրե՞ս. միայն քսանը՛հինգ սենթ ունիմ, — ըսի հայերէն:

— Ա՛հ, — բացադանչեց ան, — ուրախ եմ քեզ տեսնելուս: Ի՞նչ գեղեցիկ մազեր ունիս:

— Ամէն մարդ կ'ուզէ, որ մազերս կտրել տամ, — աւելցուցի ես:

— Աշխարհը այդպէս է, — ըսաւ ան, — միշտ քեզի կ'ըսեն, թէ ի՞նչ պէտք է ընես: Ի՞նչ է յանցանքը քիչ մը մազին: Ինչո՞ւ այդպէս կ'ընեն: Դրամ չինէ, կ'ըսեն

քեզի. ազարակ մը պնէ, այս ըրէ, այն ըրէ: Չեն ուզեր թողուլ, որ մարդ խաղաղ կեանք մը ապրի:

— Կրնա՞ս մազերս բոլորը կտրել, որպէս զի մարդիկ երկար ատեն չխօսին անոնց մասին, — հարցուցի ես:

3

Նստայ աթոռին վրայ, ու ան սկսաւ կտրել մազերս: Շատ տղեկ կերպով կտրեց մազերս:

Ես զարմացայ, թէ ի՞նչպէս ասկէ առաջ այցելած չէի սափրիչ Արամին. թերեւս ամենահետաքրքրական մարդն էր ան ամբողջ քաղաքին մէջ: Երբ խանութը մտայ, իր արթննալու, խօսելու, քայլելու եւ շարժելու ձեւերէն հասկցայ, որ ան կարելոր մարդ մըն էր, թէեւ պարզ սափրիչ մըն էր Մարիփողա փողոցին վրայ:

Երբ վերջապէս աթոռէն ելայ ու հայելիին մէջ նայեցայ, տեսայ տարօրինակ անձնաւորութիւն մը, որ ես էի: Մազերս բոլորը դացած էին:

Քսանրհինգ սենթ վճարեցի սափրիչ Արամին եւ տուն դացի: Ամէնքը սկսան ծաղրել զիս: Եղբայրս Գրիգորը ըսաւ, որ ինք երբեք չէր տեսած մազերու այդպիսի յիմար կտրուածք մը: Բայց ես հոգս չըրի:

Աչքիս առջեւն է միշտ սափրիչ Արամը, որ շուրջ յիսուն տարեկան էր, իսկ ես՝ տասներմէկ: Ինձմէ աւելի բարձրահասակ չէր եւ ինձմէ ալ աւելի չէր կշռեր, բայց իր դէմքը՝ դէմքն էր մարդու մը, որ հասկցող է, որ իմաստուն է եւ որ անաղնիւ չէ:

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Գիրկս նստեր է, մօրուքս կը փետէ:

ԲԱՒԵՐ՝ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

Սամսոն.— Իսրայէլացիներու դատաւորներէն մէկն էր. հռչակուող էր իր աշուտը ուսովը, որ կը վերադրուէր իր կրկար ու առատ մազերուն:

Գլսնիկ.— Սիկարէթ:

Սեմթ.— Ամերիկեան գրամ, տուարին մէկ հարիւրերորդ մասը:

ՈՒԻԼԵԸՄ՝ ՍԱՐՈՅԵԱՆ.— Տաղանդաւոր հայ գրագետ, որ Ամերիկա կ'ապրի եւ անգլերէն կը գրէ: Գրած է բազմաթիւ կարն պատմուածքներ, որոնք ամփոփուած են առանձին հատորներու մէջ: Իր պատմուածքներէն շատերը քարոզանուած են հայերէնի:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ՝.— Ինչո՞ւ ամէն մարդ կ'ուզէր, որ այս գրքուածքին հեղինակը կտրել տար իր մազերը: — Երկար մազերը անպատեհութիւն մը կը ներկայացնեն: — Ո՞վ էր Արամ, ի՞նչ տեսակ մէկն էր ան: — Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ իր եւ հեղինակին միջեւ: — Ի՞նչ տպաւորութիւն ունեցաւ հեղինակը սափրիչ Արամի մասին: — Գոհ մնա՞ց անկէ: — Ի՞նչ առաւելութիւններ կը տեսնէք այս գրքուածքին մէջ: — Ի՞նչ զգացումներ արտայայտուած են հոն:

23. Մ Ա Մ Ա Յ Ի Ս Պ Է Ս . . .

1

Բարենպաստակ ընկերութենէ մը յանձնարարուած էր ինծի այդ կինը, անային գործերուս համար: Իր գէժքը այն բացատրիկ աղեղութիւններէն էր, որոնց հանդէպ արգահատանքի զգացումը տեղի կու տայ տեսակ մը խորշանքի:

Իր բերած նամակը չբացած, մերժումի խօսքեր կը փնտռէի մտքիս մէջ. արդէն ուրիշ մը գտած եմ կամ առ այժմ պէտք չունիմ, պիտի ըսէի իրեն, երբ սկսայ աչքէ անցրնել նամակը:

— Տառապած կ'ըն մը, գինով ամուսին մը եւ փոքր դուստկ մը, — ըսուած էր նամակին մէջ:

Գութը յաղթեց:

— Վաղը եկէք աշխատելու, — ըսի իրեն:

Ամէն օր կու գար աշխատելու, լուս ու մունջ: Ամէն անգամուն ալ գէժքին վրայ տեղ մը կապուտցած կ'ըլլար, կամ չըթունքը ուտած եւ կամ աչքին տակ սև գիծ մը կազմուած:

— Ամուսինս, — կ'ըսէր ժպտիլ փորձելով, — կը ծեծէ զիս:

2

Օր մըն ալ հետը բերաւ իր փոքրիկ աղջիկը:

Չորս տարեկան աղջնակ մըն էր, դարձանալի գեղեցկութեամբ: Ներս մտնելուն պէս սկսաւ մէկ առարկայէն միւսը վազել, հետաքրքրութեամբ դիտել որեւէ

բան, որ ուշադրութիւնը գրաւէր: Արդէն իր գրպանը լեցուցեր էի պտուղով ու խաքարեղէնով, երբ վերջապէս բարեհաճեցաւ երեսս նայիլ եւ շաքարները ցոյց տալով:

— Մամայիս ալ տուր, — ըսաւ հրամայական ձևով մը:

Ա՛լ ամէն անգամ ընկերացաւ մօրը: Երբ տեսնէր, որ յոյնած է մայրը, յօնքերը կիտած մօտս կու գար եւ կ'ըսէր յանդիմանական շեշտով:

— Մամաս յոյնեցա՛ւ . . .

Օր մը, զիս երկա՛ր զիտելէ ետք, յանկարծ հար-
ցուց .

— Ձեր տունը հայրիկ չունի՞ :

— Ո՛չ, — բախ ժպտելով :

— Ա՛հ, — զոչեց, — մեր հայրիկը միշտ կը ծեծէ մա-
մաս . ես ալ հայրիկս կը ծեծեմ, տես, ասանկ . . .

Ու փոքրիկ բոունցքը սեղմած՝ սկսաւ զարնել թիկ-
նաթոսին :

Աստուած իմ, ի՛նչ կեանք էր այս փոքրիկին
կեանքը . զինոյ հայր մը եւ ահռելի կերպով ազեղ
մայր մը . . .

Որոշեցի սիրուն պուպրիկ մը զնեւ իրեն համար :
Շատ մը վաճառատուններ այցելեցի, միշտ աւելի ազ-
ուարք փնտռելով : Վերջապէս բնաբեցի չքեղօրէն հագ-
ուած պուպրիկ մը, զեղեցիկ ու մանաւանդ ժպտուն :

Աստուն, բոտ իր սոփորութեան, փոքրիկը ուրախ
ուրախ սենեակս մտաւ ու ինծի մօտենալով .

— Պատմէ՛ սիրուն իշխանուհիին պատմութիւնը, —
բոտ :

— Քեզի ցոյց պիտի տամ սիրուն իշխանուհիին, —
պատասխանեցի խորհրդաւոր կերպով :

Ու գանդաղօրէն վերցուցի տուփին կափարիչը :
Փոքրիկը, շունչը բռնած, անչարժ կեցած էր : Դէմքին
վրայ փոխն ի փոխ կը կարդացուէին հիացում, զար-
մանք, սրբախօսութիւն : Ծռեցաւ, աւելի մօտէն տեսնե-
լու համար : Լուռ կը միշտ :

Ժամանակ մը զինք իր հիացման մէջ ձգելէ ետք,
հարցուցի մեղմօրէն .

— Ըսէ՛ նայիժ, սիրո՞ւն է իշխանուհին :

— Այո՛, շատ սիրուն է :

Եւ աչքերը պուպրիկին յառած՝ աւելցուց .

— Մամայիս պէս . . .

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Ձլացող մանկան կիսք չեն տար :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արգահատամբ. — Գութ, կարեկցութիւն :

Խորշամբ. — Ձգուանք, զարչանք, նողկանք :

Կիտել. — Կծկել, կնճռել. յօնքերը կիտել կը նշանակէ բարկանալ :

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ. — Գլագիտուհի : Գրած է
սիրուն պատմութեան, որոնք ամփոփուած են «Փոքորկէն
վերջ» անունով հատորի մը մէջ : Մեռած է 1941ին, Փարիզ :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ի՞նչ տպաւորութիւն ունեցաւ հեղինակը՝
իրեն յանձնարարուած կնոջ մասին : — Ի՞նչ տեսակ կին մըն էր
ան : — Ինչո՞ւ դժբախտ էր : — Մօրը պէ՞ս էր աղջիկն ալ . Ի՞նչ
տարբերութիւն ունէր անկէ : — Փոքրիկը կը սիրէ՞ր մայրը . ին-
չո՞վ արտայայտուած էր այդ սէրը : — Կը սիրէ՞ր հայրը : — Օր մը
Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ հեղինակին եւ փոքրիկ աղջը-
կան միջեւ : — Հեղինակը Ի՞նչ գնեց փոքրիկին համար : — Ի՞նչ
զգացումներ արտայայտուած են այս գրութեան մէջ : — Ծնողա-
կան սիրոյ մասին Ի՞նչ պատմութիւններ գիտէ :

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Գերանունը բառ մըն է, որ անունի մը տեղը կը դրուի, գայն չկրկնելու համար. օրինակ՝ ծոյլ տղան դասերուն մէջ չի յաջողիր. *ինք* չի հետաքրքրուիր *անոնցմով*, որովհետեւ *անոնք* դժուար կու գան *իրեն*: Այս նախադասութեան մէջ *ինք*, *անոնցմով*, *անոնք*, *իրեն* դերանուն են:

24. Ի Մ Տ Ղ Ա Ք Ս

Մէկ գաւկի տեղ, գոր չընծայեց ինձ Աստուած,
Երկու հարիւր քառասուն գաւակ ունիմ ես.
Եւ այս ծըփուն ծաղիկներուն մէջ բացուած՝
Հարուստ է կեանքս իբր անսահման մէկ պարտէզ:

Այս պնդումն աստղերը զիս կը քամե՛ն,
Բայց իմ երկինքս անոնցմով միշտ կ'ըլլայ վառ,
Ու կը մոռնամ ես իմ խոնջէնքս ամէն,
Երբ կը շնչեմ անոնց գեղգե՛ղը պայծառ:

Շուրջըս պատող փաղանգին մէջ սիրական,
Այս հոծ տարմին, որ կը ճախրէ դէպի բոց,
Կը գգամ լըսել տըրոփն իմ հին մանկութեան:

Ու կը գրկեմ սիրով նայուածքն իմ, տըղոց.
Եւ այս անոյշ դափնիին տակ, ի վերջոյ,
Պիտի թըւէր մահըս իսկ ա՛յնքան հաճոյ:

ԶԱՐԵՀ ՊԼՊՈՒԼ

ՔԱՌԵԱԿ ԳՐՈՂՆԵՐ.— Քառեակը տաղաչափական ձեւ մըն է, գոր պարսիկները ստեղծած են առաջին անգամ: Քառեակներ գրած են Նահապետ Քուչակ, Յովհ. Թումանյան եւ ուրիշներ, իսկ օտարներէն՝ պարսիկ հռչակաւոր բանաստեղծ Օմար հայեամ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Մփուն.— Մփացող, ալիքի պէս շարժող:
- Պնխուն.— Փայլփլուն, վառվառն:
- Խոնջէնք.— Յոգնութիւն:
- Գեղգեղ.— Երգ:
- Փաղանգ.— Խուճր:
- Հոծ.— Խիտ:
- Տարմ.— Մանուկներու (կամ թռչուններու) խուճր:
- Ճախրել.— Թռչիլ, սլանալ:
- Դափնի.— Անթառամ ծառ մը, որուն տերեւներով կը պսակէին չին ստեն յաղթական զօրավարներն ու բանաստեղծները:

ԶԱՐԵՀ ՊԼՊՈՒԼ (1892-1961).— Բանաստեղծ եւ ուսուցիչ: Իր նամակներուն մէկ մասը հրատարակուած է առանձին հատորով, որ կը կոչուի «Ճակատագրի փուշին վրայ»:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ՝— Որո՞նց կ'սկսարկէ եղիմակը «երկու հա-
րիւր քառասուն զատակ ունի» բանիւմ: — Ի՞նչի՞ կը նմանցնէ ան իր
տշակերանները: — Ի՞նչ կը յիշեցնեն անոնք իրեն: — Կը սիրէ՞ գա-
նանք: Ինչէ՞ն յայտնի է: — Ի՞նչ գրացումներ արտայայտուած են
այս ստամուտիւն մէջ: — Կրնա՞ք բնիլ, թէ այդ գրացումներէն
ամենէն աւելի ո՞րը ազդեց ձեր վրայ:

25. Գ Պ Ր Ո Յ Ի Ն Մ Է Ձ

1

Առաջին անգամ վարժապետս ինծի տուաւ այրբե-
նարանը: Հիմա ալ դեռ աչքիս տողուն է կարծես խո-
չոր տատերսով տպուած այդ փոքրիկ դիրքը: Անոր ճա-
կատին վրայ նկարուած էր մեծ խաչ մը, որուն ներքեւ
սա բառերը գրուած էին. « Մոչ, օգնեա՛ ինձ »:

Քանի մը ամիս շարունակ, երեսո խաչակնքելով կը
կրկնէի այդ երեք բառերը: Վարժապետս կ'ըսէր, որ
եթէ ամէն գասի սկիզբը խաչէն օգնութիւն չիսկրեմք,
բան չենք կրնար սորվիլ: Բայց կը թուէր, թէ խաչն
այ երես գործուցած էր ինձմէ. կարծես ինծի խելք
չնորհէրս բնա նպատակ չունէր...:

Այրուրենը շատ անախորժ տպաստութիւն ձգած
էր վրաս: Գիշերներն անգամ հանդիսա քուն չունէի.
Երպիւրուս մէջ նոյնքան կը տանջուէի, որքան դպրո-
ցին մէջ, գասի տուն: Ինծի աշուկս կը թուէր, թէ
Տօ դիրք, կոպիկի նման գիծացս կեցած, իր դպրուի
դէմքը ծովուսելով կ'ուզէր վախցնել դիս: Ռա-ն, մեծ

մողէզի մը նման, կարծես վրաս կը վազէր: Ամենէն
աւելի կ'ատէի ճէ գիրը. ան միշտ վիզը ծռած ուղտի
կերպարանք ունէր, իսկ ես շատ կը վախնայի ուղտէն:

Բայց եթէ կար տառ մը, զոր ես շատ կը սիրէի,
ան ալ օ-ն էր: Ամենէն առաջ ճանչցայ զայն, որովհե-
տեւ անիկա նման էր իմ բարի ջրոջս՝ Սոնայի բուրբակ
աչքերուն...:

2

Հարուստի տղաքը բացառութիւն կը կազմէին մեր
դպրոցի խիստ կարգապահութեան մէջ: Շատ բան կը
ներուէր անոնց: Դասարանին մէջ առաջին տեղը կը
նստէին եւ անպատիժ կը մնային, երբ իրենց ազբատ
ընկերները ծեծէին կամ ուրիշ անառակութիւններ ը-
նէին:

Այս տեսակ մէկն էր Ալոն, մեր քաղաքի ամենէն
հարուստ մարդուն որդին: Անիկա դպրոցին ամենէն
չար, ամենէն անպիտան աշակերտներէն էր: Ո՛չ ոք կը
սիրէր զինք, բացի վարժապետէն: Երբ պէտք ըլլար
տղայ մը պատժել, ի՛նք կը կատարէր «գահիճ»ի պաշ-
տօնը: Տեսակ մը զուարճութիւն կը պատճառէր իրեն՝
ընկերները ծեծելն ու զանոնք չարչարելը:

Ամէն օր դպրոց կու գար, նոր գիրք մը բերելով
հետը: Ցոյց կու տար գիրքը վարժապետին ու կ'ըսէր.

— Հայրս կ'ուզէ, որ այս գիրքէն դաս տաք ինծի:

— Լա՛ւ, — կը պատասխանէր վարժապետը, —
այդ գիրքը կարդա:

Օր մը ես չկրցայ համբերել ու ըսի Ալոյին.

— Դուն տող մը Սաղմոսը անգամ հեգելով կը կար-
դաս, այդ մեծ գիրքը ի՞նչպէս պիտի կարդաս:

— Իմ հայրս ալ մեծ մարդ է, — պատասխանեց ան մանաւոր հպարտութեամբ:

— Քու հայրդ մեծ մարդ է, ատիկա ես զիտեմ, բայց դուն քանի մը տարի դաս պէտք է առնես դեռ, մեծ զիրք կարգալու համար:

— Ի՞նչ դաս պիտի առնեմ... հայրս ըսաւ՝ տա՛ր այդ զիրքը կարգա, որ զպրոցին մէջ առաջին աշակերտը բլլաս:

— Ինչպէս որ ինք առաջին մարդն է քաղաքին մէջ, — պատասխանեցի ես ծիծաղելով:

Ալուն յանկարծ ծանր սպտակ մը իջեցուց երեսին: Ես ալ պատասխանեցի իմ զօրեղ բոսնոցքովս: Անպիտանը խօսչն վաղեց վարժապետին մօտ եւ գանդատեցաւ ինձմէ: Չեղի կը թողում երեսակայլ աչն անտանելի պատիժը, որուն ենթարկուեցայ. չէ՞ որ ես համարձակեր էի իմ բոսնոցքովս դարնել քաղաքի առաջին հարուստի տղուն...:

Այդ օրէն ես ձղեցի զպրոցը ու մտայ արհեստի:

ՐԱՅՅԻ

ԱՌԱԾ.— Ո՛վ որ ուզածը կ'ըսէ,
Պէտք է չուզածը լսէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անախորժ.— Ախորժելի չեղող, անհաճոյ:

Մողեզ.— Սոցուն մը, որ միջատներով կը սնանի:

Բոլորակ.— Կլոր, կլորակ:

ՐԱՅՅԻ.— Համբաւաւոր վիպագիր: Բուն անունն է Յակոբ Մելիք-Յակոբեան: Ծնած է Պարսկաստանի Փայաջուկ գիւղը, 1835ին, մեռած է Թիֆլիս 1888ին: Գրած է բազմաթիւ մեծ ու փոքր վեպեր, որոնց մէջ յիշատակելի են «Դաւիթ Բէկ», «Սամուէլ» «Կայծեր» (2 հատոր) «Ենեմքը», «Ոսկի ափաղաղ» եւլն.:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ մէկն է այս գրութիւն մէջ նկարագրուած տղան: — Բան մը սորվելու անկարող էր. ինչո՞ւ չէր կրնար սարվիլ պարզ այբուբեն մը: — Ինչի՞ կը նմանցներ տանորը: — Ամենէն աւելի այբուբենի ո՞ր տառը կը սիրէր. ինչո՞ւ: — Ի՞նչ տեսակ մէկն էր Ալոն: — Իր բնաւորութեան ո՞ր կողմերը անհանոյ կը գտնէք: — Ի՞նչ յօսակցութիւն տեղի ունեցաւ իր եւ հեղինակին միջեւ: — Ի՞նչն էր, որ ամենէն աւելի կը դառնացներ հեղինակը:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրութեան նիւրբ պիտի ըլլայ «Յիշատակ մը իմ դպրոցական կեանքէս»: Պիտի պատմէք որեւէ դէպք մը դպրոցական կեանքէն եւ ցոյց պիտի տաք այդ դէպքին նշանակելի կողմերը:

Պիտի ըսէք նաեւ, քէ ի՞նչ տպաւորութիւն ձգած է այդ դէպքը մեր վրայ եւ ի՞նչ հետեւանք ունեցած է:

26. Մ Ա Յ Ր Ա Ր Ա Ք Ս Ղ

1

Էջմիածնէն վերադարձիս տեսայ, որ Արաքսը սըր-
րեր տարեր էր ժամանակաւոր շարժական կամուրջը:
Վետափի Ալիջան զիւզի վարժ լուղորդները զործի
վրայ էին իրենց լաստերով:

Երեք հոգի էինք,— մեր դիւղացի Եփրեմ անուշով
տղայ մը, մօրուբը ներկած ու փոսը ինկած աչքերով
տարիքոտ թուրք մը եւ ես: Երեքս ալ պիտի անցնէինք
դիմացի ափը:

Լաստը ամուր մը ցամաքին կապած, ալիջանցի
ջղուտ ծերունի մը եւ հուժկու երիտասարդ մը, հայր
ու որդի, կը համոզէին մեզ.

— Վտանդ չկայ, մի՛ վախնաք:

— Մեղմէ առաջ ուրիշներ տարա՞ծ էք,— հարցու-
ցի ես:

— Շա՛տ... հապա առաւօտէն մինչեւ իրիկուն
ճա՞նճ կը քչենք հոս,— կատակեց ծերունին:

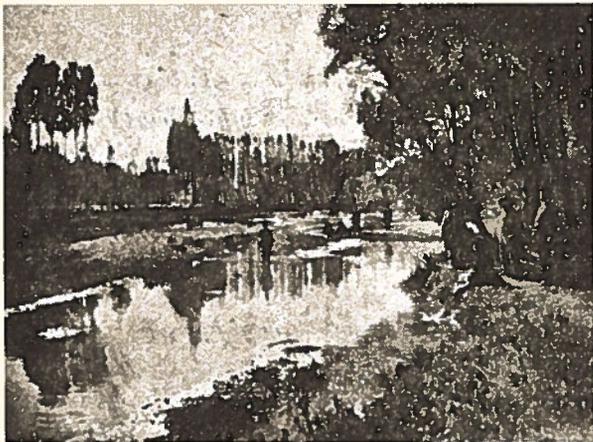
Իւրաքանչիւրս վճարեցինք փոխադրութեան ծախ-
քը եւ նետուեցանք լաստին վրայ: Թուրքը մնաց շուա-
րած ու վարանոտ: Եփրեմ, անոր վարանուժը տեսնե-
լով, բռնեց օձիքէն ու պոռաց երեսն ի վեր.

— Քու կեանքդ մերիննէն աւելի՞ թանկազին է: Եթէ
մենք մեռանք, զո՞ւն ալ մեռիր մեզի հետ:

2

Կարգով շարուեցանք լաստին վրայ, մէկ ձեռքով
դիրար բռնած, միւսով պինդ կառչած պարաններուն:

Լուղորդները, հայր ու որդի, երեսներն խաչակնքեցին
եւ ջղայնօրէն սկսան շարժել իրենց հաստ ու երկայն
ձողերը: Դող մը անցաւ ամբողջ մարմնէս: Դիմացի
ափը չէ, որ կ'երթայինք, այլ հոսանքն ի վար:

— Եթէ բան մը պատահի, առաջ այս թուրքը պի-
տի նետմ՞ ջուրը, — ըսաւ Եփրեմ ու ժպտեցաւ խոր-
հրդաւոր կերպով:

— Պարանները ամուր բռնեցէք, ուժով կեցէք, —
լսուեցաւ նորէն ծերունի լուղորդին ձայնը:

Դիւրին կը ըսել «ուժով կեցէք»: Արդէն ամէնքս
ալ թրջուած էինք, խիտմ գարձած: Ալիքները կատա-
ղօրէն կը վարնուէին լաստին, երբեմն անցնելով մեր
գլուխներուն վրայէն:

— Ես՛ Ալլահ, — կը մըմնջէր թուրքը դեփ-դեղին
կտրած:

Յանկարծ ուժգին հով մը բարձրացաւ : Փրփրազկզ ալիքները, կարծես խօսք մէկ բրած, մեր վրայ խաժեցին : Լաստը նետուեցաւ ետ՝ զէպի աջն ափը, արիւն մեկնած էինք. ապա ինկաւ հասանքին մէջ ու արագօրէն քուեցաւ վար, քանի մը անդամ ինք իր վրայ զառնալով : Մեր վիճակը զարհուրեցի էր :

— Ետ՛ Ալլահ... Ետ՛ Ալի, — կը կրկնէր թուրքը սարսափահար :

Լսուեցաւ ահաւոր սրտո մը. հետուէն ամբողջ բրլուր մը կու գար մեր վրայ, հողի ահազին զանդուած մը՝ վրայի ծառերով, տունկերով ու կանաչեղջններով միասին : Այլևս փրկութեան յոյս չկար զրեթէ :

3

Երեքս ալ մէկ մարդու պէս իրարու սեղմուած՝ գերաններուն փարեցանք :

Հողի զանդուածը, հսկայ վիշապի մը պէս, կը շարունակէր զէպի մեր կողմը յառաջանալ : Անխուսափելի մահ կը սպառնար մեզի : Վայրկեան մը եւս, եւ արզէն ամէն ինչ վերջացած էր : Ջուրերուն նայիլ անդամ չէինք համարձակեր :

Ու երբ ամէնքս կը սպասէինք մեր վախճանին, կատարուեցաւ հրաշքը : Մերունի լուզորդը իր ամբողջ թափով ձեռքի հաստ ձողը զէմ տուաւ ահազին հողափայտին, եւ մեր լաստը նետուեցաւ հակառակ ափը : Փրկուած էինք :

Մերունի լուզորդը մեզմիկ կը ժպտէր :

ԱԽ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԱՌՄԾ. — Ծեր եզն է, որ շիտակ աղօս կը բանայ :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պինդ. — Ամուր :

Պարան. — Հաստ չունան :

Խխում դարձած. — Խիստ թրջուած :

Փրփրադէպ. — Փրփուրներով լեցուած, փրփրալից :

Խուժեղ. — Յարձակիլ, վրան իյնալ :

Որոտ. — Թնդիւն :

Փարիլ. — Փաթթուիլ, պլլուել :

Վիշապ. — Օձի նմանող հրէշ :

Թափ. — Ուժգնութիւն, սաստկութիւն :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ի՞նչ տեսակ գետ է Արաքսը : — Ո՞ր երկիրներու սահմաններուն վրայ կը տարածուի եւ ո՞ւր կը թափի : — Այս գրուածքին հեղինակը ուրկէ՞ կը վերադառնար եւ ո՞ւր կ'ուզէր երթալ : — Ի՞նչ պատահեցաւ Յամբան : — Երեք ընկերներէն ո՞րը աւելի շատ կը վախճար եւ ինչո՞ւ : — Ի՞նչպէս ազատեցան սրտը կը պարտին իրենց փրկութիւնը : — Գետի վրայ ճամբորդութիւնը աւելի վտանգաւոր է թէ ծովու վրայ կամ օդին մէջ : — Փոխադրութեան ի՞նչ միջոցներ կան հիմա : — Ո՞վ է շոգեմալի գիտը ընողը. շոգեկառփ՞ գիտը ընողը :

ՔԵՐԱՎՈՒԹԻՒՆ. — Հինգ տեսակ դերանուն կայ. անձն սկան, ցուցական, ստացական, յարաբերական, անորոշ :

Անձնական կը կոչուին այն դերանունները, որոնք անձի մը անունին տեղ կը դրուին. օրինակ՝ Լուսինն եմ, զուէն փոքր ես, ան ծոյլ է : Ես, զուէն, ան անձնական դերանուն են : Անձնական դերանուն են նաեւ ինք, մենք, դուք, իրենք, անոնք :

Ձեր այսօրուան դասին մէջ ցոյց տուէ՛ք անձնական դերանունները :

27. Տ Ա Ս Ն Ը Ե Ր Կ Ո Ի Տ Ա Ր Ի Վ Ե Ր Զ

Տասնըրեկու տարի վերջ, իբրև պարոն մ'արդէն մեծ,
Ես կը մտնեմ սրտաթունդ՝ դպրոցէն ներս մեր նախկին,
Ուր բացուեցաւ իմ առջեւ գիրերու լոյսն առաջին,
Ուր մանկութիւնս իմ ամբողջ պայջարեցաւ, երազեց:

Տասնըրեկու տարի վերջ նոյնն է նորէն ամէն բան...
Ահա՛ սեղանըս մաշած, ուր հետքեր կան մատներէս.
Ծառերն ահա՛ պարտէզին, որ եղան թառ յաճախ մեզ,
Եւ մեր եին զանգը խոշոր, որ կը կանչէր դասարան...:

Ո՞ւր էք, դէմքեր սիրելի, անցեալի փառքը ընկերներ...
Ամայութիւնն է չորս դիս, հոս ո՛չ ոք գիտ կը ճանչնայ,
Հոս, արդ, օտար մանուկներ կը ցատկոտեն անտարբեր:

Դպրոցն իմ շէն օրերու ինչպէ՛ս տըխուր է հիմա...
Կարծես ամէն կողմ մահուան իջած է սուզն ու քամին.
Կարծես այցի եմ եկած անցեալիս գորշ դամբանին...:

Մ. ԻՇԽԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՆԻՔ.— Երգիծանքը գրական սեռ մըն է,
որուն նպատակն է ծագրելի դարձնել երեւոյթ մը կամ
անձ մը, ցոյց տալով անոնց թերի կողմը: Մեր գըլ-
խաւոր երգիծարաններն են Յակոբ Պարոնեան, Եր-
ուանդ Օտեան, Յարութիւն Ալփիար, Նշան Պէշիկօպա-
լեան, Լեւ-Կամսար եւլն.:

Բ Ա Ռ Ե Ր Ո Ի Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

- Սրտաթունդ.— Սիրտը թունդ էլած, յուզուած:
- Պայջարիլ.— Կոռէկ:
- Թառ.— Թառելու տեղ:
- Ամայութիւն.— Դատարկութիւն:
- Արդ.— Հիմա, այժմ:
- Գորշ.— Մոխրագոյն, ճերմակով սև խառն:
- Դամբան.— Դամբարան, գերեզման:

Մ. ԻՇԽԱՆ.— Բանաստեղծ եւ ուսուցիչ: Բուն անունն է Մու-
շեղ ձէնտէրէնեան: Գրած եւ հրատարակած է ֆերրուածներու
վեց հատորներ, «Տուներու երգը», «Կրակը», «Հայաստան»,
«Կեանք եւ երազ», «Տառապանք», «Ոսկի Աշուն», ինչպէս նաեւ
երկու վէպ «Հացի եւ լոյսի համար» եւ «Հացի եւ սիրոյ համար»:
Գրած է նոյնպէս բազմաթիւ արձակ էջեր եւ րատերախաղ մը:

Հ Ա Ր Յ Ո Ի Մ Ն Ե Ր.— Ո՞ւր կ'այցելէ այս ստամաւորին հեղինակը:
— Ինչո՞ւ յուզուած է: — Ինչե՞ր կը տեսնէ դպրոցին մէջ: — Ի՞նչ
յիշատակներ կ'արթնցնէ ամ իր մէջ: — Ի՞նչ եւ ո՛վ կը փնտէ
հոն: — Ինչո՞ւ տխուր կը գտնէ գայն: — Ի՞նչ բանի կը նմանցնէ
դպրոցը. ինչո՞ւ: — Ի՞նչ իմաստով գործածուած են «գիրերու
լոյսն առաջին», «անցեալի գորշ դամբան» բացատրութիւնները:

28. Ռ Ե Բ Ե Կ Ա Ն

1

Որբանոցին մէջ ճանչցայ զինք: Խեղճ, ողորմելի, ամէնքէն լքուած աղջիկ մըն էր, հաղիւ տասը-տասնը-մէկ տարեկան: Մեղամաղճոտ ժպիտ մը կը խաղար ատեն-ատեն իր մէկ հատիկ աչքին մէջ. միւս աչքը կորսնցուցած էր եղերական զիպուածի մը հետեւանքով:

Իր ձեւերը, քալելու, շարժելու, խաղալու եւ խօսելու իր կերպերը զուրկ էին շնորհէ ու փափկութենէ: Զայնին մէջ տառապանք կար, նայուածքին մէջ՝ տըրտմութիւն: Իր կարճ մազերը, երկար ատեն անխնամ ձգուած, դեռահաս ճզնաւորուհիի մը երեւոյթը կու տային իրեն:

Հայն աղեղի ձեւ մը ունէին իր ոտքերը, որոնց վըրայ կը հանդէր վտիտ ու տխրից մարմինը, չոր ու ազպուռն ծառի մը պէս: Որբանոցին մէջ ո՛չ ոք կը հետաքրքրուէր իրմով: Գրեթէ անպէտ առարկայի մը տեղ զրած էին զինք:

2

Զեմ զիտեր ի՛նչ հով փշեր էր յանկարծ զլխուն, օրին մէկը եկաւ գտաւ զիս, տարօրինակ խնդրանք մը ներկայացնելու համար ինծի:

— Պարո՛ն, — շննջաց իր սովորական ժպիտովը, — ինծի «եղբայր» կ'ըլլա՞ք. հոս ամէն աղջիկ իր եղբայրը ունի, ես չունի՛մ...

Իրեն պէս դժբախտ աղջիկ մը երջանկացնելու համար, իր փափաքը կատարեցի. իր «եղբայր»ը եղայ: Ասիկա մէկէն բարձրացուց իր արժէքը ամբողջ որբանոցին մէջ. «Պարոնին քոյրն է», կ'ըսէին մեծ ու փոքր աղջիկները, իրարու ցոյց տալով գայն:

Ամէնքն այ քիչ քիչ մօտեցան իրեն, սկսան խօսիլ հետը, բանի տեղ զնեւ զինք: Իր ժպիտը տհաճութիւն չէր պատճառեր այլևս: Մաղերուն անխնամ հիւսուածքը աչքի չէր զարներ գրեթէ: Տխրից մարմինը, հազուատին թափթփածութիւնը, ծուռ ու մուռ նայուածքը խնդուք չէին պատճառեր. ոտքերուն աղեղնաձեւ կորութիւնը ծիծաղելի չէր թուեր ա՛լ:

Ամէն ատուս, փութկոտ հոգածութեամբ մը, գորչէի փնտռեր եւ որուն չէի սպասեր, Ռերեկան կու գար որպիսութիւնս հարցնել եւ զիչեր բարի չըսած պառկելու չէր երթար իրիկունները: Թերեւս կը կարծէր, թէ մեծ գրկանք մը բրած կ'ըլլար ինծի, եթէ այս ձեւակերպութիւնները չկատարէր կամ եթէ թերանար իր մտղթանքներուն մէջ:

Պէտք եղաւ երկա՛ր սպասել՝ հասկնալու համար, թէ իրտպէս ի՛նչ անձնուէր հոգի մը պահուած էր այս փոքրիկ, աղեղ, կէս հաշմանդամ աղջկան մէջ:

3

Դեկտեմբերի վերջերը, սաստիկ ցուրտ ու ձիւնոտ օր մը, անակնկալ կերպով նոր սրբուհիներ բերուեցան որբանոց: Ո՛չ մահճակալ կար անոնց համար, ո՛չ անկողին եւ ո՛չ իսկ պարզ ծածկոյթ մը: Եւ սակայն պէտք էր ճար մը գտնել:

— Ո՞վ կ'ուզէ իր ունեցածը կիսել այս նորեկներուն հետ, — հարցուցի ես, խօսքս ուղղելով բոլորին:

Ո՛չ ոք չարժեցաւ տեղէն: Դժուարին պահ մըն էր ասիկա ինծի համար:

Յանկարծ, սրահին հեռաւոր անկիւնէն, իր ծուռիկ ոտքերուն վրայ երեքտկալով, դէպի իմ կողմս յառաջացաւ Ռերեկան: Իր վտիտ ու ցուրտէն դողացող ձեռքերուն մէջ սեղմած էր երեք ծածկոյթները, որոնք իրեն համար թէ՛ մահճակալ էին, թէ՛ անկողին, թէ՛ վերմակ:

— Առէ՛ք այս երկուքը, պարո՛ն, մէկը բաւական է ինծի, — բաւ ու երեսս նայեցաւ իր առեղծուածային ժպիտով:

Շուարած էի, բայց ուրախ՝ ասանկ անձնուէր «բոյր» մը ունենալուս համար:

Ո՛ւն՛ղճը... փաթթուեցաւ իրեն մնացած մէկ հատիկ ծածկոյթին մէջ ու զնաց երկննալ պաղ տախտակամածին վրայ:

Դեկտեմբերի այդ ցուրտ ու ձիւնոտ դիշերէն չափաւ մը ետք, Ռերեկան կողատապէ բռնուեցաւ: Չորս օր միայն տեւեց հիւանդութիւնը. հինգերորդ օրը մեռած գտանք զինք իր խոտէ անկողինին մէջ, զոր կերպով մը կրցեր էինք ճարել իրեն համար:

Կաղանդ օրով տարինք թաղեցինք իր հիւծած, վտիտ մարմինը, որ չորս օրուան մէջ բոլորովին կըմախք դարձեր էր:

Հիմա իմ յիշողութեանս մէջ կենդանի է անիկա իր

յոյնարեկ ու տառապած կերպարանքով, իր տխուր, մեղամաղճոտ ժպիտով, իր երերուն քալուածքով, մաղերուն ու հազուատին անխնամ յարդարանքովը եւ անձնուէր, պայծառ հոգիով:

Ռերեկան այդ պայծառ հոգիով բաժնուեցաւ մեզմէ...:

Բ. ԹԱՇԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեղամաղճոտ. — Տխուր:

Եղերակամ. — Ողբերգական:

Դեռահաս. — Դեռատի, փոքր տարիք ունեցող:

Ազգուն. — Չորցած, ցամքած:

Վտիտ. — Նիհար:

Տխեղծ. — Ճղճիմ, նիհար, վատուծ:

Տիանութիւն. — Դժգոհութիւն, դժկամակութիւն:

Հաշմանդամ. — Մարմնին մէկ անդամը աւրուած, կոտրած, կամ գործածութենէ դադրած:

Առեղծուածային. — Խորհրդաւոր, հանելուկի նմանող, դժուար հասկցուող:

Կողատապ. — Կողերու ցաւ, ծանր հիւանդութիւն մը:

Հիւծած. — Հալած-մաշած:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ո՞վ էր Ռերեկան: — Ֆիզիքական ի՞նչ քերութիւններ ունէր: — Օր մը ի՞նչ խնդրամբ մերկայացուց իր պարոմիս: — Պարոմը ընդունե՞ց անոր խնդրամբը. ի՞նչ մտածուեց: — Ինչո՞ւ Ռերեկայի ընկերուհիները սկսած մտեմալ իրեն ու խօ-

սիլ հետը: — Առայ իմչո՞ւ չէին հետաքրքրուեր իրմով: — Դեկտեմբերի վերջերք ի՞նչ պատահեցաւ: — Իմչո՞ւ որբուհիները չուզեցին օգնել իրենց նորեկ ընկերուհիներուն: — Ռեբեկամ ի՞նչ վերաբերում ունեցաւ անոնց համդէպ: — Ի՞նչ եղաւ հետեւամբը: — Ի՞նչ զգացում կ'արթնցնէ Ռեբեկամ ձեր մէջ:

29. Հ Ե Ռ Ա Ի Ո Ր Ք Ո Ի Ր Ի Կ Ը

1

Երբ պզտիկ Աննա ելաւ արտասանեց ամանորի շնորհաւորութեան ոտանաւորը, զոր մայրը իրեն դոցրնել տուած էր, ընտանիքին բոլոր անդամները զանիկա գործով համբուրեցին: Ուրախութենէն եւ յուզումէն կարմրած, աղջիկը զնոց կարգով ձեռք պահեց:

Նուէրներուն ատենը եկած էր: Մեծ մայրիկը անոյշ ժպտալով մը օրհնեց իր թոռնիկը եւ անոր դաստակը անցուց սիրուն ոսկի ապարանջան մը: Հօրեղբայրը անոր տուաւ արծաթահիւս քսակ մը, ուր աղջկան մատը զրամի կարծրութիւն շօշափեց: Հայրիկը ընծայեց սակեղօծ խոշոր գիրք մը, իսկ մայրը՝ հարսի պէս հապուած պուպրիկ մը, անկողինով միասին:

Պուպրիկը տեսած ատեն՝ Աննա ցատկոտել սկսաւ: Այդչափ մեծ, այդչափ շքեղ, այդչափ զեղեցիկ պուպրիկ զեռ չէր ունեցած: Եւ իբր թէ պզտիկ քոյր մը ըլլար անիկա, զրկեց պապաւ զայն:

2

Բաւական ուշ էր արդէն, երբ Աննա ամենուն պէս իր սենեակը ելաւ պատկելու: Ստացած բոլոր նուէրները

րը անկողինին վերայ շարեց. միտքը դրաւ որ հետեւեալ առտու զրբին պատկերները աչքէ անցընէ, պառկելէ առաջ ուղեց նախ իր պուպրիկը հանդէսեցնել: Մէկիկ մէկիկ, զղոյճ շարժումներով հանց անոր աղուոր զղեստները եւ ճակատէն անդամ մը համբուրելէ ետք, իրեն յատուկ մա-

հիւստի մէջ երկնցուց զայն: Ու երբ կը պատրաստուէր մետաքսէ փոքրիկ վերմակը անոր վրայ քաշել, մէկէն խեղդուկ լացի ձայն մը լսեց: Ձայնը քովի սենեակէն կու դար, ուր կը պառկէր խարբերվցի սպասուհին՝ Մարիամը:

Սպասուհին անոյշ լեղու կին մըն էր, որ շատ անգամ զուարճացուցած էր Աննան՝ իր դիւղին հեքիաթներովը. անոր տխուր երգերը յաճախ խոր յուզում պատճառած էին փոքրիկ աղջկան: Աննա անոր հանդէպ կը տածէր ազնիւ տղոց յատուկ այն ինքնարուխ խանդադատանքը, զոր անոնք կը զգան միշտ դժբախտ էակ-

ներու համար: Այդ խանդաղատանքը աւելի աճած էր, երբ իմացած էր, թէ Մարիամ իրեն պէս աղուոր ու կայտառ փոքրիկ աղջիկ մը ունէր երկիրը, տարիներէ ի վեր մօրմէն հեռու, բարեկամներու խնամքին յանձնուած:

Սպասուհին յաճախ անոր վրայ խօսեր էր իրեն արցունքոտ աչքերով եւ ըսեր էր, թէ կ'ուզէր քիչ մը ըստակ մէկդի դնել ու երթալ տէր ըլլալ իր զաւկին: Աննա բնազդական գորովով մը անոր վրայ խորհեր էր, այդ հեռուոր, անծանօթ, լքուած քուրիկին, եւ իրեն այնպէս թուեր էր, թէ սրտանց պիտի սիրէր զայն, եթէ իր մօտն ըլլար:

3

Լացին ձայնը խռովեց զինք: Գուպրիկը ձգեց, դուրս եկաւ կամաց մը ու զնաց զարկաւ քովի սենեակին դուռը: Մարիամ սեմին վրայ երեւցաւ զարմացած, հազիւ ժամանակ ունենալով աչքերը սրբելու:

— Ինչո՞ւ կու լաս, տատա', — հարցուց Աննա:

Մարիամ զրկեց պզտիկը եւ երեսը անոր երեսին կռթնցուց:

— Ա'խ, զաւակս...

Մօր մը շեշտը կար իր ձայնին մէջ:

— Աղջիկս միտքս եկաւ: Կաղանդ գիշերով հիմա ի՞նչ կ'ընէ արդեօք...:

Աննայի սիրտը ելաւ: Աչքին առջեւ պատկերացաւ պզտիկ քուրիկը, հեռուն՝ խեղճուկ հիւղի մը մէջ միսմինակ նստած, ու իր երջանկութիւնը ծանր եկաւ իրեն:

— Եկու՛ր, — ըսաւ անոր ձեռքէն բռնելով եւ իր սենեակը քաշեց տարաւ զայն:

Իր արծաթահիւս քսակին ամբողջ ստակը անոր տուաւ:

— Այս դրամով պուպրիկներ առ, — ըսաւ, — եւ աղջրկանդ զրկէ: Իմս կու տայի, բայց ա՛լ բարեկամ եղանք. չեմ կրնար բաժնուիլ:

Ու ցած ձայնով.

— Հայրիկիս բան չըսե՛ս:

Մարիամ օրհնեց զայն եւ մխիթարուած՝ քաշուեցաւ իր սենեակը:

Աննա անգամ մըն ալ համբուրեց իր պուպրիկը եւ անկողին մտաւ, յուզուած՝ բայց զոհունակ սրտով:

Գիշերը, երազին մէջ, խարտեաշ մազերով աղուոր աղջիկ մը տեսաւ, որ քաղցրօրէն կը ժպտէր իրեն:

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Դրացիիդ համար դուն մէկ ուզէ, որ Աստուած քեզի երկուք տայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամսոնր.— Նոր տարի:

Դաստակ.— Ձեռքին ու բազուկին մէջտեղի մասը:

Արծաթահիւս.— Արծաթով հիստուած:

Մահիճ.— Անկողին:

Ինճնաբույս.— Ինք իրմէ, սրտէն բխած:

Խառնաղաղանք.— Գորով, զուրգուրանք, սէր:

Ստակ.— Դրամ:

Խոսիլ.— Յուրիս:

Տատա.— Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ փոքրիկներու սպասուհի:

Խարտեաշ.— Մութ գեղին, գեղձան:

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆՆԻՍ (1872-1954).— Գրագէտ, բանաստեղծ եւ
 բնագետ: Մնած է Պոլիս, 1872ին: Հրատարակած է «Ծաղիկ»
 եւ «Անահիտ» գրական պարբերաթերթերը: Գրած է բազմաթիւ
 գիրքեր. ինչպէս «Հայ էջեր», «Տղու հոգիներ», «Դեմքեր»,
 «Թուղբի փառ», «Քերթուածներ» եւլն: Գրած է նաեւ փրան-
 սերէն շարք մը գործեր. հայ պատմութիւնը եւ գրականութիւնը
 ծանօթացնելու համար օտարներուն: Արկածախար եղաւ Փարիզ,
 1954ին:

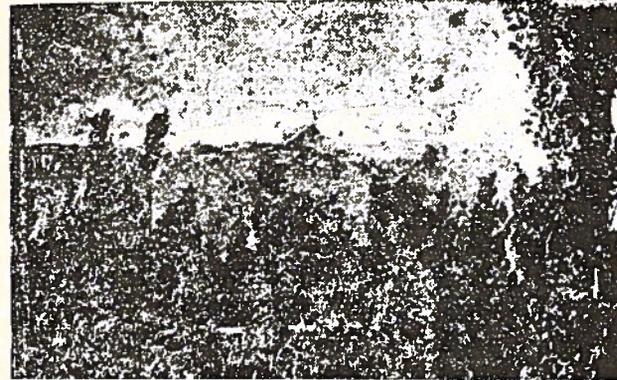
ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ նուէրներ ստացաւ Աննա. ի՞նչ առքիւ:
 — Ո՞րք ամենէն աւելի ուրախացուց զինք: — Գու՛ք ի՞նչ տեսակ
 նուէրներ պիտի նախընտրէիք: — Յանկարծ ի՞նչ լսեց Աննա բովի
 սենեակէն: — Ի՞նչ զգաց: — Յուզիչ կը գտնէ՞ք սպասուհիին վի-
 նակը. ի՞նչ կէտի մէջ: — Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ սպա-
 սուհիին եւ Աննայի միջեւ: — Ի՞նչ եղաւ այդ խօսակցութեան ար-
 դիւնքը: — Ի՞նչ զգացումներ արտայայտուած են այս գրութեան
 մէջ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Յուցական դերանունները
 կը ծառայեն ցոյց տալու այն անձերը եւ իրերը, որոնց
 տեղը դրուած են. օրինակ՝ *ասիկա* իմ գիրքս է, *այդ*
 ի՞նչ է:

Յուցական դերանուններն են *այս*, *ասիկա*, *այդ*,
ատիկա, *այն*, *անիկա*, *ասոնք*, *ատոնք*, *անոնք*:

Ստացական կը կոչուին այն դերանունները, որոնք
 բանի մը որուն ըլլալը կը ցուցնեն եւ առանձին կը գոր-
 ծածուին: Ստացական դերանունները կը կազմուին
 ստացական ածականներուն վրայ աւելցնելով ս. դ. ն.
 կամ ք. դիմորոշ յօդերը եւ հետեւեալներն են. *իմս*,
քուկդ, *իւր* կամ *իւրենք*, *մերք*, *ձերք*, *իւրենքք*:

Ցոյց տուէ՛ք ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած
 ցուցական եւ ստացական դերանունները:

30. Ե Ր Կ Ի՛ Ր Ի Մ

Թողած երկիրն իմ հայրենի,
 Անահ անցայ Արար ու Հինդ.
 Տեսայ մարդիկ չորս գլխանի,
 Տեսայ հագար աղէտ ու խինդ:
 Հասայ մինչեւ Զինումաչին,
 Հասայ մինչեւ ծովը ձերմակ,
 Տեսայ երկրի ծայրը վերջին,
 Եւ դըրախտի դուռը կըրակ:

Հագար անգամ ցաւքեց արեւ,
 Եւ մայր մըտաւ հագար անգամ.
 Տեսայ ծառեր հըրատերեւ,
 Տեսայ ակունքն արեգական,
 Եւ փերիներ բնուշ ու սեւ,
 Աչքերը՝ բոց, իրենք՝ խաւար:
 Եւ փերիներ տեսայ քեթեւ,
 Փրփուրի պէս մերմակ ու վառ:

Յուրր ծո՛ւյս, բուրն աւա՛գ,
Յուրն աւա՛ր ջուրին, հովուն,
Զրկայ քեզմէ գերիչ քրագ,
Քու անունէդ անոյշ անուն...:

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԵԱՆ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ.—Մեր բանաստեղծներէն ոմանք մեռած են քոֆալտէ, երիտասարդ տարիքի մէջ: Այդ բանաստեղծներն են Մկրտիչ Պէշիկ-բաշեան, Պետրոս Դուրեան, Միսաք Մեծարեանց, Վահան Տէրեան, Մատթէոս Զարիֆեան, Հերանոյշ Արշակեան եւլն:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Անահ.— Ասանց աճի, ասանց վախի, աներկիւց:
- Արար.— Հաս գործածուած է Արարիս իմաստով:
- Հինդ.— Հնդկաստան:
- Եփնդ.— Ենդութիւն, սրախութիւն:
- Զինուամաշին.— Ժողովրդական բացառութեամբ կը նշանակէ Զինաստան:
- Հրատերու.— Կրակի գոյն տերու ունեցող:
- Ակունք.— Ակ, այն տեղը, ուրիչ ջուր կամ լոյս կը բերի:
- Փերի.— Երեւակայական կակ:
- Գերիչ.— Հրապուրիչ: գրութիչ:

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԵԱՆ.— Բանաստեղծ: Մեռած է 1885ին եւ մեռած քոֆալտէ 1920ին: Իր բանաստեղծութիւնները ամփոփուած են Բանի մը հատորներու մէջ. ինչպէս «Մրցադի անուրջներ» եւլն:
ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Հեղինակը ո՞ր երկիրները քափառք է: — Ի՞նչ տպուորութիւն ստացեր է անոնցմէ: — Որո՞ւ կ'ուզդէ իր խոսքը վերջին Բանակին մէջ: — Ի՞նչ գլխաւոր գրացում արտայայտուած է այս ոտանաւորին մէջ:

31. Տ Է Ր Ո Զ Զ Բ Օ Ս Ա Ր Ա Ն Ը

1

Գայլին մէկը գրասարան մը բացած էր եւ բազմա-
լեզու Սուրբ Գիրքերով զարգարած էր զայն. անունն
ալ գրած էր «Տէրաջ գրասարանը»: Եւ իրաւունք ունէր
այդպէս կոչելու իր գրասարանը, սրտիհետեւ հոն յա-
ճախող կենդանիները, սրտնք բնդհանրապէս գործ չու-
նէին, Տէրաջը գործերուն վրայ կը խօսակցէին:

Ազուկսր, օր մը, այդ կոյմերէն անցած ժամանակ,
գտնէն ներս կը նայի եւ աչքին կը հանդիպի գրասարա-
նին պատէն կախուած թուղթ մը, սրուն վրայ սա խօս-
քը կը կարդայ. «Ինձի եկողը ս'չ պիտի անօթենայ եւ
սչ ալ պիտի ծարաւնայ»: Ազուկսր խիտտ հաճելի կը
գտնէ այս խօսքը. ներս կը մտնէ, աթոռի մը վրայ կը
նստի եւ կը սկսի կարդալ պատերուն վրայ փակցուած
միւս թուղթերը, սրտնց վրայ հետեւեալ պատուէրները
գրուած էին.

«Մի՛ գողնար.
Դրացիդ սիրէ՛.
Աստուարը հոս
կանխիկ է.
Ըրէ՛ սրբիչնե-
րուն ինչ սր կ'ուզես,
սր սրբիչները բնեն
բեղի.

Գաւաթ մը թէլը փաթտուն փարս է.
Հայրդ եւ մայրդ պատուէ.

Մէկը չի կրնար ծառայել թէ՛ Մամոնայի եւ թէ՛ Տէրոջ:

Տասը տրամ Միլանի կարագը քառսուն փարա է»:

2

Այդ միջոցին զայր կու գայ եւ կը հարցնէ աղուէսին, թէ ի՞նչ կը հաճի խմել կամ ուտել:

— Անթի եմ, քիչ մը կարագ եւ հաց բեր, — կը պատասխանէ աղուէսը:

Գայլը անմիջապէս կը պատրաստէ եւ կը բերէ աղուէսին ուզածը:

Աղուէսը մէկ կողմէ կը ճաշէր եւ միւս կողմէ կը խորհէր, թէ ի՞նչ վերաբերութիւն ունի «գաւաթ մը թէյը վաթսուն փարա է» խօսքը «հայրդ եւ մայրդ պատուէ» խօսքին հետ. չի՞ կրնար ըլլալ, որ գաւաթ մը թէյը քսան փարա ըլլայ, եւ մէկը դարձեալ իր հայրն ու մայրը պատուէ: Նոյնիսկ խիստ արտաոսց կը դռնէր, որ «առուտորը հոս կանխիկ է» խօսքը «դրացիդ սիրէ» խօսքին քով դրուած է: Ուստի՝

կ'որոշէ պարսն գայլը կանչել եւ բացատրութիւն պահանջել: Ճաշը լմնցնելէ ետքը՝ աչք կ'ընէ գայլին, որ շատ մը կը փայլէ կու գայ:

— Ի՞նչ դարձ ունի, — կը հարցնէ, — Միլանի կարագը Մամոնային հետ:

— Մէկը բարի խրատ է, — կը պատասխանէ գայլը:

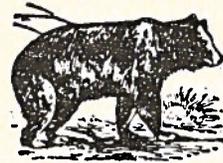

ըր, — միւսը՝ բնօր կարագ, եւ կարագը աւելի աննդարար կ'ըլլայ, եթէ բարի խրատներով ուտուի:

— Կարձեմ թէ կարագը շաքարով աւելի լաւ կ'ուտուի, քան թէ բարի խրատով, որ չ'ուտուիր:

— Բարի խրատը ականջով կ'ուտուի, իսկ կարագը՝ բերնով:

— Բարի խրատ ծախելու համար բացած էք այս դրօսարանը, թէ խահուէ, թէյ, կարագ:

— Մեր բուն նպատակը բարի խրատ վաճառել է:

— Սակայն կարձեմ, թէ բարի խրատն աւելի կարագ կը վաճառէք, եւ ան ալ շատ սուգ:

— Ընդհակառակն, շատ աման կը վաճառենք:

— Ո՛չ, սուգ կը վաճառէք, եւ ես քսան փարայնն աւելի պիտի շտամ:

— Անկարելի է:

— Կարելի է:

— Ո՛չ. տես ի՞նչ դրուած է այս թուղթին վրայ. «Ո՛չ գողերը, ո՛չ յափշտակիչները, ո՛չ ապահները արքայութիւն պիտի շմանեն»: Ես չեմ ուզեր, որ դուք քսան փարայի համար արքայութենէ դրկուիք: Հաճեցէք քառսուն փարա վճարել:

— Արքայութիւն պիտի շմանեն նաեւ անոնք, որ քսան փարայի կարագը յանուն Տէրոջ կրկին պիտով վաճառել կ'ուզեն. ուստի՝ դժօխքին մէջ կը տեսնու-

ւինք, — կ'ըստ աղուէսը եւ զքօսարանէն զուրս կը նե-
տէ ինքզինք:

Զգուշացէք այն անձերէն, որոնք իրենց խաճուէն
Սուրբ Գիրքով կը ծախեն կամ Սուրբ Գիրքի մէջ Մի-
լանի կարագ կը դնեն:

ՅԱԿՈՒ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԱՌԱՄ.— Երկու աղուէս մէկ առիւծէն գօրեղ են:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բազմալեզու.— Բազմաթիւ, շատ մը լեզուներով:

Մամոնայ.— Հոս գործածուած է գրամի, արծաթասիրութեան ի-
մաստով:

Արտառաց.— Տարօրինակ, այլանդակ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ինչո՞ւ գրօսարան բացած էր գայլը. բարի
խրս՞տ բէ ապրանք ծախելու համար: Ի՞նչ գրուած էր գրօսա-
րանիմ պատերում վրայ: — Աղուէսը ի՞նչ կը մտածէր այդ գրը-
ուածքները կարդալով: — Ի՞նչ խօսակցութիւն ունեցաւ գայլին
հետ: — Ի՞նչ է այս գրուածքին բարոյակամբը: — Հեղինակը ի՞նչ
բան կ'ուզէ ծաղրել:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրու-
թեան նիւքը պիտի ըլլայ «կատուն եւ մուկը»: Պիտի
խօսեցնէ՞ք այս երկու կեանդանիները: Ի՞նչ կրնայ ըսել
մուկը, ի՞նչ կրնայ պատասխանել կատուն:

32. ՊԵՏՔ Է ՈՉՆՉԱՑՆԵԼ ՄՈՒԿԵՐԸ

1

Կարգ մը ծանր ու մահացու հիւանդութիւններ կը
փոխանցուին մեզի կենդանիներուն միջոցով: Այսպէս՝
մտեղները կը փոխանցեն ճահճատենդն ու դեղին ջեր-
մը, ոջիւր կը փոխանցէ ժանտատենդը, լուն՝ ժան-
տախտը, եւ այլն:

Այս հիւանդութիւններուն դէմ պաշտպանուելու
լաւադոյն միջոցն է, ամէն բանէ առաջ, ոչնչացնել
անոնց մանրէները փոխադրող կենդանիները կամ մի-
ջատները: Այդ կենդանիներուն մէջ ամենէն վտանգա-
ւորներէն մէկն է մուկը, որ մեծ վնասներ կը պատճա-
ռէ նաեւ տուններու, մանաւանդ զաշտերու եւ արտերու
մէջ:

Մուկը ժանտախտի մանրէները կը փոխանցէ ո՛չ
թէ ուղղակի, այլ լուերու միջոցով, որոնք իր մորթին
վրայ կը բնակին: Այս տեսակէտով՝ սատկած մուկ մը
նոյնքան վտանգաւոր է, որքան ողջ մուկը. ահա թէ
ինչո՞ւ անհրաժեշտ է ոչնչացնել նոյնիսկ սատկած մու-
կերը: Որքան ատեն որ մուկը ողջ է, լուերը կը մնան
անոր մաղերուն մէջ, իրրեւ տաք պատասպարան մը. իսկ
երբ սատկելէն ետք մարմինը սկսի պաղիլ, կը մեկնին՝
ուրիշ տաք բնակավայր մը դռներու համար:

Մուկերու դիակին հարկ է մօտենալ ամենամեծ
զգուշութեամբ: Պէտք է վերցնել զայն երկար ունեկիով
եւ անմիջապէս շուրը նետել. աւելի լաւ է վերցնելէ
առաջ քարիւղ թափել վրան եւ այրել:

33. Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Լ Ե Ռ Ն Ե Ր

Իմ հայրենի անո՛յշ լեռներ,
 Անոյշ ջուրե՛ր փաղցրալուր,
 Չե՛ր ծոցին մէջ անցած օրերն
 Հիմա ո՞ւր են, հիմա՛ ո՞ւր...:

Գարնան՝ վարդերն էին այնտեղ,
 Հեղեղն՝ իջնող սարերէն.
 Ամբան՝ միրգերն էին հիւրեղ,
 Աշնան՝ բուխպերն ու երէն...:

Բայց մանաւանդ ձրմեղ ձեր,
 Սե՛պ իմ սարեր հայրենի,
 Չիւնախաղաղ ձրմեղ ձեր...
 Ես կը յիշեմ աւելի:

Չիւնր կ'իջնէր միապաղաղ,
 Կը ծածկէր դաշտ ու բլուր.
 Ակուրին մէջ խարոյկն ուրախ
 Կը բոցկտար ոսկեհուռ...:

Իմ հայրենի անո՛յշ լեռներ,
 Անոյշ ջուրե՛ր փաղցրալուր,
 Հոգիիս մէջ կարօտը ձեր
 Հիմա հո՛ւր է, հիմա՛ հո՛ւր...:

ՍԱՐ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՍԵՌԵՐ. — Գրականութեան մէջ մշակուած գլխաւոր սեռերն են վեպ, քառօրեգոյրիւն եւ բանաստեղծութիւն: Վեպ գրողները կը կոչուին վիպագիր կամ վիպասան, ինչպէս՝ Բաֆֆի, Շիրվանզադէ, Ա. Աւարտեան, Ծերենց, Եր. Սրմաքէշյանկեան, Գր. Զօհրապ, Յ. Օշական եւլն.:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Քաղցրալուր. — Քաղցրածայն, անոյշ ձայն ունեցող:
- Միրգ. — Պտուղ:
- Հիւրեղ. — Սննդորոտ:
- Թուխպ. — Մշուշ, մէկ, մասախուղ:
- Երէ. — Որսի կենդանի:
- Սեպ. — Ցից, ցցուած:
- Չիւնախաղաղ. — Չիւնով ծածկուած:
- Միապաղաղ. — Միակտուր, միօրինակ:
- Ակուր. — Կրակարան:
- Խարոյկ. — Մէծ կրակ:

Ոսկեհուռ.— Ոսկիով հիւտուած, ոսկիով բանուած:

Հուր.— Կրակ:

ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՀԱԿԵԱՆ.— Ժամանակակից բանաստեղծ: Իր քեր-
քուածներուն մէկ մասը հրատարակուած է երկու հատորներով՝
«Ձորավանք» եւ «Բարձրեբոյ»:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ինչի՞ մասին կը խօսուի այս ոտանատրին
մէջ: — Մեր հայրենի լեռներէն որո՞նց անուճները ծանօթ են ձե-
զի: — Ո՞րն է անոնց մէջ ամենէն բարձրը: — Հեղինակին համար
ն՞ր եղանակը աւելի սիրելի է. ինչո՞ւ: — Ի՞նչ գլխաւոր գզացում
սրտայայտուած է այս ոտանատրին մէջ:

34. ԹՈՐՈՍ ԿԸ ՅԱՂԹԷ ՅՈՅՆԵՐՈՒՆ

1

Թորոս իշխանը, Ռուբէնի տոհմէն, Կիլիկիոյ մեծ
մասին աչք դառնալէ եւ Երկիրը խաղաղեցնելէ ետք,
յանկարծ լուր առաւ, թէ յունաց Անդրոնիկոս զօրա-
վարը ահապէն բանակով մը իր վրայ կու գայ: Ուստի՝
իր բոլոր սպարաւորութիւնները տեսաւ. բերդերը ամ-
րացուց, բնտանիքը ապահով վայր մը զրկեց եւ զօրքե-
րուն ամենէն բնաւիր մասը հետն առած՝ զնաց Մամես-
տիա եւ հոն սպասեց թշնամիին:

Անդրոնիկոս առանց զազարի առաջ կը քշէր բանա-
կը: Անիկա ապահով էր իր յաղթութեան վրայ: Արհա-
մարձանքով եւս զարձուց Թորոսի զեւսականները, որոնք

զացեր էին արդար խաղաղութեան սլախաններ առա-
ջարկելու, աւելորդ արիւնահեղութեան մը առաջը
առնելու համար:

— Գացէք ըսէք ապստամբին, — զուռոյութեամբ
յայտարարեր էր Անդրոնիկոս զեւսականներուն, — թէ
այն շղթաները, որոնցմով իր հայրը կապեցինք, միա-

սին բերած ենք, որպէս զի զինքն ալ կապենք անոնց-
մով:

Թորոս սաստիկ դայրացաւ, Էրբ յսեց յոյն զօրավա-
րին այս խօսքերը. ապա իր զօրապետներուն դառնա-
լով՝ բոստ անոնց.

— Լսեցի՞ք, իշխաննե՛ր: Ես խաղաղութիւն առա-
ջարկեցի, իսկ Անդրոնիկոս մերժեց: Կատարե՛նք մեր
սպարաբը, ցոյց տանք թշնամիին, թէ մենք զաւակներն
ենք մեր հայրերուն եւ թէ զխրին չէ ամէն առեւ
շղթայ անցրնել Ռուբէնի թոռներուն վրայ:

Հայկական բանակը շարժեցաւ դէպի առաջ: Թորոս հրամայեց քանդել յունական բանակատեղիին պարիսպները, թիկունքի կողմէն: Հայի սկսած էր քանդումի շարժը, սոսկալի փոթորիկ մը փրթաւ յանկարծ. կայծակ, անձրև, կարկուտ իրարու կը յաջորդէին: Յունական բանակը շփոթեր մնացեր էր:

Հայկական զունդերը, պարիսպին պատուածքէն կիսաշրջան մը բնելով, յարձակեցան թշնամիին վրայ, որ անակնկալի եկաւ եւ խուճապահար սկսաւ փախչիլ: Այլեւս կռիւ չէր տեղի ունեցածը, այլ համատարած ջարդ էր: Հայկական հեծելազունը անխնայ կը հարածէր թշնամին:

— Զարկէ՛ք, տղաք, մի՛ խնայէք, — կը զօշկին հայ զինուորները ամէն կողմէ:

Յունական ահաղին բանակէն անոնք միայն ապառեցան, որոնք կրցան իրենց նաւերը ապաստանիլ: Ընացեալները կա՛մ ջարդուեցան եւ կամ գերի ինկան: Իսկ Անդրանիկոս հայի ժամանակ դտած էր ինքզինք նետելու ձիւ մը վրայ եւ սրարչաւ փախչելու դէպի Տարսոն:

Այս փառաւոր յաղթանակէն ետք, Թորոս իր առջեւ բերել տուաւ բարձրաստիճան զերինները եւ խօսքը անոնց ուղղելով՝ ըսաւ.

— Կը ցաւիմ, որ ձեր սպարապետը յաջողեր է փախչիլ. հոգ չէ, թերեւս օր մը նորէն կու գայ՝ կը տեսնուինք: Իսկ դուք, որ մեծ իշխաններ էք եւ բեր-

դ՛րու ու պալատներու տէր, պէտք է փրկանք մը մտաւոր, որպէս զի ազատ արձակենք ձեզ: Բայց որովհետեւ ձեր արժէքը դժուար է գնահատել մեզի համար, ձեզի կը թողունք ըսել, թէ ի՞նչ կ'արժէք:

Յոյն իշխանները գարձանքով իրարու երես նայեցան. ինչպեցին, որ Թորոս ի՛նք նշանակէ փրկազինը:

— Եթէ մեզի համար բան մը արժէք, — ըսաւ Թորոս արհամարհանքով, — ազատ չէի թողուր ձեզ: Տարէ՛ք այս իշխանները, — աւելցուց իրեններուն գտնաւորով, — ու թող իրենց արժէքին վրայ մտածեն. մենք բաւական գրազուճներ ունինք հիմա, եւ պէտք չէ ժամանակ կորսնցնել:

Ու լսելի ձայնով մը յարեց, երբ յոյն իշխանները գետ ըստըստօրին դուրս չէին ելած վրանին գոնէն.

— Տարին չլրացած, պէտք է որ հասն մը իսկ չմնայ կիլիկիոյ մէջ: Պատրաստուինք, կգրայրնէ՛ր, Տարսոնի վրայ քարելու:

ՄԵՐԵՆՑ

ԱՌԱՆԾ. — Ամանդ ինչ բրդես,
Դգալդ ան կու գայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Տոնի. — Յեղ, սերունդ:
- Բերդ. — Ամբոց:
- Թիկունի. — Կանակ, Լտեի կողմը:
- Կիսաչքամ. — Կէս շրջան:
- Խուճապակար. — Խտան ի խուճան:

Համատարած — Ամէն կողմ տարածուած, բնոյճանուր:
 Հեծեկազունոյ — Ձիաոր գինուորներ:
 Սրարչաւ — Ասագորէն, չուս վազեկով:
 Սպարապետ — Ընդհանուր զորապետ, բանակի բնոյճ. հրամանատար:
 Հոռոմ — Յոյն:

ՆԵՐՆԵՅ. — Բուն անունն է տոմբ. Յովսէփ Շիշմանեան: Ծնած է 1822ին եւ մեռած 1888ին: Գրած է պատմական երեւ մեծ վեպեր. «Թորոս Լեւոնի», «Թէոդորոս Ռչստանի», «Երկուց մ. դարաւ»:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ. — Ո՞վ էր Թորոս եւ ի՞նչ գործեր կատարեց Կիլիկիոյ մէջ: — Անդրոնիկոս զօրավարը ինչո՞ւ անոր դէմ կռուելու կու գար: — Թորոսի դեպքանները ի՞նչ առաջարկելու զացեր էին անոր մօտ: — Անդրոնիկոս ի՞նչպէս ընդունեց Թորոսի դեպքանները եւ ի՞նչ ըստ անոնց: — Ի՞նչ վերաբերում ունեցաւ Թորոս գերիներուն հանդէպ: — Ո՞վ է Կիլիկիոյ հայ բազաւորութեան հիմնադիրը: — Ի՞նչպէս կործանեցաւ այդ բազաւորութիւնը: — Ո՞վ եղաւ Կիլիկիոյ վերջին բազաւորը:

35. ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՍԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

1

Կարապետ աղայի զպրատունը ատարակէ Լաք, հարկ եղաւ որչափ մը տալ զիս աւելի բարձր վարժարան մը գնելու համար:

Մաքրիկ մօրաբոյրս կ'ուզէր, որ մայրապետներուն զպրոցը Երթամ, որպէս զի Փրանսերէն սորվիմ: Մեծ մայրս կը փափաքէր, որ փոքր քոյրս եւ զիս Մեղպուրեան վարժարանը գնեն, ուր կը յաճախէին բարեկեցիկ եւ հարուստ ընտանիքներու աղջիկները: Գալով Երանիկ մօրաբորջս, այն կարծիքը ունէր ան, որ այդ բոլորը պարապ բաներ են:

— Իշտէ Պօզոսը, Պեարսան այ զպրոց գտցիր են, ի՞նչ են եղեր, — կ'ըսէր ան ու կ'առաջարկէր կարուհի մը քով գնել զիս, իսկ փոքր քոյրս՝ Մաթիլտը առ ալժմ պահել տունը:

Հայրս, այդ բոլոր կարծիքները լսել Լաք, յայտնեց թէ թաղային վարժարանէն գատ բոլոր միւս զրպրոցները անընդունելի էին իրեն համար:

— Թաղային զպրոցը, — կ'ըսէր հայրս, — զիտեմ, չատ թերութիւններ ունի, բայց մերն է, ամենուսն է:

Եւ որ մին այ զիս ու քոյրս տարին Ս. Խոջ վարժարանը: Այն ատեն ես ասոր տարեկան էի, իսկ քոյրս՝ վեց տարեկան: Ս. Խոջ վարժարանը արտաքին աշխարհն էր մեզի համար, ու մենք անոր սեմին վրայ կը գտնուէինք հիմա:

Մանկամարդ ու սիրուն վարժուհի մը բռնեց մեր ձեռքերէն և ասորաւ աղջկանց բաժնի սրահը, ուր այդ պահուն հասարուած էին բոլոր գտաարաններու աշակերտուհիները :

Մեզ զիմուորեց ծամուած թուղթի, մեյանի և փուշիի հոտը, որ յատուկ է զպրոցներու : Վարժուհին մեզի համար սրտչուած տեղը առաջնորդեց մեզ և ժրգտելոյ պահ մը խօսեցաւ ընդհանուր հսկիչին հետ որ թախ, կարճահասակ և զէր օրիորդ մըն էր :

Ես և քոյրս, զեւ անվարժ՝ զպրոցական նստարաններու, կանակնիս գարձուցինք գրասեղանին և հանդիսաւ նստեցանք, սաքերնիս զուրսի կողմը կախած : Անխիճապէս քրքիջներ լսուեցան մեր շուրջը և մեզ զիմուորող վարժուհին՝ իր խօսակցութիւնը ընդհատելոյ՝ եկաւ տեղաւորեց մեզ ինչպէս որ պէտք էր :

Հաստ գիրք մը բացին և ինծի տուին, որ կարդամ : Ես արդէն շատ սահուն կը կարդայի. վերցուցի զիրքը և ձայնս ձգած սկսայ կարդալ, ինչպէս սորված էի Կարապետ աղայի զպրատան մէջ : Հարկ եղած վանկին վրայ շեշար կը զնէի, վանկը կ'երկարաձգէի և ձեռքս գրասեղանին զարնելոյ կը նշանակէի երկարաձգման շարի : Ընդհանուր ծիծաղ և քրքիջ տակն ու վրայ բրին սրահը : Հսկիչ վարժուհին, իր սեղանին առջև անցած, մէկ ձեռքով անիւրջ քանակը կը զարնէր սեղանին և միւսով կը գանդահարէր, սրդէս զի սրահը հանդարտի :

Աչքիս ծայրով կը տեսնէի, որ մեծ աղջիկները կողերնին բռնած կը մարէին ինչպէս : Նախ չհասկցայ,

թէ իմ արտասոյսը ընթերցանութեան եղանակս էր, որ առաջ կը բերէր այդ ծիծաղները, բայց երբ հասկցայ, կարծես տար ջուր իջաւ զլուխէս վար, սրուն յաջորդեց պոպ քրտինք մը : Քոյրս՝ Մաթիլտը կը լար, խակ ևս կը նայէի ամբողջ սրահին, սխերիմ զգացումներով :

Ընդարձակ սրահը, իր շարք-շարք նստարաններով, սրունց վրայէն անհամար զլուխներ կը գտնուէին զէպի մեզ, աչկած ծոփու մը տպաւորութիւնը կ'ընէր : Քոյրս կը շարունակէր լալ, խակ ևս բոլորաթիքս կը նայէի՝ կատչէլու տեղ մը փնտռելոյ : Ո՛չ մէկ բարեկամական նայուածք կը պատասխանէր իմ ակնարկիս : Այն առնն, չեմ գիտեր ինչ ուժէ մզումս, երայ նստարանին վրայ և կանդնեցայ : Ձեռքերս կապեր էի կոնակս և շուրջս կը զնէի, գանձալով մէկ և միւս կողմը :

Հսկիչ վարժուհին եկաւ մօտս, կրկին նստեցուց զ'աւ և խրախուսելու համար լսաւ ինծի, թէ շատ լաւ էր կարդայի, բայց թէ ո՛չ պոտալու պէտք կար, ո՛չ ալ վանկերը շեշտելու :

ՁԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՄԾ — Անոյը «ուչ»ը կոչաւ «այո»էն աղէկ է :

ԲԱՅԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Գ պրատուն — Գոյրաց, վարժարան :
- Մանկամարդ — Գեոհաստ, էլ խոստարդ :
- Թախ — Մաթ գոյն :
- Քրքիջ — Քահ քահ ծիծաղ, բարձրաձայն խնայութ :
- Բնկատակ — Ընդժիջէլ, խօսքը կտրել, կէս ձգել :
- Արտասոյսը — Ուղտրականէն զուրս, անսովոր :

Սիւրբիմ:— Ո՞ր, քէն պահոց, անհաշտ:

Կրտսեանի:— Սիրտ ստու, քաջալերել:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Հեղինակը ինչի՞ մասին կը խօսի հաս: —
Նեոպր ուր վարժարանը կ'ուզէին գնել զինմ: — Ի՞նչ կարծիք
յայտնեց հայրը: — Որո՞ւն կարծիքը ցիշոյ էր: — Ի՞նչ սրտանե-
ցաւ առաջին օրը պարոցին մէջ: — Ինչո՞ւ խնդացին տշակերտու-
նինները: — Պէ՛տէ ծաղրել ուրիշները: — Ի՞նչ զգացում ունեցաւ
հեղինակը զինմ ծաղրողներուն հանդէպ: — Ի՞նչ կ'ուս յետոյ:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր աշտօրումն շարագրու-
քեան նկարը պիտի ըլլայ «Պատյա մը»: Պիտի նկարա-
զրէք ձեր կատարած մէկ պտոյտը: պիտի քսէք, քէ
հանելի անցաւ ան ինչո՞ւ: Կը սիրէ՞ք պտոյտներ ընե-
լը: Ի՞նչ են պտոյտի օգուտները:

36. Պ Ջ Տ Ի Կ Տ Ղ Ո Ի Ի Ղ Ջ

Ըլլամ գեղջու՛կ, ըլլամ մըշա՛կ,
Սիրտըս՝ կանաչ արտերու պէս.

Սիրտըս՝ երգող աղբիւրի պէս.

Ըլլամ մըշա՛կ.

Աստու կանուխ, արեւ չելամ,

Գանգուր մագերս հովին տուած՝

Վագե՛մ, վագե՛մ...:

Ըլլամ գեղջու՛կ, ըլլամ մըշա՛կ.

Ջրուտ, ուժեղ բազուկներով.

Արտի պէս լայն, առողջ կուրծքով՝

Ըլլամ մըշա՛կ.

Աստուէն մինչեւ իրիկուն՝

Տարեաններուն մէջ ծրփծրփուն

Հսկե՛մ, հսկե՛մ...:

ՎԱՋԳԻՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

37. Ո Ր Ո՞ Ի Հ Ա Մ Ա Ր

Ինչպէս մանուկ մը նրսեմ՝
Մայրամուտէն տըժգունած,
Ահա նորէն, Տէ՛ր Աստուած,
Կարօտագին կը սպասեմ...:

Ո՞վ պիտի գայ: Չե՛մ գիտեր,
Ցաւտ երկընփիղ ակընդէտ,
Իմ այս յոգնած սրտիս հետ՝
Որո՞ւ համար կու լամ, Տէ՛ր...:

ՄԱՏԹ. ԶԱՐԻՖԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՍԵՆՏԵՐ.— Թատրերգույիւն գրողները կը կոչուին քատրերագիր կամ քատրերգակ, ինչպէս՝ Գաբրիէլ Սունդուկեանց, Շիրվանգաղէ, Լեւոն Շանք, Յ. Օշական եւլն.: Ոտանաւոր գրողները կը կոչուին քանաստեղծ կամ քերթող, ինչպէս՝ Յովհաննէս Թումանեան, Աւետիք Իսահակեան, Վահան Տէրեան, Վահան Թէֆէեան, Սիամանթօ, Դանիէլ Վարուժան, Միսաք Մեծարեանց, Սիպիլ եւլն.:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Գեղջուկ.— Գիւղացի:
- Գանգուր.— Ոլորուած (մազեր):
- Նսեմ.— Անչուք, փայլ չունեցող:
- Ակնդէտ.— Աչքը տեկած նայելով:

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ.— Գրագէտ եւ քանաստեղծ: Գրած է վէպեր եւ քերթուածներ: Իր գործերէն մէկ քանին հրատարակուած են առանձին հատորներով, ինչպէս՝ «Ամբան գիշերներ», «Գարնանային» եւլն.: Երիտասարդ տարիքին մէջ մեռաւ 1941ին, Փարիզ:

ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ.— Բանաստեղծ: Ծնած է Պոլիս 1894ին եւ մեռած 1924ին: Գրած է սիրուն քերթուածներ, որոնք ամփոփուած են երկու հատորներու մէջ՝ «Տրամաբեան եւ խաղաղութեան երգեր» եւ «Կեանքի եւ մահուան երգեր»:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Առաջին ոտանաւորին հեղինակը ի՞նչ կ'ուզէր ըլլալ: — Երկրորդ ոտանաւորին հեղինակը ինչի՞ կը սպասէ: — Որո՞ւ համար կու լայ: — Կրնա՞ք պատասխանել այս երկու հարցումներուն: — Ձեր կարծիով ո՞րն է այս երկու ոտանաւորներուն մէջ լուազոյնը. ինչո՞ւ:

38. Թ Ո Ւ Ն Ա Ի Ո Ր Օ Չ Ե Ր

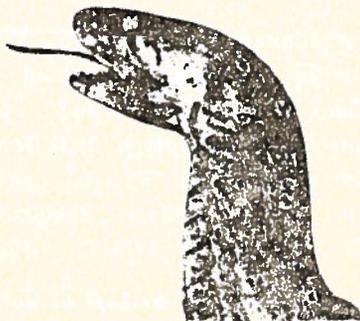
1

Օձը ամենէն ծանօթ եւ ամենէն աւելի սարսափ ազդող սողուններէն մէկն է: Օձին տեսակները շատ են. սմանք մինչեւ յիսուն սոք երկարութիւն ունին եւ 300 փառնուէն աւելի կը կշռեն: Կան որ խիստ թունաւոր են եւ անմիջապէս մահ կը պատճառեն, երբ խայթեն. ուրիշներ բոլորովին անփոսս են: Օձերու հսկան պոռ կը կոչուի. թունաւոր չէ, խածնելով եւ զո՛ւն չուրջ պարարտելով կը տեսնէ իր զործը:

Օձերը մեծ միասններ կը հասցնեն ո՛չ միայն իրենց թոյնով, այլ նաեւ այն պատճառով, որ իրենց սնունդին համար կը սպաննեն կարգ մը օդատակար կենդանիներ, ինչպէս՝ ձի, ոչխար, հաւ, նապաստակ, աղաւնի

և են : Թունաւոր օձերուն մէջ ամենէն աւելի ծանօթ են բոժոժաւոր կոշուած օձերը, որոնց պոչի օղակները խիստ կարճ ըլլալով՝ հնչուն ձայն մը կը հանեն շարժած տառննին : Թունաւոր են նաև սղնձապլուխ օձերը, մանաւանդ գոսլրաները, որոնք ամենէն վտանգաւորներն են : Օձերէ խայթուելով մեռնողներու թիւը, միայն ամերիկեան երկիրներու մէջ, տարեկան 30000ի կը հասնի, իսկ Հնդկաստանի մէջ՝ 40.000ը կ'անցնի :

Օձերու կարգ մը տեսակները անոխօրէն կը յարձակին իրենց գոհերուն վրայ եւ դանձք խայթելէ ետք իրենց գորկը իրանը կը գալարեն անոնց մարմնին շուրջ եւ սեղմելով կը սպաննեն : Հնդկաստանի մէջ, երեսուն սաք երկայնութեամբ օձ մը այս կերպով բացանաւ եւ կլլած է երեք տարեկան մանուկ մը : Հսկայ օձի մը ստամոքսէն հանած են մօտ քսան քիլօ կշարդ խոզ մը, կէս մարտած վիճակի մէջ :

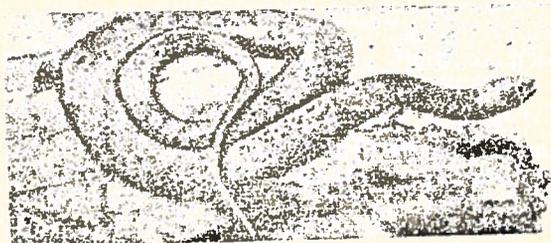

Կարգ մը երկիրներու մէջ, ինչպէս Պրագլիխա, ուր թունաւոր օձերը մեծ աւերներ կը գործեն, դաշտի աշխատաւորները օրէնքով հարկադրուած են ամէն տարի պատուաստուիլ մանաւոր շիճուկով մը, որ, օձերէն խայթուելու պարագային, ենթական զերծ կը պահէ թոյնին սպիտակութենէն : Ուրիշ երկիրներու մէջ, թունաւոր օձերու վտանգը նուազեցնելու համար, ջանք

թափուած է անեցնել եւ դաշտերը տարածել կարգ մը ուրիշ կենդանիներ, որոնք ուղղակի օձեր ստաւելով կը սնանին եւ անոնց թոյնէն չեն սպաւելիր :

2

Օձերը թոյնի պաշարը կը կրեն իրենց բերնին երկու կուշտերը դանուսոց սպիտակ պարկերու մէջ : Որս մը խայթելու տակ, այդ պարկերը ինքնաբերաբար կը բացուին եւ թոյնը կը հասի վէրքին մէջ, ապա կը սկսի արեան հետ շրջան ընել մարմնին ամէն կողմը : Թոյ-

նին սպիտակութիւնը փոքր կենդանիներու վրայ՝ վայրկենական է, իսկ մարդոց վրայ այդ սպիտակութիւնը անդի կ'ունենայ 3-4 ժամէն, նայելով խայթելու ձեւին եւ խայթուած տեղին :

Եթէ օձին սկսաները ուղղակի մայր երակ մըն է, որ ծակած են, սպիտակութիւնը անմիջական է : Խայթուած մասը անմիջապէս կ'ուտի անտանելի ցաւ առաջ բերելով մարմնին մէջ : Ենթական հետզհետէ կը սկսի թմրիլ : Ասոր կը յաջորդէ լեզուին անգամաբաժնուածը : Ենչատութիւնը կը գժուարանայ եւ սիրտը կը սկսի շատ աւելի արտոց գարնել :

Թունաւորման պարագային, պէտք է խայթուած կէտին շուրջ զմեկիտով ուրիշ վէրքեր բանալ եւ աշխա-

տիւ, որ կարելի եղածին շտի արիւն հոսի նոր բացուած վէրքերէն: Հոսած արիւնը կրնայ թոյնին մեծ մասը հետը դուրս բերել եւ կամ արդիւել անոր խուժումը ղէպի սիրտը: Եթէ նոր վէրք բանալ կարելի չէ, պէտք է խայթուած տեղին ճիշդ վրայի կողմէն ամուր մը կապել եւ պրտիկ փայտի մը օյնութեամբ սեղմել կապը: Այս պարսպային՝ ուշադրութիւն բնելու է, որ սեղմող կապը երկար ատեն չմնայ, որովհետեւ կրնայ քաղցկեղ առաջ բերել սեղմուած մասին մէջ:

Ս. Թ.

ԱՌԱՄ.— Ծովն ինկողը անձրեւէն չի վախճար:

ԲԱՌՆԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փառնոտ.— Անդլ. փառնոր 453 կրամ է:

Գալարուիլ.— Ոլորուիլ, փաթթուիլ:

Բոժոժաւոր.— Չանդակաւոր, զոնդակ ունեցող:

Շիճուկ.— Բուժիչ հիւթ մը, որ կը ներարկուի տարափոխիկ հիւանդութիւններու դէմ:

Սնդամալուծում.— Անդամներու թուլացում, չարժելու անկարող վիճակ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչպիսի կեանքանի մըն է օճը. ո՞ր տեսակները ծանօթ են ձեզի: — Ո՞րն է անոնց մէջ ամենէն վտանգաւորը: — Միայն իրենց թոյնով վնաս կը հասցնեն անոնք: — Ո՞ր երկիրներում մէջ աւելի շատ աւերներ կը գործեն օճերը: — Անոնց թոյնէն զերծ մնալու միջոցներ չկա՞ն: — Ո՞ւր կը պահեն անոնք թոյնի իրենց պաշարը: — Ե՞րբ աւելի անմիջական է թոյնին ազ-

դեցութիւնը: — Ի՞նչ պէտք է ընել թունաւորման պարագային: — Ուրիշ ի՞նչ կեանքանիներ կան, որ օճերուն պէս վտանգաւոր են:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Բայ կը կոչուին այն բաները, որոնք բան մը ընել կամ ըլլալ, այսինքն գործողութիւն մը կամ վիճակ մը կը ցուցնեն. օրինակ՝ ծեծել, ծեծի գործողութիւնը կը ցուցնէ. հիւանդանալ, հիւանդութեան վիճակը կը ցուցնէ: Բայերը ունին թիւ, դէմք, ժամանակ եւ եղանակ:

39. Կ Ի Ր Ա Կ Ի Ի Պ Ա Տ Մ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

1

Անցեալ իրիկուն պատահեցաւ ասիկա:

Վերին Վոսփորի շոգենաւի մը վերնայարկն էինք: Այն հրաշալի իրիկուններէն մէկն էր, որոնք Վոսփորը սիրել կու տան մեզի:

Շոգենաւը արագ կ'երթայ Վոսփորի եղերքն ի վեր, երկու կողմի դիւթական շրջապատներին զեղեցկութեամբը պարուրելով աչքերը:

Մէկէն ի մէկ ուշադրութիւնս կը գրաւէ պղտիկ աղտոտ տղեկ մը, որ, ձեռքը մոմ-լուցկիի մէկ քանի տուփ բռնած, նստարաններուն մէջէն կը սողոսկի աղաչաւոր կերպարանքով: Ոտքերը բոպիկ են, ու պատուած լաթեր հաղած է:

Կիները անգիտակից զզուանքով սը ոտքերնին կը քաշեն, այս պղտիկ աղտոտ տղուն ու իրենց միջեւ կա-

բելի եղածին չափ մեծ անջրպետ մը թողելու համար :
Իսկ չորիկ մարդիկ արհամարհոտ նայուածքով մը կը
յայտնեն իրենց մերժումը՝ տղուն թախանձոտ մատու-
ցումին :

2

Այդ միջոցին՝ ուղևորներէն մէկը, — Եւրոպայէն
նոր դարձած հայ փաճառական մը, — զրպանէն ծխա-
խոտի տուփը կը հանէ եւ սիկարէթ մը կը փաթթէ,
կամաց-կամաց, ծանրախոհ լրջութեամբ :

Լուցկի ծախող տղան հետուէն տեսած է այս ամէ-
նը եւ կայծակի արագութեամբ կը վազէ, մարդուն առ-
ջեւ կը տնկուի : Մարդը, անտարբեր, սեւ սաթէ ծխա-
փող մը կը հանէ եւ սիկարէթը ծայրը կ'անցընէ :

Նոյն պահուն՝ տղեկը փութկոտութեամբ լուցկի
մը կը վառէ եւ դէպի առաջ կ'երկնցնէ : Մարդը տա-
րատին զրպանը կը տանի ձեռքը : Լուցկին կը մարի,
տղեկը երկրորդ մը կը վառէ : Մարդը փնտռածը չի
գտներ հոն, որովհետեւ բաճկոնին զրպաններուն մէջ
ալ կը փնտռէ, նոյն հանդիսատուր եւ ծանր շարժումով :
Տղան երրորդ լուցկի մը փառած է արդէն, երբ մարդը
վերջապէս կը գտնէ իր լուցկիի տուփը, ոսկի սիրուն
փայլուն տուփ մը, հաս մը կը վառէ, կը մօտեցնէ իր
դրանիկին եւ մուխը հեշտութեամբ կ'արձակէ դէպի
վեր, աւանց երբեք նայելու տղուն, որ լուցկիի տուփը
երկնցնելէ յուսահատած, կ'առնէ կը քայլէ :

Մարդը կը շարունակէ ծխելը, ինք իրմէ բարբոսի
դոհ կերպարանքով մը, ներքին խորունկ հպարտու-
թիւն մը տարածուած ամբողջ դէմքին վրայ : Ի՞նչ լաւ
դաս մը տուեր էր այդ պղտիկին, որ պէտք է սորվի,

թէ իրմէ բան մը չուզուած ատեն՝ ուղևորները անհան-
գիստ բնելու իրաւունք չունին :

Այո՛, կը մտածեմ ինք իրենս. ի՞նչ բան կ'արդիւնէր
զինք առաջին վայրկեանէն իսկ ըսելու կամ նայուած-
քով ու շարժումով մը հասկցնելու այդ բոլորիկ ոտքե-
լով ու պատուած հազուստներով տղուն, թէ պէտք
չունէր իր լուցկիին :

Հիմա, այդ աղքատ ու զուցէ անօթի տղուն երեք
լուցկին զողջած եղաւ : Այո՛, հանդարտ խղճով մը այդ
պղտիկէն բան մը զողջաւ այս խոշոր փաճառականը :
Ի՞նչ առաձգական խիղճեր կան :

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

ԱՌԱՆՔ. — Աղբատին հացը ուտողը չի կշտանար :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Դիւքական. — Հմայող, կախարհող, հրապուրող :
- Շրջապատիկի. — Համայնապատկեր, շուրջի ընդհանուր տեսա-
բանք :
- Պարուրել. — Պատել, շրջապատել, չորս կողմը պատել :
- Թախանձոտ. — Ազատող, աղերսող, խնդրող :
- Մատուցում. — Բան մը ծախելու տալարիկ :
- Սաք. — Կէս թափանցիկ եւ կարծր նիւթ մը՝ բաց դուրս զոյնով :
- Առաձգական. — Քաշուելով երկնցող :

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ. — Գրագէտ եւ երապարակագիր : Գրած է
գեղեցիկ եւ յուզիչ պատմութեամբ, մասնաւորապէս քառաւնե-
րու կեանքէն : Իր գրուածքներէն մաս մը առանձին հատորով լոյս

տեսած է «Նորավեպեր եւ պատմութեան» խորագրին տակ: Մնած է 1863ին, Պոլիս. մեռած է Փարիզ, 1943ին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ տղայ մըն էր լույսի ծայրողը: - Ինչո՞ւ զգումսմք եւ արհամարհումք կը պատճառէր ուղեւորներուն: - Ի՞նչ կ'ըսէ վաճառականին բռնած ընթացքին: - Անիրատւութի՞նն էր ըրածը. ինչո՞ւ: - Հեղինակը ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին: - Որո՞ւն իրաւունք կու տաք դուք, հեղինակի՞նք թէ վաճառականին: - Ի՞նչ պիտի ընէիք, եթէ վաճառականին տեղը ըլլայիք:

40. Մ Ե Ր Տ Ղ Ո Յ Ք Ո Վ

Ընկե՛ր, մայր սա տղոց, ո՛րքան ուրախ կը խաղան. Յեղին կեանքն է իրենց մէջ, յաւերժութիւնը բեղուն. կ'իյնան գետին անբողոք, յետոյ կ'ելլեն, կը կենան, Ու կը մայրն իրարու, կը ծիծաղին մշտաբար:

Տե՛ս, կը վագեն, կը փրփրին, ո՛րքան շատ են, ո՛րքան շատ,

Ալիքներու պէս ծովու կը խիզախեն անվեհեր. Խենթ ու խելար տըղաք են՝ աչուրներով անյատակ, Հայու պայծառ աչքերով, տաք ու բոցեղ, աներեր...:

Տըղաք՝ անոյշ աչքերով, որոնց խորքին մէջ կ'եռայ իմաստութիւնը ցեղին ու կարմիր կամփը անոր. Տակաւ, տակաւ կ'ուռնանայ հոն մեր երազը հըսկայ,

Հետզհետէ կը դառնայ բոցեղէն խօսք անսովոր, կ'ըլլայ իմաստ ու խորհուրդ մեր հոգիին մէջ մըռայլ, կ'ըլլայ անխախտ որոշում, կ'ըլլայ վրճիռ անայլայլ...:

ԱՐՄԷՆ ԱՆՈՅՇ

ԳՐԱԲԱՐ ԵՒ ԱՇԵԱՐՀԱԲԱՐ.— Մեր լեզուն կը բաժնուի երկու մասի.— գրաբար կամ հին հայերէն, աշխարհաբար կամ արդի հայերէն: Մեր հին մատենագիրներուն լեզուն գրաբարն էր: Աշխարհաբար տիրող լեզու դարձած է ժԹ. դարուն:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Յաւերժութիւն.— Միշտ դիմանալ, միշտ կենալ:
- Բեղուն.— Արդիւնաւոր, արդիւնք տուող:
- Խիզախել.— Համարձակ կերպով առաջ նետուիլ:
- Աներեր.— Ձերբացող
- Ուռնանալ.— Մլի, ծաղկիլ, զօրանալ:
- Անայլայլ.— Անփոփոխ:

ԱՐՄԷՆ ԱՆՈՅՇ (1907-1958).— Բանաստեղծ եւ ուսուցիչ: Գրած եւ հրատարակած է բանաստեղծութեանց երեք հատորներ՝ «Օրերուն հետ», «Արտերու երգը եւ ճարտարութեան երգը»: Ունի մասնաւոր գործեր: Մնած է 1907ին, Ուրֆա: Մեռած է 1958ին, Հալեպ:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ինչի՞ մասին կը խօսուի այս ոտանաւորին մէջ: - Որո՞ք են «մեր տղաքը»: - Ի՞նչ զգացում ունի հեղինակը անոնց հանդէպ: - Ի՞նչ բաներ կը տեսնէ անոնց մէջ: - Ի՞նչ իմաստով գործածուած է «կարմիր կամփ» բացատրութիւնը: - Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ է մեր ցեղին երազը: - Ի՞նչ որոշումի կամ վճիռի մասին է խօսքը վերջին տողին մէջ:

41. Բ Ա Ր Ե Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ը

1

Ժամանակին այր ու կին մը կային: Այս այր ու կինը իրարու չէին հաւնէր: Մարդը կնկանը կ'ըսէր յիմար, կնիկը՝ մարդուն: Միշտ կը կռուէին իրարու հետ:

Օր մըն ալ մարդը քանի մը քաշ իւղ ու բրինձ կ'առնէ, կու տայ մշակին շալակը, կը տանի տուն: Կնիկը կը բարկանայ:

— Է՛, երբ կ'ըսեմ յիմար ես, չես հաւատար: Այսքան իւղն ու բրինձը մէկ անգամէն ինչո՞ւ առիւ բերիւ. չորդ համար մեռելաճա՞ջ կու տաս, թէ տղուդ հարսնիքը կ'ընես:

— Ի՞նչ մեռելաճաշ, ի՞նչ հարսնիք... ինչե՛ր կը խօսիս, կնի՛կ: Տար պահէ, բարեկենդանի համար է: Կնիկը կը հանդարտի, կը տանի ու կը պահէ:

Օրեր, շաբաթներ կ'անցնին: Կինը կը սպասէ ու կը սպասէ, բարեկենդանը չի գար: Օր մըն ալ, դրան սեմին նստած ատեն, կը տեսնէ որ մարդ մը արագարագ փողոցէն կ'անցնի: Ձեռքը ճակատին կը դնէ ու ձայն կու տայ.

— Ախպէ՛ր, ախպէ՛ր, կեցիր նայինք:

Մարդը կանգ կ'առնէ:

— Ախպէ՛ր, բարեկենդանը դո՞ւն ես:

Ճամբորդը կը նկատէ, որ այս կնկան խելքը պակաս է. կը մտածէ՝ հա՛ ըսեմ, տեսնեմ ի՞նչ կ'ըլլայ:

— Հա՛, ես եմ բարեկենդանը, քոյրի՛կ ջան. ի՞նչ կ'ուզես:

— Այն կ'ուզեմ, որ մենք քու ծառայ չենք, քու իւղն ու բրինձը չենք կրնար պահել: Հերիք չէ՞ որքան պահեցինք. չե՞ս ամչնար. ինչո՞ւ չես գար ապրանքդ տանիր:

— Դէ՛, ալ ի՞նչ կը նեղանաս, քոյրի՛կ ջան, ես ալ ճիշդ ատոր համար եմ եկեր: Ձեր տունը կը փնտռէի, չէի գտներ:

— Է՛, եկուր տար:

«Բարեկենդան»ը ներս կը մտնէ, իւղն ու բրինձը կը շալիէ եւ երեսը դէպի իրենց գիւղը՝ կ'առնէ կը քալի:

2

Մարդը տուն կու գայ. կնիկը կ'ըսէ.

— Հա, այն բարեկենդանը եկաւ, իր բաները տուի՛ տարաւ:

— Ի՞նչ բարեկենդան, ի՞նչ բաներ...

— Է՛, այն իւղն ու բրինձը: Տեսնեմ՝ վերէն կու

դայ, մեր տունը կը փնտռէ. կանչեցի, լաւ մը խայտա-
ռակեցի, ինչ ունէր՝ շալակը տուի, տարաւ:

— Վա՛յ քու տունը քանդուի... երբ կ'ըսեմ՝ յի-
մար ես, յիմար ես է՛... Ո՞ր կողմը դնաց:

— Ա՛յ, այն կողմը:

Մարդը ձի կը նստի, կ'իյնայ «բարեկենդան»ին
ետեւէն: Ճամբան «բարեկենդան»ը ետ կը նայի, կը
տեսնէ ձիաւոր մը՝ ձին քշելով կու դայ դէպի իր կող-
մը: Կը մտածէ, թէ այն անխելք կնկան ամուսինը
պէտք է ըլլայ:

Մարդը կու դայ կը հասնի իրեն:

— Բարի օր ախպէ՛ր:

— Աստծու բարին:

— Այս ճամբով մարդ մը չանցա՞ւ:

— Անցաւ:

— Ի՞նչ ունէր շալակը:

— Իւզ ու բրինձ:

— Հա՛, սն է: Ո՞րքան ժամանակ է անցնիլը:

— Բաւական ժամանակ է:

— Եթէ ձիս քշեմ՝ կը հասնի՞մ:

— Ուրկէ՞ պիտի հասնիս. դուն ձիով, ան ոտքով:
Մինչեւ քու ձիդ չորս ոտքը փոխէ — մէկ, երկու,
երեք, չորս — ան երկու ոտքով՝ մէկ-երկու, մէկ-եր-
կու, չուտ մը կը հեռանայ:

— Հապա ի՞նչպէս ընեմ:

— Ի՞նչպէս պիտի ընես. կ'ուղես՝ ձիդ թո՛ղ իմ
մօտս, դուն ալ անոր պէս ոտքով վազէ, թերեւս հաս-
նիս:

— Հա՛, այդ լաւ ըսիր:

Վար կ'իջնէ, ձին կը թողու անոր մօտ եւ ոտքով
ճամբայ կ'իյնայ: Քիչ մը կը հեռանայ թէ չէ, «բարե-
կենդան»ը շալակի իւզն ու բրինձը կը բեռցնէ ձիուն

կունակը, ինքն ալ վրան կը նստի, ճամբան կը շեղէ, կը
քշէ առաջ:

Իսկ մարդը կը քալէ՛, կը քալէ՛, կը տեսնէ՛ չի
հասնիր, կը դառնայ ետ: Ետ կը դառնայ, կը տեսնէ՛
ձին ալ չկայ: Կու դայ տուն: Նորէն կը սկսին կռուիլ,
մարդը՝ իւզ ու բրինձին համար, կնիկը՝ ձիուն:

Մինչեւ այսօր ալ մարդ ու կնիկ կը կռուին դեռ:
Մարդը կնկան կ'ըսէ յիմար, կնիկը՝ մարդուն, իսկ
«բարեկենդան»ը կը լսէ ու կը ծիծաղի:

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԱՌԱԾ.— Ճաշիմ գէշը չ'ըլլար՝
Եփ համելով ուտողիմ.
Խօսքիմ գէշը չ'ըլլար՝
Մըտմըտալով ըսողիմ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քաշ.— Օխա:

Մեռելի համար սրուած ճաշ:

Հերիք.— Բաւական:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ.— Բանաստեղծ եւ գրագէտ: Ծնած
է 1869իմ եւ մեռած 1923իմ: Գրած է բազմաթիւ հեֆիաթներ, կարճ
պատմութեամբներ, ռոմանտներ եւ «Սասունցի Գալիք» դիցազ-
ներգութիւնը: Իր բանաստեղծութիւնները հրատարակուած են
առանձին հատորներով:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս գրութեամբիմ մէջ ներկայացուած այրն
ու կիմը ինչո՞ւ չէին հաւանք իրարու: — Օր մը ի՞նչ առաւ մարդը.

կլեմը ի՞նչ ըսաւ իրեն: — Եարաքանք ետք ի՞նչ պատահեցաւ: — ձամբորդը ինչէ՞ն իմացաւ, որ կնկամ խելքը պակաս է: — Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ երկուսիս միջեւ: — Վերջը ի՞նչ եղաւ: — Ո՞վ եղաւ ի վերջոյ օգտուողը: — Ձեր կարծիքով՝ ո՞վ աւելի յիմար էր, ա՞յրը թէ կիմը. ինչո՞ւ:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրութեան նիւթը պիտի ըլլայ «Մամուս հեփիաքները»: Պիտի նկարագրէ՞ք նախ ձեր մամը. յետոյ գրի պիտի առնէ՞ք անոր պատմած մէկ հեփիաքը: Կրնա՞ք պատմել նաեւ ձեր լսած կամ կարդացած հայկական հեփիաքներէն որեւէ մէկը:

42. Պ Ա Ն Դ Ո Ի Խ Տ Մ Ա Ծ Ն Ա Վ Ա Ճ Ա Ռ Ը

1

- Չա՛թ, չա՛թ:
- Ո՞վ է, Արմենա՛կ:
- Հայրենիքի մարդը, հօրեղբա՛յր:

Իմ երգիչս էր, քաղցրիկ սփոփանքս եւ ցաւերու պատկեր մը՝ Երևակայութեանս առջեւ կախուած: Տարուան երեք եղանակներուն, ամէն երեկոյ կը լսէինք իր երգեցիկ ձայնը:

— Քայմափը եողո՛ւրդ...

Երգ ու եղանակ կը փոխէր իր հոգեկան տրամադրութիւններուն համեմատ. տխուր օրուան համար

տխուր երգ ու եղանակ ունէր, զուարթ օրուան համար՝ զուարթ երգ ու եղանակ:

Մեր մածնազանն էր այս մարդը, մէկ ոտքը կաղ պանդուխտ հայ մը, որ մեր թաղին մէջ յաճախորդներ գտած էր երգելով:

Հերու՛ ամիս մը չերեցաւ ան. հարցնելով գտած էի իր բնակարանը, եւ Կիրակի առաւօտ մը հոն դացի. փոքրիկ խուց մըն էր: Պատանիի մը գլխուն վերեւ նըստած էր: Իր զաւակն էր հիւանդը, որուն անկողնին քով տքնած էր ամիսի մը չափ, գթոտ մօր մը պէս, եւ ո՛չ մէկ օր առուտուրի ելած էր:

Ի՞նչ մեծ պատիժ պիտի ըլլար մեզի համար այն օրը, երբ այդ կաղ մարդը, աչքերն արցունքոտ եւ սիրտը կոտրած, իր զաւակին դազաղին ետեւէն երթար տխրագին: Բայց, գոհութիւն Աստուծոյ, մածուն ծախողին տղեկը ոտքի ելաւ, հայրը գործի սկսաւ, եւ մենք նորէն կը լսէինք իր ձայնը.

— Քայմափը եողո՛ւրդ...

Ժամանակ մը երգ ու եղանակ մեռան իր շրթներուն վրայ. առաջին անգամ զինքը տեսնելու՝ հարցուցի իրեն, թէ ի՛նչպէս է իր տղեկը:

— Օ՛, հայրենիքն է հիմա, — ըսաւ:

Նամակ առած էր զաւակէն, եւ բարի լուրեր՝ անոր առողջութեան մասին:

2

Այս տարի ալ ամիս մը չերեցաւ մեր մածնազանը: Բարեգուշակ չէր ասիկա: Վերջէն իմացայ, որ փողոցին մէջ գլորած ատեն միւս ոտքն ալ կոտրած էր, եւ այս պատճառով՝ երեսուն օր ծալուած ծրարուած մնացեր էր խցիկին մէջ:

Դուրս ելած օրը տեսայ զինք, նիհար ու տժգոյն էր: Կաթնամանը ձեռքը՝ իր բարեզուծ յաճախորդներուն կաթ կը տանէր: Քաղիւ չէր, այլ պարզապէս տառապանք, որուն դատապարտուած էր մէկ հիւանդ ու մէկ կաղ ոտքովը:

Մինչ ես կը պատրաստուէի ըսել, թէ ո՛վ Աստուած, այս ի՛նչ կեանք է, որ տուեր ես այս մարդուն,

— Արդար պատիժս է, որ կը քաշեմ: Ուխտ ըրեր էի այս տարի հայրենիք երթալ. հաշիւներս չհամապատասխանեցին փափաքիս եւ ուխտիս. միտքս փոխեցի, եւ այս փորձանքը. եկաւ զլիսուս: Հիւանդութեանս ատեն ուխտս նորոգեցի. փա՛ռք Աստուծոյ, հիմա լաւ եմ եւ չուտով պիտի երթամ հայրենիք:

Եւ իրաւ ալ զնայ: Հիմա հայրենիքն է, իր տնակին մէջ, կնոջն ու զաւակներուն քով, մոռցած ամէն վիշտ:

Ի՛նչ քաղցր է հայրենիքը:

ՀՐԱՆԴ

ԱՌԱՄ.— Ալէկ օրիդ երեսդ խնդացող շատ կ'ըլլայ:

ԲԱՌՆԻ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նրդեցիկ.— Երգող:

Քայմաբը.— Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ վրան սեր կապած:

Սաղուրդ.— Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ մածուն:

Հերու.— Անցած տարի:

Տֆնիլ.— Չարաչար աշխատիլ, անքուն հսկել:

Կանխել.— Ուրիշէն առաջ ըսել:

ՀՐԱՆԴ.— Գրագէտ եւ ուսուցիչ: Բուն անունն է Մելիսն Կիրակեան: Ննած է 1859ին և նահատակուած 1915ին: Գրած է կարճ պատմուածքներ պանդուխտներու կեանքէն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էր «Կայրեանի» մարդը: — Ի՞նչ գործով կը գրագէտը: — Ինչո՞ւ ատեն մը դադրեցաւ մածուն ծախելէ: — Ի՞նչ դժբախտութիւն պատահեցաւ իրեն: — Ի՞նչպէս կը բացատրէր ինք աղ դժբախտութիւնը: — Վերջը ո՞ւր գնաց: — Որո՞ւ կ'ըսեն պանդուխտ: — Ի՞նչ է այս գրուածքին մէջ տիրոջ զգացումը:

ՔՆՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Բայը կրնայ ըլլալ եգակի կամ յոգնակի, օրինակ՝ կը խօսիմ (եգակի), կը խօսինք (յոգնակի):

Բայն ալ դերանունին պէս երեք դէմք ունի. օրինակ՝ կը խօսիմ (Ա. դէմք), կը խօսիս (Բ. դէմք), կը խօսի (Գ. դէմք):

Բայերը ունին երեք տարբեր ժամանակներ.— ներկայ, անցեալ եւ ապառնի: Ներկան կը ցուցնէ այն ժամանակը, ուր գործողութիւնը կը կատարուի. օրինակ՝ կը խօսիմ, կը գրեմ: Անցեալը կը ցուցնէ կատարուած գործ մը. օրինակ՝ խօսեցայ, կը գրէի: Ապառնին կը ցուցնէ կատարուելիք գործ մը. օրինակ՝ պիտի խօսիմ, պիտի գրեմ:

43. Պ Ա Ն Դ Ո Ի Խ Տ Ը

Քրսան տարի կ'ընէ, մարի'կ,
Որ հեռացեր եմ քեզմէ.
Գլխուս չունիմ բուրդէ բարձիկ,
Քրսան տարի է, մարի'կ:

Գիւղիս աղուոր այգիին տեղ՝
Խուց մ'ունիմ հոս մութ, աղտաւ.
Ձեռքովդ շինուած անկողնին տեղ՝
Ձորձ մը, փռուած՝ դըրամ մօտ:

Ուժ չըմնաց աշխատելու,
Օր մը հիւանդ կը մեռնիմ,
Երկու ընկեր, մէկ տիրացու
Ձիս քաղելու կը տանին:

Ու փոսին մէջ՝ միմակ, անտէր,
Լուռ կը պառկիմ ես, մարի'կ.
Գունէ կարօտդ ա՛յ չեմ քաշեր,
Քուս կը մտնեմ հանդարտիկ...:

ՀԵՐԱՆՈՅՇ ԱՐՇԱԿԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ.— Հիմակուան
մեր խօսած ու գրած լեզուն կը կոչուի աշխարհաբար
կամ արդի հայերէն: Աշխարհաբարը կը բաժնուի երեք
տարբեր միւղերու.— 1. արեւելահայ կամ ռուսահայ
բարբառ. 2. արեւմտահայ կամ քրքահայ բարբառ. 3.
գաւառաբարբառներ:

ԲԱԹԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մարիկ.— Մայրիկ բառին գաւառական ձեւն է:
Ձորձ.— Հին լաթի կտոր:

ՀԵՐԱՆՈՅՇ ԱՐՇԱԿԵԱՆ.— Բանաստեղծուի: Ծնած է 1887ին
եւ մեռած թոքախտէ՝ 1905ին, հուլիս 18 տարեկան: Իր քերթուած-
ները. 40-50ի չափ, մահէն ետք հրատարակուեցան առանձին հա-
տարով:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ է այս ռտանաւորին մէջ խօսող անձը:
Որո՞ւ կ'ուզէ իր խօսքը: — Քանի՞ տարի է ի վեր հեռացած է
մօրմէն: — Ինչո՞ւ տխուր մտազգացումներ ունի իր մասին: —
Ի՞նչ գրացումներ արտայայտուած են այս ռտանաւորին մէջ: —
Ի՞նչ է հոն տիրող գլխաւոր գգացումը:

44. Ո Ր Ս Ո Ր Դ Ա Ի Ո Ն

1

Որսորդ Աւոն, իր լուռ, միշտ տխուր եւ ծածկա-
միտ ընաւորութեամբ, հանելուկի պէս բան մըն էր
մեզի համար: Ծակտին վրայ ունէր խորունկ սպի մը,
որ սարսափելի արտայայտութիւն մը կու տար իր դէմ-
քին: Եւ այդ դէմքը երկիւղ ու կասկած կը յարուցանէր
մեր մէջ:

Բայց որսորդ Աւոն շատ բարեսիրտ մարդ էր: Ես
ու քոյրերս, Մարիամը եւ Մազթաղը, ամենեւին չէինք
վախնար անկէ: Երբ իր տունը երթայինք, ան ծունկ

կերուն վրայ կ'առնէր մեզ եւ «Պոչը կտրած մուկ»ին կամ «Քոստո այծ»ին հեքիաթը կը պատմէր մեզի մենք խնդալէն կը ճաթէինք: Երբեմն մեզի կու տար իր սրսացած թռչուններէն սրբ սր ողջ մնացած էր. ոտքէն կը կապէինք խեղճ թռչունը եւ օրերով կը խաղայինք ու կը զուարճանայինք անոր հետ:

— Պարհատ, — ըսաւ անգամ մը որսորդը ինձի, — դուն շատ կը շարշարես թռչունները. եթէ այդպէս վարուիս, ուրիշ անգամ քեզի թռչուն չեմ տար:

Ես փոքր տարիքէս խօսքի տակ մնացողներէն չէի խսկոյն պատասխանեցի:

— Ես զոնէ չեմ սպաններ, խսկ դուն կը սպաննես:

— Սպաննելու եւ տանջելու միջեւ մեծ տարբերութիւն կայ, — ըսաւ որսորդը ժպտելով, — տանջելը աւելի պէշ է:

2

Ամէն անգամ որ մեր թաղին մէջ լուր տարածուէր, թէ Աւոյի լարած ծուղակին մէջ գայլ, արջ կամ ուրիշ դաղան մըն է ինկած, բոլոր թաղեցիք կը վազէին դիտելու:

Առտու կանուխ կու վար որսորդը՝ իր օդնական Մհէին հետ: Բազմութիւնը հետաքրքրութեամբ կը սպասէր՝ տեսնելու համար, թէ ինչպէս պիտի դուրս բերեն գաղանը, որ կատղած կ'երթեւեկէր ծուղակին մէջ, կը մոնչէր, զարհուրելի ոռնոցներ կ'արձակէր եւ ի գոյր կը փորձէր դուրս գալ վիրապէն: Այդ միջոցին՝ վիթխարի Մհէն, աջ ձեռքին մէջ երկաթէ հահադին մահակ մը սեղմած, խսկ ձախին՝ նոյնպէս երկաթէ շղթայ մը, կ'իջնէր վիրապին մէջ: Գայլ ըլլար բռնուածը թէ

արջ, վագր կամ երկչոտ աղուէս մը, միեւնոյնն էր Մհէի համար. ան բոլորին վրայ կը նայէր իբրեւ ոչխարներու:

Քանի մը վայրկեան ետք Մհէն դուրս կու գար իրեն հետ քաշելով գազանը, որուն դուխը եւ բերտնը կաշկանդուած կ'ըլլային երկաթէ շղթային մէջ եւ այնքան ամուր, որ խեղճ կենդանին ոեւէ մէկուն վնասել չէր կրնար:

Քիչ անգամ կը պատահէր, որ Մհէն դուրս գար վիրապէն, առանց երեսը արիւնոտած կամ մարմնին մէկ այլ մասը վիրաւորուած ըլլալու: Բայց երբեք պատահած չէր, որ ան չկարենար զսպել գազանը: Ես մինչեւ այսօր կը յիշեմ, թէ ինչպիսի՛ անհողութեամբ այդ երկաթէ մարդը ձեռքով կը սրբէր երեսին արիւնը, կարծես քրտինք ըլլար սրբածը:

3

Մարոն, որսորդին աղջիկը, այն աստիճան ընտելացած էր զաղաններուն, որ բնաւ չէր վախնար անոնցմէ: Անգամ մը ան ցոյց տուաւ ինձի ամեհի վագր մը՝ ըսելով.

— Տե՛ս, Պարհատ, ի՞նչ դեղեցիկ բիծեր ունի:

Ես սարսափեցայ, երբ փոքրիկ Մարոն մօտեցաւ եւ սկսաւ շոյել զաղանին ահապին դուխը:

— Ինչո՞ւ կը վախնաս, — ըսաւ ան ծիծաղելով, — ասիկա մեծ կատու մըն է, ուրիշ ոչինչ:

Այդ վայրը, դեռ փոքր եղած ատեն, որսացած էր Աւոն: Մարոն շատ կը սիրէր զայն, այդ պատճառով ալ պահէր ու մեծցուցեր էին իրեն համար:

Որսորդ Աւոյին տունը կատարեալ զաղանանոց մըն

էր: Երբ ես հոն երթայի, կը գտնէի որսորդը դրսդած կա՛մ դազանները կերակրելով եւ կամ անոնց մորթերը մաքրելով:

Ահա այս տեսակ մարդու մը մօտ էր, որ անցուցի ես իմ պատանութեանս առաջին տարիները:

ՐԱՅՅԻ

ԱՌԱՄ.— Գայլը ամպոտ օր կ'ուզէ, գոզը՝ մուք գիշեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մածկամիտ.— Մտածու՞մք ծածուկ պահող:

Սպի.— Վէրբի մը ձգած նշանը:

Երթեւեկելի.— Երթալ գալ:

Վիրապ.— Խորունկ հոր:

Վիրխարի.— Ծառ խուր, հսկայ:

Մահակ.— Մեծ եւ հաստ գաւազան:

Կաշկամղելի.— Ամուր մը կապել:

Ընտելամալ.— Վարժուիլ:

Ամեհի.— Կատաղի, անզուսպ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ մէկն էր որսորդ Աւոն: — Հեզիմակը ի՞նչ տեսակ գագոււմներ ունի ամօր համզեպ: — Օր մը ի՞նչ խօսակցութիւն ունեցան: — Երկուէն ո՞րը իրաւունք ունէր որսորդը թէ հեզիմակը: — Ո՞վ էր Մհէն. ի՞նչ էին իր գլխաւոր յատկամիշները: — Ո՞վ էր Մարոն: — Ի՞նչի՞ կը ճմամէր որսորդիմ տունը. ի՞նչ ո՞ւ: — Այս գրուածքիմ մէջ գործոց ամսերէն ո՞րը աւելի սիրեցիք. ի՞նչ ո՞ւ:

45. Բ ՈՒ Ն Ա Ի Ո Ր Ի Ն Ա Ր Յ ՈՒ Ն Ք Ը

1

Երբայական ականդութիւն մը կը պատմէ, թէ Նաբուգոդոնոսոր Երուսաղէմի տիրելէ ետք, գնաց տաճարը, ուրկէ առաջնորդուեցաւ քահանաներուն բնակարանը: Բայց դեռ ոտքը ներս չդրած, կանգ առաւ սարսափահար, որովհետեւ տեսաւ, թէ իր ոտքերուն տակ վարդազոյն փրփուր մը կ'եռայ ու կը պղպղայ:

Թագաւորը ուզեց զիրնալ այդ տարօրինակ երեւոյթին պատճառը: Քահանաները նախ ջանացին խարել զինք, բայց տեսնելով իրենց հնարամտութեան վրիպումը եւ արքայական ցասման լից սպառնալիքը, պարտաւորուեցան խոտտովանիլ, թէ Չաքարիա անունով անմեղ քահանայի մը արիւնն էր անիկա:

Չաքարիան ծովու ձայնի պէս բարձրադաղակ կը կանչէր ժողովուրդը՝ գալ Աստուածը պաշտելու, եւ կ'որոտար մարդկային տկարութիւններուն դէմ, գուշակելով հրդեհները, ժանտախտն ու գերութիւնը եւ բոլոր այն բաները, որ տեղի ունեցան: Բայց Չաքարիա ասով զրգուեց ժողովուրդին ատելութիւնը, ու ժողովուրդը թողածա՛ն սպաննեց զայն այն պահուն, երբ անոր շրթունքը գուշակութիւնները կ'արտասանէին:

Այն օրերէն ի վեր ո՛չ մէկ բան կրցաւ լուալ զոհին արիւնը, որ միշտ կը մնայ՝ երկինքէն վրէժխնդրութիւն պահանջելով ու ամբաստանելով ոճրագործները Աստուծոյ արդարութեան գահին առջեւ:

2

Նարուզդոնոսոր, այս պատմութիւնը լսելէ ետք, որոշեց լռեցնել այդ արիւնը ու խաղաղեցնել զայն:

Ուստի հրամայեց, որ մորթեն բոլոր քահանաները՝ մարդարէին պղպջացող արիւնին մէջ: Հրաման ըրաւ, որ մորթեն նոյն տեղը բազմաթիւ պատանիներ ու փոքր մանուկներ:

Բայց արիւնը չդադրեցա՛ւ պղպջալէ:

Բռնաւորը հաւաքեց հազարաւոր դեղեցիկ երիտասարդներ ու դեղեցիկ կոյսեր, եւ ամէնքն ալ մորթել տուաւ միեւնոյն քարին վրայ, անոնց արիւնը խառնելով մարդարէին արիւնին հետ:

Բայց արիւնը չէր դադրեր պղպջալէ:

— Զաքարիա՛, Զաքարիա՛, — աղաղակեց յուսահատ թաղաւորը, — դո՛ւ չե՞ս այս ամենէն. կ'ուզե՞ս, որ ոչնչացնեմ ամբողջ Յուդայաստանը:

Ո՛չ մէկ ձայն պատասխանեց իրեն. միայն զոհին արիւնը կը շարունակէր եռալ ու պղպջալ:

3

Եւ ահա յանկարծ, զգաստութեան ու խղճահարութեան հաղուադէպ վայրկեանի մը մէջ, բռնաւորը ունեցաւ դերպոյն արդարութեան ցնցումը ու հեծեծեց.

— Վա՛յ ինձի, վա՛յ ինձի. եթէ այսքան մարդ տանջանքի պէտք է ենթարկուի մէկ մարդու արիւնին համար, ի՞նչ պիտի ըլլայ հապա իմ վիճակս, որ տասը հազար, հարիւր հազար մարդկային արարածներու արիւնը թափեցի:

Եւ արտասուեց թաղաւորը. իր աչքերէն թափած արցունքները զլորուելով ինկած էին զետին ու խառնուած մարդարէին արիւնին հետ:

Ու, ս՛վ հրաշք, արիւնը դադրեցաւ պղպջալէ, դադրեցաւ բողբոջէլէ:

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Հագար անգամ մեղր ըսէ,
Բերանդ չ'անուշնար:

ԲԱՌԵՐ ՌԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Երբայակաւմ. — Հրէական:
- Նարուզդոնոսոր. — Թաղաւոր Բարեւոնի եւ Նիհուէի (606-562 Ք. ա.), որ տիրեց Հրէաստանի:
- Տանար. — Աղօթարան, կկեղեցի:
- Պղպջալ. — Եսալ, փրփրիլ:
- Վրիպում. — Զախոշանք, սխալ, անյաջողութիւն:
- Յասմնայից. — Բարկութեամբ լեցուած:
- Բարձրաղաղակ. — Բարձր ձայնով, աղաղակելով:
- Թոպամահ ընել. — Ծլծով մեռցնել:
- Յուդայաստան. — Յուդայի երկիրը, Հրէաստան:
- Զգաստութիւն. — Ուկեր զլուրը գալ:
- Հագուադէպ. — Քիչ անգամ պատահող:

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ. — Գրագէտ, հրապարակագիր եւ ուսուցիչ: Ծնած է Խարբերդ, 1874ին, մահատակուած՝ 1915ին: Գրած է գեցեցիկ եբֆիաքներ, աւանդակէպեր եւ ուրիշ արձակ էջեր, որոնց մէկ մասը ամփոփուած է «Յայգալոյս» ամուսնով հատորի մը մէջ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ՝— Ի՞նչ կը պատմէ երբայական աւանդութիւն մը: — Թագաւորը ի՞նչ տեսաւ փահմաններու բնակարանին առջեւ: — Որո՞ւն արիւնն էր պղպջացողը: — Ինչո՞ւ սպաննած էին Ջափարիան: — Որո՞ւն դէմ վրէժխնդրութիւն կը պահանջէր Ջափարիայի արիւնը: — Թագաւորը ի՞նչ ըրաւ, երբ լսեց պատմութիւնը: — Յետոյ ի՞նչ պատահեցաւ: — Ինչո՞ւ հեծեծեց թագաւորը եւ ի՞նչ ըսաւ: — Արիւնը ի վերջոյ դադրեցա՞ւ պղպջալէ: Ինչո՞ւ: — Ի՞նչ է այս գրուածքին մէջ տիրոզ գաղափարը: — Հայկական ի՞նչ աւանդութիւններ ծանօթ են ձեզի:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Էական կը կոչուի *հմ* բայը իր բոլոր ձեւերով:

Էական բայէն գատ ուրիշ չորս տեսակ բայ կայ.— ներգործական, չէզոք, կրաւորական եւ անգործական:

Ներգործական կը կոչուին այն բայերը, որոնց եմքական գործողութիւնը ուրիշի մը վրայ կը կատարէ. օրինակ՝ *դուրը կը բանամ*, այսինքն բանալու գործողութիւնը դրան վրայ կը կատարեմ:

46. Փ Ա Յ Տ Ա Հ Ա Տ Ը

Տապարը ուսին՝
Փայտահատն ահա կ'իյնայ առանձին,
Դէպի անտառի կաղնին ու սօսին:

Թեւերը սքոտած՝
Կը նեղֆէ ահա, հատուած առ հատուած,
Կոնդը կաղնիին: Վէրֆն է լայնարա՛ց:

Յանկարծ, մէյ մըն ալ,
Հսկայ ծառն ահա վար կ'իյնայ տուպալ,
Մեծ շառաչումով ու ծանրածաւալ:

Փայտահատն, անդին,
Կը սրբէ ձեռքով քրտինքը մակտին.
Յետոյ կը սկսի ճիւղերուն ջարդին:

Տապարդ իջեցո՛ւր, գա՛րկ, ո՛վ փայտահատ,
Ջա՛րկ, ծառը ջարդէ՛,
Մեզի համար միշտ պէտք է ձմրան փայտ,
Օ՛ն, ջարդէ՛, ջարդէ՛...

Միայն մալս տընկէ եւ ապա ջարդէ:

ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹՈՒԼ

ԲԱՐԲԱՌՆԵՐ.— Արեւելահայ բարբառը կը գործածեն Հայաստանի, Ռուսաստանի, Պարսկաստանի, մաեւ Հնդկաստանի հայերը. իսկ արեւմտահայ բարբառը կը գործածեն այդ վայրերէն դուրս ապրող հայերը: Գաւառաբարբառ կը կոչուին այն բարբառները, որոնք կը գործածուին գանազան գաւառներու մէջ, ինչպէս՝ Աշտարակի բարբառ, Երեւանի բարբառ, Մշոյ բարբառ եւլն.:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տապար.— *Կոցիկն*:
Սօսի.— *Կամ սօս, բարբառի նման ծառ մը*:
Տապալ.— *Տապալիլ բային արմատը. կործանած, վար ինկած*:

Մանրածաւալ — Լայնածաւալ, ծաւալը, տարածութիւնը՝ Լայն, ընդարձակ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Փայտահատը ի՞նչ ընելու կ'երթայ անտառ: — Դուք անտառ տեսա՞՞ծ էք: — Ի՞նչ տեսակ ծառերու ամուռ գիտէք: — Կենդանիներ կը բնակի՞ն անտառներու մէջ: — Ի՞նչ բաներու կը ծառայէ փայտը: — Հեղինակը ի՞նչ հարակացութիւն համած է:

47. ԱՍՏՈՒԱԾ ՏՈՒՈՂԻՆ ԿՈՒ ՏԱՅ

1

Երկու ընկերներ, Ալոն եւ Մալոն, հեռու երկիր կ'երթային աշխատելու: Ճամբան Ալոյի պաշարը կերան լմնցուցին: Կարգը եկաւ ուտելու Մալոյի ունեցածը. բայց ան փշրանք մը իսկ չտուաւ ընկերոջը:

— Եթէ Լրկուքս ալ ուտենք, — կ'ըսէր անսիրտ Մալոն, — չուտով կը հատնի պաշարը եւ երկուքս ալ անօթի կը մեռնինք:

— Իմ տուածիս տեղն ալ թող չըլլայ. ողորմութիւն ըրէ, փոխ տուր, — կը խնդրէր խեղճ Ալոն:

Օղուտ չըրաւ: Երկու ընկերները բաժնուեցան իրարմէ:

Ինչարդով ելլելով, խոտ ուտելով եւ ջուր խմելով միայն, Ալոն հասաւ աւերակ ջաղացք մը:

— Այս գիշեր կը պառկիմ հոս, վերջը Աստուած ողորմած է, — ըսաւ ինք իրեն ու մտաւ ջաղացքէն ներս:

2

Ջաղացքին մէջ բան չգտաւ ուտելու. միայն դափ մը կար պատէն կախուած:

Գիշեր էր արդէն, երբ արջ մը մտաւ ներս ու նըստաւ աղօրիքին քով. յետոյ դայլ մը եկաւ ու տեղաւորուեցաւ արջին մօտ: Ամենէն ետք՝ աղուէս մը, պոչը կախած, անցաւ սեմէն ու գնաց կծկտեցաւ դրան կողմը:

— Ա՛րջ աղբար, — հարցուց գայլը պահ մը ետք, — ի՞նչպէս ես, ի՞նչ գործի վրայ ես:

— Անտառ կ'երթամ, ծառի ու եղէղի արմատ կը կրծեմ, փորս կը կչտացնեմ, — պատասխանեց արջը:

— Իսկ դո՞ւն ինչպէս ես, ինչո՞վ կ'ապրիս, — իր կարգին հարցուց աղուէսը՝ խօսքը գայլին ուղղելով:

— Իմ վրձակս մի՛ հարցնէր, — պատասխան տուաւ գայլը: Ժամանակէ մը ի վեր աչքս դրած եմ Փրլիկ աղբոր ոչխարին վրայ. բայց սեւ շուն մը պահապան կարգած են ու անոր վախէն չեմ կրնար մօտենալ ոչխարին: Չեմ գիտեր ինչո՞ւ բժիշկները չեն մորթեր այդ շունը եւ արիւնովը չեն լողցնէր թագաւորին տղան, որ հիւանդ պառկած է. թէ՛ տղան կ'աղէկնայ եւ թէ՛ իմ բախտս ալ կը բացուի:

Ալոն լսեց այս խօսքերը ու միտքը պահեց:

3

— Հասպա դո՞ւն ինչ ջուրի վրայ ես, պարո՛ն աղուէս, — հարցուց արջը:

— Ես ձեզի շափ զօրաւոր չեմ, — պատասխանեց աղուէսը, — բայց Աստուած հնարապէտ ստեղծած է զիս: Ո՛չ միայն անօթի օր չեմ անցընէր, այլեւ բաւական

զրամ մէկ կողմ զրած եմ : Կարաս մը լեցուն ոսկի թա-
ղած եմ քովի ընկուզենիին տակ, ուրիշ կարաս մըն ալ՝
այս ջաղացքին զրան մօտ : Օրը անդամ մը կը հանեմ,
կը խառնեմ, ուրախութիւն կը զգամ, յետոյ նորէն կը
թաղեմ իրենց տեղերը :

Ալոն լսեց, ուրախացաւ : Սիրտը զօրացաւ, միտքը
լուսաւորուեցաւ : Վերցուց դափը եւ շփշփացուց :

Գաղանհերր, դափին ձայնը լսածնուն պէս, ձգեցին
փախան : Կարծեցին, թէ հարսնիք կար ու հարսնեւոր-
ներ կու գային :

ԳԱՐ. ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

ԱՌԱԾ.— Աղօթէ որ սրբանաս,
Աշխատէ որ կշտանաս :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կափ.— Փոքր թմրուկ :

Աւօրիք.— Յորեն աղացող :

Կարաս.— Հողէ մէծ աման :

Հնարագէտ.— Հնարքներ գտնող, ճարտար :

Շփշփացնել.— Շրփ-շրփ գարնել (գափը) :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞ւր կ'երթայիմ Ալոն ու Մալոն : — Ի՞նչ պա-
տահեցաւ ճամբան : — Ջաղացքին մէջ ի՞նչ խօսակցութիւն ունեցան
գազանները : — Այս խօսակցութեանէն ի՞նչ օգուտ քաղեց Ալոն : —
Ի՞նչ է ձեր կարծիքը երկու ընկերներուն մասին :

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Ձեր այսօրուան շարադրու-
թեան նիւրը պիտի ըլլայ «Շղթայրս հիւանդ է» : Պիտի
ըսէք, թէ ի՞նչքան ցաւ կը զգաք ձեր եղբոր հիւանդու-
թեան համար, թէ՛ ամէն խնամք կը տանիք, որ շուտ
աղէկնայ ան :

48. Վ Ե Ր Ջ Ը Ի՞Ն Չ Ե Ղ Ա Ի

1

Մեր պատմութիւնը չվերջացուցինք : Հիմա լսե-
ցէ՛ք, թէ վերջը ի՞նչ եղաւ :

Երբ գաղանհերր լեղատատառ փախան ջաղացքն,
Ալոն դուրս ելաւ իր թագստոցէն, երկու կարաս ոսկին
հանեց հողին տակէն, լեցուց ծոցն ու զրպանհերր,
յնաց Փոքրիկ զիւղը եւ Փիլիկ աղբոր տունը հիւր եղաւ :
Տնեցիներէն ամէն մէկուն ձեռք մը հալուստ տուաւ
իրրեւ նուէր :

Տնեցիները շատ ուրախացան, սկսան փսփսալով
հարցնել իրարու, թէ իրենք ի՞նչ ընծայ պիտի տան
հիւրին :

Ալոն լսեց, ըսաւ .

— Եթէ ինծի տաք ձեր սեւ շունը, շատ շնորհակալ
կ'ըլլամ : Ուրիշ բան չեմ ուզեր :

Սիրով տուին ուզածը : Ալոն շունը առած մեկնե-
ցաւ զիւղէն : Երբ հասաւ մօտակայ անտառը, մորթեց
անասունը, արիւնը լեցուց տիկի մը մէջ եւ զնաց քա-
ղաք :

2

Գնաց, ներկայացաւ թագաւորին ու ըսաւ .

— Թագաւորն ապրած կենայ, ես բժիշկ եմ. եկած
եմ բժշկելու ձեր որդին :

Թագաւորը շատ ուրախացաւ :

— Եթէ իրաւ բժշկես որդիս, — ըսաւ, — մահէս ետք
դահս քեզի հալալ . իսկ եթէ չբժշկես, գլուխդ կը կըտ-
րեմ :

— Ձեր դահը ձեր զաւկին հալալ, — պատասխանեց
Ալոն, — եթէ չկրնամ բժշկել, իմ գլուխս ձեզի հալալ :

Ու հիւանդ արքայազունը տարաւ առանձին սենեակ
մը, հանուցուց, քսեց սեւ շան արիւնը գլխէն մինչեւ
ոտքը, պառկեցուց, դուռը դոցեց ու ելաւ դուրս, քիչ
մը պտըտելու համար :

Իրիկունը, երբ պալատ վերադարձաւ, տեսաւ որ
հիւանդը կը լողայ քրտինքի մէջ . սկսաւ տաք ջուրով
լաւ մը լուալ մարմինը : Երկու օր շարունակեց այս-
պէս . — արիւն քսեց, քրանցուց : Երրորդ օրը հիւանդը
կատարելագոյն բժշկուեցաւ ու դարձաւ նոր մօրմէ
ծնածի պէս :

Թագաւորը պալատ մը նուիրեց Ալոյին . աչքի լոյ-
սին պէս սիրեց դայն : Մարդ զրկեց, բերել տուաւ անոր
կինն ու զաւակները, եւ ամէնքը միասին ապրեցան եր-
ջանիկ, փառք տալով Աստուծոյ :

Ձէք հարցներ, թէ ի՞նչ եղաւ Մալոն, Ալոյի չարա-
սիրտ ընկերը :

Անոր զործը անյաջող զնաց . թափառեցաւ քաղա-
քէ քաղաք, զիւղէ զիւղ, ըսոյց չկրցաւ յաջողութիւն
գտնել, մնաց աղքատ ու թշուառ :

Օր մըն ալ, լսելով որ մեծ բախտի ու փառքի հա-
սած է իր երբեմնի ընկերը, զնաց տեսնելու զայն իր
պալատին մէջ :

— Այս ուրիշ², այս ի՞նչպէս, — զարմացած հար-
ցուց անոր :

Արն ծայրէ ծայր պատմեց ամէն ինչ : Մտիկ բրաւ
Մալոն, բերանը բաց, եւ սրտէն ինքն ալ փորձել իր
բոխտը : Գնաց աւերակ ջազացքը, մտաւ ներս ու ան-
կիւն մը նստաւ :

Գազանները իրենց սոփորութեան համեմատ մէկ
մէկ հաւաքուեցան, տեսան զինք, պատառ պատառ
բրին, սակորի կտոր մը անգամ չձգեցին :

— Այդ ի՞նչպէս, հաց կը խնայե՞ս ընկերոջդ, — ը-
սաւ ձայն մը մտթին մէջէն :

Մարդ չի գիտեր, թէ այդ սրտ²ն ձայնն էր . . . :

ԳԱՐ. ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՉՏԵԱՆՑ

ԱՌԱՎՐ. — ԱՄԼԵՆ Երուսաղէմ գազոյ մահտեսի
չ'ըլար :

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լեզուպատտ — Լեզին պատտած, սաստիկ վախցած :

Արեւոյագուն — Արեւոյի, թագաւորի տղայ :

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ. — Գազաններուն փախչելէն ետք ի՞նչ պատա-
կեցաւ — Արն ո՞ր գնաց յետոյ : — Ի՞նչ բրաւ անտաքին մէջ :
— Ի՞նչ բաւ բազատրին : — Կրցա՞ւ բժշկել արեւոյագունը . ի՞նչ-
պէս : — Ի՞նչ մեծով բազատորք վարձապեց զինք : — Իսկ ի՞նչ
եղաւ Թալոն : — Այս գրուածքն ի՞նչ գրաւ կրնամք՝ հազել :

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ձէգո՛ք կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական գործողութիւնը ինք իր վրայ կը կատարէ. օրինակ՝ *կը քաշեմ* :

Կրաւորական կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական ուրիշի մը կողմէ կատարուած գործողութիւնը իր վրայ կը կրէ. օրինակ՝ *դուն կը բամբասուիս* :

Անցողական կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական գործողութիւնը ուրիշի մը ընել կու տայ. օրինակ՝ *կը կարգացնեմ* :

49. Ե Ր Զ Ա Ն Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Երջանկութիւն, երա՛ց նանիք,
Ըստուե՛ք, որուն ետեւէն մարդ չի հասնիր,
Դուն ո՛չ սէրն ես, ո՛չ հանճարը, ո՛չ ոսկին,
Ո՛չ ալ վայելքը կեանքին:

Ըսփոփանքի բառն ես դուն,
Հիւանդին քով միշտ հսկող աչքն ես արթուն,
Կարիլ մ'արցունք, տաք նայուածք մը, սիրտ մը բաց,
Դժբախտներուն նըւիրուած:

ՍԻՊԻԼ

ԳՐԱՎԱՐԻ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ.— Մովսէս Խորենացի իր «Հայոց պատմութեան» առաջին գրքին մէջ գրած է. «Թէւպէս եւ եմք ածու փոքր, եւ բառով յոյժ ընդ փոքու ստեղծանեալ, եւ գորտրեամբ տկար, եւ ընդ այլով յոյժով անգամ նուանեալ բազասորտրեամբ, սակայն բազում գործք արտրեան գտանին գործեալ եւ ի մերում աշխարհիս»:

ՐԱՆԵՐ ՈՒ ՐԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նանիք:— Պարտազ, ունայի:

Ափոփանք:— Միթարութիւն:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Այս ստանտորիմ մէջ ինչի՛ մասին կը խօսուի: — Ի՞նչ բանի նմանցում է երջանկութեան: — Հեղինակին կարծիքով ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ երջանկութեան:

50. Ե Ր Ե Ք Պ Ա Տ Կ Ե Ր

1

Պարտիկ աղջիկ մըն էի, երբ մայրս օր մը ձեռքս բռնելով մտաբերս շոյեց: Իր տաք շունչը աշտերուս վրայ կը խօսար զգուսնորով:

Իրարու միացնել էտք ձեռքերս, որոնք աղաչական ձեւ մը ստին, այսպէս խօսեցաւ մայրս.

— Գնա՛ ըսէ Տօրդ, որ զլիարկ կ'ուզես: Կրկնէ՛ նայիմ:

— Հայրի՛կ, գլխարկ կ'ուզեմ, — կմկմացի ես:

— Լա՛ւ, — պատասխանեց մայրս գոհունակ դէմքով:

Գլխարկս վարդագոյն էր եւ վարդի մանր կոկոններով զարդարուած, սակայն բոլորտիքէն իջնող լայն, սպիտակ ժանեակը աչքերուս վրայ իյնալով կը նեղէր զիս:

Ձղջացի զայն հօրմէս ինդրած ըլլալուս:

2

Անձրեւ կը տեղար, ամպամած մութ երկինքին վերայ փայլակներ կը փայտէին օձածեւ: Մայրս նոյն օրը շուկայ իջած էր ինծի հովանոց մը գնելու համար:

Կ'ազօթէի, որ անձրեւը դաղրի եւ մայրս չմոռնայ հովանոցս գնել:

Միջօրէին, երբ սեղանատուն իջայ ճաշելու, սեղանին վրայ՝ պնակիս մօտէն երկայն տուփ մը դտայ: Իսկոյն հասկեցայ, որ հովանոցս էր: Աճապարանքով բացի տուփը, դուրս հանեցի սպիտակ մետաքսէ հովանոցը եւ զայն գլխուս վրայ բռնած սկսայ նազանքով պտըտիլ սեղանին շուրջ: Բայց շուտ մը թեւս յոգնեցաւ, եւ նորէն սաստիկ ծանձրոյթ զգացի:

3

Չատկի տօնն էր, եւ նոր հաղուստներով մօրս սենեակը գացի:

— Ա՛լ բաւական մեծ ես, — ըսաւ մայրս խորհրդալուր կերպով մը, — ձեռնոց կ'ուզես:

Սիրտս հրճուանքէ ճխաց:

Սկսայ մատներս տեղաւորել ձեռնոցներուն մէջ: Անհամբերութենէ մղուած, կը ջանայի ամբողջ ձեռքս մտցնել նեղ ձեռնոցին մէջ:

Շատ չարչարանքէ ետք, մատներս մէկիկ-մէկիկ իրենց տեղը գտան. բայց ի՛նչ նեղութիւն, չէի կրնար բան մը բռնել:

Ա՛լ ուրախ չէի:

4

Ըղձանքներու եւ յուսախարութեանց անդադրում յաջորդութեանը մէջ, որ կեանքը կը կազմէ, ամէն անգամ որ դէպի ետեւ կը դառնամ, չուկէտին վրայ կը գտնեմ այս երեք պղտիկ տրտում պատկերները: Անոնք երեք սկզբնական կաթիլներու պէս են, որ կեանքին աղբիւրը կը թունաւորեն՝ դեռ ակէն չբաժնուած:

Յուսախարութեան, ծանձրոյթին ու ցաւին սկզբնական երեք կաթիլներն են անոնք:

ՄԱՐԻ ՍՎԱՃԵԱՆ

ԱՌԱՄ. — Մէկը լաւ է, երկուքը բաւ է, երեքը ցաւ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Միջօրէ. — Կէսօր:
- Ճիսալ. — Ուրախութենէ ցատկել, խայտալ:
- Անդադրում. — Ձղադրող, դադար չունեցող:
- Չուկէտ. — Մեկնումի կէտ. այն կէտը, ուրկէ կը մեկնին:

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՍՎԱՃԵԱՆ.— Գրագիտուհի: Գրած է սիրուն պատմական օճակներ եւ քանի մը վէպեր, որոնք առանձին հատորով հրատարակուած չեն: Մեռած է 1911ին:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ինչո՞ւ հեղինակը զգաց հորմէն գլխարկ մը խնդրած ըլլալուն համար: — Եթէ պիտի զգար, ինչո՞ւ առաջ ուրնէ փափաքեցաւ: — Այս պարագան ի՞նչ մտածել կու տայ զեզի: — Դուք ալ մտնա փափաքներ ունեցա՞ծ էք. զգացա՞ծ էք ետեւն: — Հեղինակը ի՞նչ բանի կը մտնացնէ շքեք պատկերները: — Կրնա՞ք ըսել, թէ ինչո՞ւ ամ երջանիկ չէր համարեր իմզգիք՝ իր փափաքները կատարուած տեսնելէ ետք: — Ինչի՞ մէջ կը կայանայ երջանկութիւնը:

51. ԿԷՏ ԶՈՒԿԻ ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

1

Կէտ ձուկը բոլոր կենդանիներուն մէջ ամենէն հըսկան է: Ընդհանրապէս կ'ապրի խորունկ ծովերու մէջ եւ կը սնանի մանր ձուկերով կամ ուրիշ ծովային կենդանիներով:

Կէտ ձուկերը, հակառակ իրենց մարմնին մեծութեան եւ ծանրութեան, արալ լողացողներ են. ժամը մինչեւ 15 մղոն կրնան լողալ. շատ կը սիրեն մրցիլ արալընթաց շողենաւերու հետ: Առհասարակ ծովերու մակերեսին մօտ կ'ապրին եւ շատ խորերը չեն երթար, որովհետեւ թէ՛ ջուրը պաղ է հոն եւ թէ՛ նուազ ուտելիք կայ:

Լողալու ատեն բերանին լայն կը բռնան. ամէն

8-10 վայրկեանը անգամ մը ջուրին երեսը կ'ելլեն չընչելու համար: Այդ միջոցին է, որ իրենց բերնի ջուրը զօրաւոր կերպով կը փչեն օդին մէջ, ապա դարձեալ կը խորասուզուին: Ջուրը փչելու ատեն հանած աղմուկնին կը լսուի մինչեւ երկու մղոն հեռաւորութենէ, ինչ որ յաճախ իրենց ներկայութիւնը կը մատնէ:

2

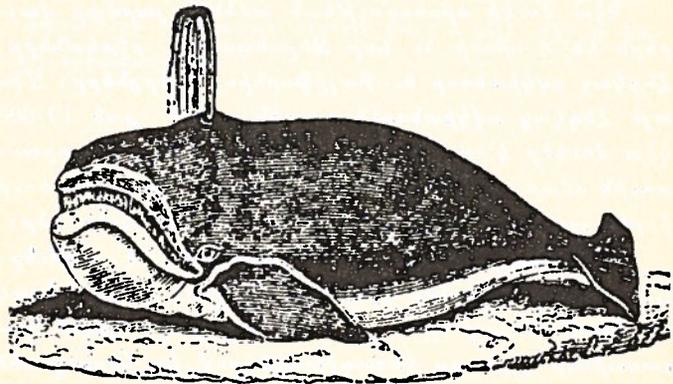
Կէտ ձուկի որսորդութեան ամենէն յարմար վայրերն են ճափոնի եւ Նոր Զելանտայի շրջակաները, Հնդկաց ովկիանոսը եւ Քալիֆորնիոյ եզրքները: Միայն Հնդկաց ովկիանոսէն տարին աւելի քան 10.000 կէտ ձուկեր կ'որսացուին: Անոնց իւղէն կը պատրաստուին օճառ, մոմ եւլն., իսկ մարմինը կը գործածուի իրեւ պարարտացուցիչ նիւթ եւ կենդանիներու կեր:

Կէտ ձուկի որսորդութեան եղանակն է աշունը: Այդ շրջանին նաւերը բաց ծով կ'ելլեն, ամէն տեսակ ուտեստի եւ այլ պիտոյքներու պաշարով: Վարժ նաւաստիներ զօրաւոր հեռադիտակներով կը հետազօտեն ծովուն ընդարձակ տարածութիւնը, երեւան հանելու համար ջուրին երեսը ելլող կէտ ձուկերը: Այն ատեն՝ նաւը անմիջապէս կ'ուղղուի որսին գտնուած վայրը. նաւուն բոլոր մեքենաները կը դադրին գործելէ եւ կատարեալ լուսթիւն կը պահուի:

Պեղծ կենդանին, անտեղեակ իրեն համար լարուած ծուղակէն, գլուխը դուրս կը հանէ ջուրէն. նաւաստիները իսկոյն սրածայր նետեր կը միտեն անոր մարմնին մէջ: Կէտ ձուկը, թշնամիէն խոյս տալու նպատակով, կը թաղուի ջուրի ահագին խորութեան մը տակ, իր մարմնին մխուած նետերուն հետ տանելով երկար պարան մը, որուն ծայրը ամրացուած կ'ըլլայ նաւուն:

Չկրնալով երկար ատեն մնալ ծովուն յատակը, կրկին վեր կը բարձրանայ, ջանալով ազատել ինքզինք իր կողը խրուած նետերէն: Բայց ջուրին երեսը հասնելուն պէս, երկրորդ անգամ նետերու տարափ մը կ'ուղղուի իր արդէն վերաւոր մարմնին: Այն ատեն կը սկսի տեղի տալ. կորովը կը նուազի, կը թուլնայ եւ շուարած վիճակի մէջ յաճախ դուրս կու գայ ջուրէն:

Այսպէս, երբեմն քանի մը ժամ տեւող բուռն պայքարէ ետք, կէտ ձուկը, այլեւս ուժաթափ, անկարող

նոյն խսկ քայլ մը առաջ երթալու, նուազած կ'իյնայ: Կուրը վերջացած է եւ որսը զգեստնուած: Մեքենաները կը սկսին հսկայ դիակը քաշել նաւուն մօտ: Քանի մը նաւաստիներ խեղճ կենդանիին կռնակին վրայ նիզակներով կը բանան խոշոր ծակ մը, ուրկէ ճնշուած օդ որ ներժուծուի, մարմինը ուռեցնելու եւ ջուրին երեսը պահելու համար:

Կէտ ձուկ մը միջին հաշուով կը կշռէ 60.000 քիլօ. կան որ մինչև 200.000 քիլօ կը կշռեն: Ամէն մէկէն կարելի է 10.000էն մինչև 40.000 կալոն իւղ ստանալ:

Ս. Յ.

ԱՌԱԾ.— Կատակիմ կէսը կոխ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Մզոմ.— Անգլ. մզոնը 1600 մեթր է:
- Արագընթաց.— Արագ ընթացող, արագ զացող:
- Մակերես.— Ծովուն արտաքին երեսը, վրայի մասը:
- Խորասուզուիլ.— Խորը երթալ, թաղուիլ:
- Պարարտացուցիչ.— Գիրցնող:
- Պիտոյֆ.— Պէտք եղած բաներ:
- Տարափ.— Մեծ թիւով (նետեր). կը նշանակէ նաեւ առատ անձրեւ:
- Նուազիլ.— Ուշաթափ ըլլալ, մարիլ:
- Ներմուծել.— Ներս մտցնել:
- Կալոմ.— Մէկ կալոնը 1120 արամ է:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞ր ծովերում մէջ կ'ապրի կէտ ձուկը: — Ի՞նչ տեսակ կենդանի է: — Ինչո՞ւ ջուրին երեսը կ'իլլէ ատենատեն: — Որո՞նք են կէտ ձուկի որսորդութեան յարմար վայրերը: — Կրնա՞ք պատմել այդ որսորդութեան մամրամանութիւնները: — Կրնա՞ք ըսել, թէ ի՞նչ օգուտներ կը ներկայացնէ կէտ ձուկը: — Ուրի՞չ ձուկի ամուսններ գիտէ՞ք:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Միեւնոյն վերջաւորութիւնը ունեցող բառեր լծորդութիւն մը կը կազմեն: Երեք լծորդութիւն կայ, որոնք իրարմէ կը զանազանուին անբեւոյթիմ վերջաւորութեամբը. Ա. լծորդութիւն՝ ել, օրինակ՝ գրել. Բ. լծորդութիւն՝ իլ, օրինակ՝ խօսիլ. Գ. լծորդութիւն՝ ալ, օրինակ՝ կարդալ: Ուլ վերջացող բանի մը բայեր ալ կան, որոնք անկամոն խոնարհումներ ունին. ինչպէս՝ ոստնուլ, գրօսնուլ, ընթեռնուլ:

52. Գ Ո Վ Ք Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք Ի Ս

Ջա՛ն հայրենիք, ծաղկա՛ծ աշխարհ, յազք տիտան ես
դարձեր դու:

Զմնագագեղ, անմահական բուրաստան ես դարձեր դու:
Երէկ փուշով ու տատակով ծածկւում էր հոգի

ամբողջ:
Այսօր յուրքի, գանձերով լի անդաստան ես դարձեր
դու:

Հայրենի՛ք իմ, անգուգական լուսէ տուն ես ինձ համար:
Գորովագուրք անոյշ մօր պէս միշտ խնդում ես ինձ
համար:

Յաւերժարուխ ու անըսպառ խնդութիւն ես ինձ համար:
Վարդի անոյշ բոյրով լեցուն մրգաստան ես ինձ համար:

Հին օրերուն, օ՛, մէկ տարին կ'անցնէր երկար դարի
պէս:

Կը ծանրանար մարդու սրտին մութ ամպի պէս, քարի
պէս:

Այժմ ա՛յնքան շուտ կ'անցնի ան, որ օր մը լոկ կը
քլի մեզ:

Ջա՛ն հայրենիք, լաւ օրերու օրօրան ես դարձեր դու...:

Ն. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅ ԲԱՐՔԱՌԻ ՕՐԻՆԱԿ.— Արեւելահայ
կամ ռուսահայ բարբառով գրուած է հետեւեալը.—
«Ժամանակով մի ազատ մարդ կար. որքան աշխատում
էր, որքան չարչարում էր, դարձեալ միեւնոյն ազ-

ատն էր մնում: Յուսահատուած՝ մի օր նա վեր կա-
ցաւ, քէ պէտք է գնամ գտնեմ Աստծուն ու ինձ համար
մի բան խնդրեմ»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յազք.— Ուժով, զօրաւոր:

Տիտան.— Հսկայ:

Անմահական.— Անմահ, անձեռ, չմեռնող:

Բուրաստան.— Հոտաւէտ ծաղիկներու՝ պարտէզ, ծաղկաստան:

Տատակ.— Փուշ:

Յուրքի.— Առատ, բարեբեր:

Անդաստան.— Յորհեի արտեր:

Անգուգական.— Անձան, նմանը չգտնուած:

Յաւերժարուխ.— Միշտ բխող, բնաւ չցամքող:

Մրգաստան.— Պողատու ծառերու պարտէզ:

Լոկ.— Միայն:

ՆԱՊՈՒԷՈՆ ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ.— Հայաստանի երիտասարդ բանաս-
տեղծներէն, որ մահացաւ համաշխարհային երկրորդ պատերազ-
մի ընթացքին, ռազմաճակատին վրայ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս ռումաւորին հեղինակը որո՞ւ կ'ուզէ
իր խօսքը: — Ի՞նչ գգացումներ ունի իր հայրենիքին հանդէպ: —
Ի՞նչ վիճակի մէջ կը տեսնէ եւ ինչի՛ կը մտնեցնէ գայն: — Ինչո՞ւ
հիմ օրերու մէկ տարին դար մը կը թուէր իրեն: — Դժբախտու-
թեա՞ն քէ երջանկութեան տարիները աւելի արագ կը սահին: —
Ի՞նչ է այս ռումաւորին մէջ տիրող գգացումը:

53. Մ Ա Մ Ո Ի Ն Կ Ե Ր Է Ք

1

Կարելի՞ է չսիրել մածունը: Կատուն իսկ ձուկին պոչը կը մոռնայ դգալ մը մածունի համար: Անգամ մը, մեր խերացի կատուն չի դիմանար պնակ մը մածունի տեսքին. կ'ուտէ, պնակն ալ կը մաքրէ օճառով լուացուածի պէս, պէխերը կը սրբէ ու չի մոռնար թաթովը քիչ մը ճերմակ քսել բարեկամ շնիկին: Ու ծեծը շնիկը կ'ուտէ, որովհետեւ մեր կատուն, խոհեմութեան համար, քանի մը ժամ բացակայած էր տունէն:

Տան տիրոջ վերադարձէն ետք, ան ներս կը վազէ եւ ամենէն անոյշ ձայնովը կը մլաւէ՝ անմեղ ձեւանալով. բայց հասկցողը կը հասկնայ անշուշտ այդ ձայնին իմաստը.

— Մածունդ պատուական էր:

Ամէնքս ալ զիտենք, որ մածունը հայկական ապրանք է: Առաջին անգամ հայերը պատրաստած են զայն: Այսօր ուրիշ շատ աղդեր ալ նոյն վարպետութեամբ մածուն կը շինեն, սակայն ամենէն վարպետները հայ գիւղացիներն են նորէն: Մեր գիւղացիները կովու, ոչխարի եւ դոմէշի կաթով այնպիսի համեղ մածուն կը շինէին, որուն նմանը դժուար կը գտնուի հիմա:

2

Մածունը ո՛չ միայն լաւ սնունդ մըն է, այլեւ տեսակ մը դեղ է: Դիւրաւ մարսելի է եւ կը սպաննէ մանրէները մեր աղիքներուն մէջ:

Մեր ժողովուրդը մածունէն կը պատրաստէ թան, գոր կը գործածէ իրրեւ զովացուցիչ՝ տաք եղանակներուն: Կը պատրաստէ նաեւ քամուած մածուն, չորթան եւլն: Բոլորն ալ օգտակար են առաւել կամ նուազ չափով:

Մածունը կը նպաստէ ստամոքսի մարսողական շարժումներուն: Կը թեթեւցնէ ստամոքսին զնդերներուն յոպնութիւնը եւ աւելի ճկունութիւն կու տայ անոնց: Կ'արդիւթ թոյներու ազդեցութիւնը. հայ գիւղացիները մածուն կը կերցնեն թունաւորուողներուն: Կ'ամոքէ աղիքներուն բորբոքումները եւ ցաւերը: Կը մաքրէ արիւնը կարգ մը թունաւոր տարրերէ: Մարաւը կ'անցընէ, կը զովացնէ:

Երկար ճամբորդութեանց ընթացքին ամենէն յարմար սնունդն է մածունը:

Ուրեմն՝ մածուն կերէք միշտ: Կերէք կէսօրին, զովանալու համար: Կերէք դիչերները, լաւ եւ հանդիստ քուն մը ունենալու համար:

ՇԱԽԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՌԱՄ.— Կուշտ փոքրիմ պատիւ չ'ըլլար:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թամ.— Ջրախան մածուն:

Զովացուցիչ.— Զովացնող. տաքութիւնը նուազեցնող ըմպիկ:

Զորքամ.— Զորցուած թան:

Ճկունութիւն.— Դիւրաշարժութիւն, արագ եւ դիւրաւ շարժելու կարողութիւն:

Ամոքիլ.— Մեղմացնել, հանդարտեցնել:

ՇԱՌԱՐՇ ԵՒ ԿՐԻՍՏՈՒՆԻՒՆ.— Գրագէտ եւ բնագետ: Ինձ է Ար-
մաշ, 1898ին եւ մեծած 1908ին: վկայուած է իբրեւ բժիշկ: Բուն
անունն է Շատար: Այլագեան: Իր գլխաւոր գործերն են «Մեղե-
դիներ», «Մեղեդիներ», «Բաներ», «Բաներ», «Ինչ բաներ», «Կանանչ
բամակով», «Ջրով», «Նարդեան Պատարագ», «Բանուն Մեսրոպ
Մաշտոցի» եւ այլն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ սմունդ մըն է մածունը. ի՞նչ
բան է կը պատրաստեն գայն: — Հայերու դերը ի՞նչ եղած է այս
սմունդի պատրաստութեամ մէջ: — Կաթէն ուրիշ ի՞նչ բաներ կը
շինուին: — Ի՞նչ յատկութիւններ ունի մածունը: — Կա՞մ ուրիշ
ուտելիքներ, որոնք մածունին պէս բուժիչ յատկութիւններ ունե-
նան: — Կրճա՞ք դուք ալ շարադրութիւն մը գրել մածունի մասին:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Մակբայ կը կոչուին բա-
յերունն ինչ որուած կարգ մը բառեր, ինչպէս՝
շատ, ինչ, հոս, մօտը, անդին, կամաց, շուտ, հա-
զիւ, գրեթէ, յամալս, յամկարծ, ուշ, երբեք, երբեմն
եւ այլն:

Շաղկապ կը կոչուին բառեր կամ խօսքեր իրարու
կապող բառերը, ինչպէս՝ սակայն, իսկ, եւ, ալ, ան-
գամ, նաեւ, այլ, կամ, քէ, եթէ, որ, որովհետեւ, քա-
նի որ, երբ, մանաւանդ, արդարեւ, քէն, ոչ միայն,
քան քէ, ուրեմն, նոյնիսկ, իբր քէ եւ այլն:

54. ՈՍԿԵՐԻԶՆԵՐՈՒ ՇՈՒԿԱՅԻՆ ՄԵՁ

1

— Գիտե՞ս այսօրուան պատահածը, — ըսաւ Սուր-
բիկ հանճմ իր ամուսինին:

Անդրանիկ աղա, մտահոգուած իր աղջկան առող-
ջական վիճակով, հարցուց սրտատրոփ.

— Չէ՛, ի՞նչ կայ. ի՞նչպէս է Աստղիկը:

— Աղէկ է, ամէն օրուան պէս: Սա խրմալը Ձա-
քէին չըրածը չմնաց այսօր. դրացիներուն քով խաղը
ու խնայառակ ըրաւ մեզ: Երեք հարիւր դրուշ առնելիք
ունի եղեր... չես դիտեր, ո՞րչափ դող հանեց զիս:
Հապա Աստղի՞կը, մոխիր կտրեցաւ. քիչ մնաց պիտի
մարէր. ի՛նչ ընելս չգիտցայ: Անդրանի՛կ աղա, բերանը
զոցելու է լակոտին:

Իրիկունը, ճաշի ատեն, Աստղիկ բնաւ չխօսեցաւ
այս դէպքին վրայ, որուն համար սակայն ա՛յնքան
յուզուած էր: Բայց երբ աւարտեցին ընթրիքը ու սեն-
եակ ելան, Աստղիկ հօրը մօտեցաւ եւ անոր երկնցնե-
լով թաւշապատ տուփ մը, ըսաւ.

— Ա՛ռ, հայր, մատանիս է. փոխանքի է, ծախել
տուր: Ութսուն ոսկի կը յուսամ թէ կը բերէ. սակայն,
վերջապէս, ինչ որ տան՝ տո՛ւր:

2

Անդրանիկ աղա, առտուն անկողնէն ելածին պէս,
ուղղակի Պոլիս իջաւ, որպէս զի մատանին ծախէ:
Գնաց Զուխաճի խան, ոսկերիչներու կեդրոնավայրը.

զիմեց ոսկերիչի մը եւ մատանին ցոյց տուաւ անոր :
Ոսկերիչը կռեց շողակը իր նժարին մէջ, քննեց դայն
ակնոցով, յետոյ խոչորացոյցով եւ ըսաւ .

— Դեղին է, լէֆէլի է, էոսունը ութը կարմրուկ
ուներմ :

— Ի՞նչ, — գոչեց Անդրանիկ աղա զայրացած, — հա-
րիւր ոսկի կ'արժէ այս մատանին, հարի'ւր ոսկի փա-
րա մը պակասի չեմ տար : Տո'ւր, ուրիչի ցուցնեմ .
դուն առնող չես :

— Քեֆոդ գիտէ, աղաս, — պատասխանեց ոսկերիչը
լակոնարար :

Տասը վայրկեան չանցած, Չուխաճի խանի բոլոր
ոսկերիչները խմբուեցան դոհարավաճառին սենեակը :
Իրարու ձեռքէ կը յափշտակէին մատանին եւ, քարը
կռելէ առաջ, սմանք կ'ըսէին ենթադրութեամբ .

— «Առաքեալ» է :

Ըսել կ'ուզէին, թէ առաքեալներուն թիւին չափ
քարաթ կը կռնէ : Ուրիչներ կը զոչէին .

— Ի՞նչ «առաքեալ», «պատուիրանք» ալ չկայ :

Ըսել կ'ուզէին դարձեալ, թէ տասնարանեայ պատ-
ուիրանաց թիւին չափ հազիւ կը կռնէր քարը : Անդրա-
նիկ աղա իր ամբողջ հայագիտութեամբ չէր հասկնար
անոնց խօսած հայերէնը :

— «Առաքեալ», «պատուիրանք», — կ'ըսէր ինք
իրեն, առանց կարենալ բացատրելու, թէ ի'նչ կը նշա-
նակէին այդ բառերը :

Մինչեւ որ քառասունըչորս ոսկիի բարձրացաւ մա-
տանին գինը, հարկ եղաւ, որ աճուրդին մասնակցող

ոսկերիչները զիրար յանդիմանէին, իրարու հայհո-
յէին :

— Ի՞նչ խելքով այդ դեղին քարին այդքան բարձր
գին կու տաք, — կ'ըսէին : Խուլուսմնիութիւն ընկու
տեղ՝ աղէկ է, որ երթաք ընկոյղ խաղաք : — Լէֆէլի է,
լէֆէլի, — կը պոռային քանի մը արհեստաւորներ, Ան-
դրանիկ աղային գլուխը հաւաքուած :

Ի՞նչ պիտի ընէր հիմա Անդրանիկ աղան . անդին՝
իր մէկ հատիկ աղջիկը, հիւանդ պառկած, բժիշկի ու
զեղի պէտք ունէր ստիպողաբար, իսկ ասդին՝ ոսկե-
րիչները կէս գինէն ալ պակաս կու տային մատանիին :
Շուարած էր ու ճար մը կը փնտռէր :

Կը փնտռէր, բայց չէր գտներ :

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՄԾ .— Մինչեւ հասար քարակնայ,
Բարակին հոգին կ'ելլէ :

ԲԱՍԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐԱՌՈՒԹԻՆՆԵՐ

Արտատրոփ .— Սիրտը թունդ էլած :

Թաւշապատ .— Թուիլով պատած :

Փոլանքի .— Թուրքերէն բառ . կը նշանակէ աղամանդ :

Շողակ .— Կամ չողակն . աղամանդ :

Նժար .— Կշիտքի աչքը :

Լէֆէլի .— Թուրքերէն բառ . կը նշանակէ բժաւոր, բիժէր ունեցող :

Լակոնարար .— Քիչ բառերով, կարճ եւ կարուկ :

Կարմրուկ .— Հոս գործածուած է «կարմիր ոսկի» իմաստով :

Անուրդ .— Ծախուելիք առարկայի մը գինը չ'ետոյնալ աւելցնելու
գո, ծագութիւն :

Խալուսմբուրիւն.— Քուրքէն բառ. կը նշանակէ սակերչութիւն :
Ստիպողաբար.— Ստիպողական կերպով :

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄԱՐԱԿԱՆ.— Գրագէտ : Մնած է 1866ին, Պոլիս
եւ մեռած է 1911ին. փարիզ : Հազիւ 20 տարեկան կար. երբ գրեց
ու հրատարակեց իր միակ մեծ վէպը՝ «Վարժապետին ազգիկը» :

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ էր Սուրբիկ հանըմին գանգատը : — Ո՞վ
էր Աստղիկ : — Ի՞նչ ըստւ ան հօրը՝ նոյն օրը պատահած դէպքէն
ետք : — Ծնողքը ինչո՞ւ մտահոգուած էին իր վիճակով : — Անդրա-
նիկ աղա ինչո՞ւ ստիպուած էր ծախել մատանին : — Կրցա՞ւ ծա-
խել. ինչո՞ւ : — Անլուծելի՞ խնդիր մըն էր եղածը : — Ի՞նչ պիտի
ընէիք դուք. երէ Անդրանիկ աղային տեղը ըլլայիք :

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ընդհանուր վերաբառ այս
եւ յաջորդ դասերուն .

- ա. Ածական :
- բ. Ածականի տեսակները :
- գ. Դերանուն :
- դ. Դերանունի տեսակները :
- ե. Բայ :
- զ. Բայի տեսակները :

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Գրեցէք շարագրութիւն մը
հետեւեալ նիւթին շուրջ. «Քննութիւնները կը մօտե-
նան» :

55. Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՏՆՈՒԵՅԱԻ ՍՈՒՐՃԸ

1

Թէ՛ յէն հոք՝ ամենէն շատ տարածուած ըմպելին է
սուրճը : Կը պատմուի, թէ՛ օր մը, հապէ՛չ վանական մը
տեսաւ, որ դաշտին մէջ արածող այծերը թուփի մը
վրայէն պտուղներ կ'ուտէին : Կերան վերջացուցին եւ
սկսան ուրախ-զուարթ ցատկառել :

Վանականը ինքն ալ կերաւ եւ զգաց, որ հաճելի
տրամադրութիւն մը ստեղծուեցաւ իր մէջ : Վանականի
օրինակին հետեւեցան ուրիշներ եւս, եւ նոյն զուար-
թութիւնը զգացին բոլորն ալ :

Այդ պտուղները սուրճի հատիկներ էին :

Սուրճի հայրենիքը Հապէ՛չխասանն է, մանաւանդ
Կաֆֆա քաղաքը, որուն անունով սուրճն ալ կոչուեցաւ
կաֆէ, կոփի, դայֆա :

2

Մանաւորաբար արարներն էին, որ տարածեցին
սուրճը : Արար ճամբորդ մը, 15րդ դարուն, Հապէ՛չխա-
սան կատարած իր ճամբորդութենէն վերադարձին,
սուրճի հատիկներ բերաւ հետը եւ իր հայրենակիցները
վարժեցուց այդ ըմպելիի գործածութեան :

Արարիան գործաւ սուրճի երկրորդ հայրենիքը :
Անոր բնափր տեսակը կը կոչուի մաֆա, Արարիոյ Մոքա
քաղաքին անունով :

Սուրճին բոյսը Եւրոպա տարուեցաւ 1615ին, գրե-
թէ թէ՛ յէն հետ միաժամանակ : Ապա ճամբորդներու

միջոցով Անդրկայէն փոխադրուեցաւ Ամերիկա, իսկ 1770ին՝ Պրազիլիա: Այսօր Պրազիլիան ամենէն շատ սուրճ արտադրող երկիրն է, ամբողջ աշխարհի արտադրութեան դրեթէ չորս հինգերորդը:

Մեծ քանակութեամբ սուրճ կ'արտադրեն նաեւ Քոլումպիա, Կեղերոնական Ամերիկա, Ճաւա, Սումատրա եւ քանի մը ուրիշ երկիրներ:

Սուրճի արտադրութեան կէսէն աւելին կը սպառի Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ:

Ա.

ԱՌԱԾ.— Քիչ բարձիր, շուտ դարձիր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հապէշ.— Հապէշխտանի բնակիչ: Հապէշխտան կը գտնուի Աֆրիկէի մէջ: Այսօր փոխուած է այս երկրին անունը. կը կոչուի Եթովպիա, իսկ բնակիչները՝ Եթովպացի:

Ընտիր.— Լաւ, ազնիւ (տեսակ):

Միսամամակ.— Միեւնոյն ժամանակ, միեւնոյն ատեն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ կը պատմուի սուրճի մասին: — Ո՞ր է սուրճի առաջին հայրենիքը. երկրորդը: — Որո՞նք ամենէն աւելի տարածեցին այս ըմպելին: — Ի՞նչ կը կոչուի սուրճի ընտիր տեսակը: — Ո՞ր երկիրը ամենէն շատ սուրճ կ'արտադրէ: — Ուրիշ ի՞նչ գիտէք սուրճի մասին:

Ն Ի Ի Թ Ե Ր Ո Ւ Ց Ա Ն Կ

Հեղինակ	Դ Ա Ս	Էջ
1. Ա. Ահարոնեան	Իմ առջին ուսուցիչս	3
2. Զ. Եսայեան	«Ազատն Աստուած» եւ այլուրեքն	6
3. Ա. Իսահակեան	Արարատ	10
4. Բ. Նուրիկեան	Շարադրութեան դասը	12
5. Եր. Օտեան	Մանկութեան յիշատակներ	15
6. Խ. Դաշտեց	Ձանգուի կամուրջը	19
7. Վրք. Փափսզեան	Գետը	21
8. Գր. Զօհրայ	Առաջին ներկայացումը	25
9. Սիպիլ	Ինչո՞ւ...	29
10. Եր. Սրմսֆէշյանցեան	Սայլորդը	31
11. Ստ. Զօրեան	Բարեկամներ	35
12. Արշ. Դարբնի	Բժիշկ ազուրը	39
13. Գար. Էպս. Սրուանձտեանցերեք իմաստունները		41
14. Յ.	Թռչուններու աշխարհէն	45
15. Վ. Թէֆէեան	Գաւաթն ու ջրամանը	48
16. Յ. Պարոնեան	Արիսողոմ աղա կը լուսանկարուի	51
17. Գր. Զօհրայ	Ձայնաւոր Գասպար աղբի	54
18. Համաստեղ	Երբ այն օրերուն երա՞ւայ էիր	59
19. Ստ. Զօրեան	«Ջերմաչափ»ը	61
20. Վ. Անանեան	Յովազին եւ արջուն կռիւր	65
21. Վ. Թաքուլ	Վաղուան հայեր	68
22. Ու. Սարոյճեան	Սափրիչը	70
23. Պ. Բարսեղեան	Մամայիս պէս...	74

Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Կ	Դ Ա Ս	ԷՋ
24. Զարեհ Պլպուլ	Իմ սղաքս	78
25. Բաֆֆի	Դպրոցին մէջ	80
26. Ա. Ահարոնեան	Մայր Աբաբուր	84
27. Մ. Իշխան	Տասնըրեկու տարի վերջ	88
28. Բ. Թաշեան	Ռեբեկան	90
29. Ա. Զօպանեան	Հեռաւոր քուրիկը	94
30. Վ. Տէրեան	Երկէ՛ր Իմ	99
31. Յ. Պարոնեան	Տէրոջ գրօսարանը	101
32. Մ. Հայկակ	Պէտք է ոչնչացնել մուկերը	105
33. Ս. Սահակեան	Հայրենի լեռներ	108
34. Ծերեմնց	Թորոս կը յաղթէ յոյներուն	110
35. Զ. Նսայեան	Արտաքին աշխարհի սեմին վրայ	115
36. Վ. Շուշանեան	Պատիկ տղու իղձ	118
37. Մ. Զարիֆեան	Որո՞ւ համար	120
38. Ս. Յ.	Թունաւոր օձեր	121
39. Լ. Բաշալեան	Կիրակիի պատմութիւն	125
40. Ա. Անոյշ	Մեր տղոց քով	128
41. Յ. Թումանեան	Բարեկենդանը	131
42. Հրամոյ	Պանդուխտ մածնավաճառը	134
43. Հ. Արշակեան	Պանդուխտը	138
44. Բաֆֆի	Որսորդ Աւոն	139
45. Ռ. Զարդարեան	Բռնաւորին արցունքը	143
46. Վ. Թաթուլ	Փայտահատը	146
47. Գար. Եպս. Սրուանձտեանց	Աստուած տուողին կու տայ	148
48. Գար. Եպս. Սրուանձտեանց	Վերջը Ի՞նչ եղաւ	151
49. Սիպիլ	Երջանկութիւն	154
50. Մ. Սվանեան	Երեք պատկեր	155

Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Կ	Դ Ա Ս	ԷՋ
51. Ս. Յ.	Կէս ձուկի որսորդութիւն	158
52. Ն. Մատուրեան	Գովք Հայրենիքիս	162
53. Շ. Նարդումի	Մածուն կերէք	164
54. Տ. Կամարակամ	Ոսկերիչներու շուկային մէջ	167
55. Ա.	Ի՞նչպէս դտնուեցաւ սուրճը	171

<u>ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԵՆ</u>	<u>Լ. Ո.</u>
1. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Նախապատրաստական	10
2. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Ա. տարի	10
3. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Բ. տարի	10
4. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Գ. տարի	12
5. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Դ. տարի	14
6. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Ե. տարի	16
7. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Զ. տարի	18
8. ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Է. Ը. տարի	20

ԳԻՆ՝ 12 Լ. Ո.

Կեդրոնատեղի

LIBRAIRIE HAMASKAÏNE
 10, Rue Hussein Beyhoun
 - Zokak el Blatt
 Beyrouth — Liban